

**ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ
ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΤΟΜΕΑΣ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ
ΧΟΡΟΥ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Ο «ΤΟΥΡΚΙΚΟΣ» Ή «ΤΟΥΡΤΣΙΚΟΣ
ΧΟΡΟΣ» ΣΤΟΝ ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΙΚΟ
ΠΛΗΘΥΣΜΟ ΤΟΥ ΣΥΝΟΙΚΙΣΜΟΥ
ΑΣΓΟΥΡΟΥ ΤΗΣ ΡΟΔΟΥ**

ΧΑΤΖΗΑΝΤΩΝΙΟΥ ΜΙΧΑΛΗΣ

(ΑΜ:201100229)

ΠΑΠΑΜΑΝΩΛΗΣ ΠΟΛΥΧΡΟΝΗΣ-

ΠΑΥΛΟΣ

(ΑΜ: 201400148)

**Επιβλέπων Καθηγητής: Επ.
Καθηγητής Χρήστος Παπακώστας**

Απρίλιος 2021

© Copyright

Χατζηαντωνίου Μιχάλης και Παπαμανώλης Πολυχρόνης Παύλος

Σχολή Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών Εθνικής Αντιστάσεως 41, 172 37, Δάφνη, Αθήνα

Ο «ΤΟΥΡΚΙΚΟΣ» Ή «ΤΟΥΡΤΣΙΚΟΣ ΧΟΡΟΣ» ΣΤΟ ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΙΚΟ ΠΛΗΘΥΣΜΟ ΤΟΥ ΣΥΝΟΙΚΙΣΜΟΥ ΑΣΓΟΥΡΟΥ, ΡΟΔΟΣ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της εργασίας είναι η μελέτη του παραδοσιακού χορού «τούρκικου» της Ρόδου, καθώς κι η ένταξή του στο χορευτικό ρεπερτόριο του μουσουλμανικού πληθυσμού του συνοικισμού Ασγούρου της Ρόδου. Τα δεδομένα που αξιοποιήθηκαν προέρχονται από πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές. Επιπλέον, έγινε χρήση του συστήματος Laban (Labanotation), προκειμένου να καταγραφεί ο «τούρκικος» χορός. Η ανάλυση της κίνησης πραγματοποιήθηκε μέσω της δομικό-μορφολογικής και τυπολογικής μεθόδου. Η σχέση των μουσουλμάνων του συνοικισμού Ασγούρου με τον «τούρκικο» αναλύεται με τη χρήση του μοντέλου της 'πρώτης' και 'δεύτερης' ύπαρξης του χορού. Από την ανάλυση διαπιστώθηκε ότι ο «τούρκικος» έχει αποκτήσει ιδιαίτερη σημασία και για τους μουσουλμάνους της Ρόδου, οι οποίοι στα γλέντια τους ακολουθούν τη ροδιακή χορευτική παράδοση, επιλέγοντάς τον ως πρώτο χορό του σε κάθε γλέντι, με εξαίρεση του γάμους, όπου χορεύεται δεύτερος. Επίσης, ο χορός χορεύεται στις μέρες μας κι από γυναίκες. Συνεπώς δεν αποτελεί μέσο προβολής του ανδρικού φύλου στη ροδιακή κοινωνία.

Λέξεις-κλειδιά: ελληνικός παραδοσιακός χορός, τούρκικος, τούρτσικος, χοροί Ρόδου, εθνοχορολογική προσέγγιση, μουσουλμάνοι Ρόδου

The “Tourkikos” dance at the muslim population of Asgourou village at Rhodes island of Greece.

Michalis Chatziantoniou and Paulos Papamanolis

School of Physical Education and Sports Science, National and Kapodistrian University of Athens

ABSTRACT

The purpose of this paper is the study of “Tourkikos”, a Greek traditional dance from the island of Rhodes. The study focuses on the muslim population of Rhodes Island, and especially on the village of Asgourou. The data collection derives from ethnographic field research and contains data from primary and secondary sources. The Labanotation system was used to record the dance, while structural-morphological and typological methods were used for their analysis. For the interpretation of “Tourkikos”, the model of the "first" and "second" existence of the dance was put to use. The analysis revealed that the ‘Tourkikos’ dance has a special meaning for the muslim population of Asgourou village. This population adopted Rhode’s traditions and culture. Festivities always begin with the “Tourkikos” dance, unless the occasion refers to a wedding, where “Tourkikos” is the second dance performed. In the past, the dance was performed solely by men, but in the last few dacedes, more and more women perform it as well. As it seems, “Tourkikos” dance has evolved from a man’s dance, to a dance that both genders seem to perform and enjoy.

Key words: *Greek traditional dance, ‘Tourkikos dance’, Asgourou village, Rhodes, muslim population, dance existences*

Πίνακας περιεχομένων

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	1
ABSTRACT.....	2
I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	4
1.1. Τοποθέτηση του προβλήματος.....	4
1.2. Σκοπός της εργασίας.....	4
1.3. Σημασία της έρευνας.	4
1.4. Περιορισμοί της έρευνας.	5
1.5. Δομή της εργασίας.....	5
II. ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ.....	6
2.1 Πρώτη και δεύτερη ύπαρξη ελληνικού παραδοσιακού χορού.....	6
2.2 Ο αυτοσχεδιασμός στον ελληνικό παραδοσιακό χορό	8
III. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	10
3.1 Είδος έρευνας και υπάρχουσες μελέτες.....	10
3.2. Σημειογραφία & Μορφολογία χορευτικής κίνησης.....	11
IV.ΕΘΝΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΝΟΙΚΙΣΜΟ ΑΣΓΟΥΡΟΥ ΡΟΔΟΥ ΚΑΙ ΕΘΝΟΧΟΡΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ “ΤΟΥΡΤΣΙΚΟΥ ΧΟΡΟΥ”	13
4.1 Σύντομη Ιστορία της Ρόδου.....	13
4.2.Οθωμανική κυριαρχία & Τα πρώτα χρόνια της Τουρκοκρατίας.....	16
Οι Τουρκοκρητικοί πρόσφυγες.....	23
4.3 Γεωγραφική θέση,ονοματοθεσία και οικονομία του συνοικισμού Ασγούρου Ρόδου	24
Συνοικισμός Ασγούρου.....	24
4.4. Ιστορία και κοινωνία του συνοικισμού Ασγούρου Ρόδου.....	27
V.Ο «ΤΟΥΡΤΣΙΚΟΣ»Η «ΤΟΥΡΚΙΚΟΣ» ΧΟΡΟΣ: ΕΘΝΟΧΟΡΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ.....	28
5.1. Σημειογραφική καταγραφή και κωδικοποίηση του χορού «Τούρκικου».....	65
VI. ΣΥΖΗΤΗΣΗ	69
VII. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	70
VIII. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	73
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	76

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1. Τοποθέτηση του προβλήματος

Ο «τούρτσικος» ή «τούρκικος» χορός χορεύεται στην Ρόδο σε πανηγύρια και εορταστικές εκδηλώσεις, όμως αποτελεί και έναν από τους χορούς που δεν έχει μελετηθεί επαρκώς. Το όνομα το χορού γεννά ποικίλα ερωτήματα σχετικά με την προέλευση και τον χαρακτήρα του. Γι' αυτό, γνωρίζοντας ότι στην Ρόδο κατοικούν και μουσουλμάνοι, οι ερευνητές εξέτασαν το θέμα ερευνώντας τη σχέση του χορού αυτού με τον μουσουλμανικό πληθυσμό. Να σημειωθεί ότι ο χορός αυτός χορεύεται από όλο τον πληθυσμό της Ρόδου δηλαδή χριστιανούς και μουσουλμάνους. Πηγαίνοντας στην Ρόδο, συγκεκριμένα στο συνοικισμό Ασγούρου, πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις, καθώς και βιντεοσκοπήσεις των μουσουλμάνων του συνοικισμού αυτού ώστε να γίνει καλύτερα αντιληπτό το τί συμβαίνει.

1.2. Σκοπός της εργασίας

Σκοπός της εργασίας είναι η καταγραφή και η ανάλυση του χορού «τούρτσικου» ή «τούρκικου» όπως αυτός χορεύεται από τους μουσουλμάνους της Ρόδου στον συνοικισμό Ασγούρου επαρχίας Ρόδου του νομού Δωδεκανήσου.

1.3. Σημασία της έρευνας.

Η σημαντικότητα της παρούσας εργασίας έγκειται στο γεγονός ότι συμβάλλει στη διάσωση και ανάδειξη του χορού «τούρτσικου». Πραγματοποιείται καταγραφή του χορού με το σύστημα Labanotation και κωδικοποιείται με το σύστημα δομικο-μορφολογικής ανάλυσης.

Η έρευνα αυτή έχει αξία διότι μελετά τον «τούρκικο» χορό της Ρόδου και τις ιδιαιτερότητές του σε σχέση με το πλαίσιο που χορεύεται και μάλιστα σε μια ειδική κατηγορία του πληθυσμού. Επίσης, μέσω αυτής της έρευνας γίνεται μια

συμβολή στην υπάρχουσα βιβλιογραφία εξετάζοντας το χορό στο πλαίσιο της κίνησης .

1.4. Περιορισμοί της έρευνας.

Κάθε μελέτη προκειμένου να φέρει εις πέρας τους στόχους της και να οδηγηθεί στο σωστό αποτέλεσμα, θέτει κάποιους περιορισμούς, «έχει συγκεκριμένες προϋποθέσεις χωρίς τις οποίες δεν θα μπορούσε να διεξαχθεί» (Thomas & Nelson, 2003:77). Η εργασία αναφέρεται στο χορό «τούρκικο» ή «τούρτσικο», ο οποίος χορεύεται σε όλη την Ρόδο και περιορίζεται στο συνοικισμό Ασγούρου. Ο χορός μελετήθηκε μόνο μέσα από το μουσουλμανικό πληθυσμό του συνοικισμού και όχι γενικότερα στο νησί της Ρόδου. Σημαντικός περιορισμός της έρευνας αποτέλεσε ο περιορισμένος μουσουλμανικός πλήθυσμός του νησιού. Οι πληροφορητές που συμμετείχαν στην έρευνα ήταν ως επί το πλείστον γυναίκες. Οι συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν παρέχουν πληροφορίες από πέντε μουσουλμάνες και έναν χριστιανό οργανοπαίκτη (έξι άτομα στο σύνολο), εκ των οποίων οι δύο έχουν επαφή με τον χορό μόνο στα πλαίσια της «πρώτης ύπαρξης», ενώ οι υπόλοιποι τρεις έχουν επαφή με την πρώτη και την δεύτερη ύπαρξη του χορού. Ο μουσικός που έλαβε μέρος στην έρευνα έχει μεγάλη εμπειρική γνώση γύρω από την μουσική παράδοση της Ρόδου και την πρακτική των γλεντιών και των πανηγυριών της Δωδεκανήσου. Επιπλέον συγκεντρώθηκαν τόσες συνεντεύξεις όσες επέτρεψε το σύντομο χρονικό διάστημα της επιτόπιας έρευνας, το οποίο ήταν τέσσερις μέρες.

1.5. Δομή της εργασίας

Η έρευνα αποτελείται από επτά κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται ο σκοπός, η σημασία και οι περιορισμοί της έρευνας . Το δεύτερο κεφάλαιο περιλαμβάνει την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας και αναφέρεται σε έρευνες που αφορούν τον χορό είτε εκτενώς είτε μια απλή αναφορά στα πλαίσια μιας μεγαλύτερης έρευνας. Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται λόγος για την μεθοδολογία

και την θεωρητική βάση της έρευνας και για τις μεθόδους που εφαρμόστηκαν . Στο τέταρτο κεφάλαιο αφέρονται τα εθνογραφικά στοιχεία της Ρόδου και του συνοικισμού Ασγούρου. Στο πέμπτο κεφάλαιο προσεγγίζεται εθνογραφικά ο «τούρτσικος» σύμφωνα με τις αρχές της μορφολογίας (η σημειογραφική καταγραφή τους με το σύστημα Laban) καθώς και η ανάλυση του χορού ως προς τα στοιχεία που τον απαρτίζουν. Στο έκτο κεφάλαιο λαμβάνει χώρα η συζήτηση και τέλος στο έβδομο βρίσκεται η ανακεφαλαίωση, τα συμπεράσματα της έρευνας και κάποιες προτάσεις για μελλοντική έρευνα.

II. ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

2.1 Πρώτη και δεύτερη ύπαρξη ελληνικού παραδοσιακού χορού

Για να κατανοήσουμε καλύτερα τον ελληνικό παραδοσιακό χορό είναι αναγκαίο να αναφερθούμε σε δύο σημαντικές έννοιες, αυτές της «πρώτης» και «δεύτερης» ύπαρξης (Hoerburger, 1968). Ο ελληνικός λαϊκός παραδοσιακός χορός, όπως και άλλες λαϊκές πολιτισμικές δημιουργίες, έχουν ως φορέα τους την «τοπική συμβιωτική ομάδα» και ως περιβάλλον τους την παραδοσιακή κοινωνία (Κουτσούμπα, 2009, 2010), μια κοινωνία κατά βάση αγροτική και κλειστή. Στη περίπτωση του χορού, για παράδειγμα, που πραγματοποιούνταν σε περιπτώσεις όπως πανηγύρια, γάμους, γιορτές κ.ά., δινόταν η ευκαιρία στους νεότερους να ακούσουν, να δουν, και μέσα από την παρατήρηση, τη συμμετοχή και το προσωπικό βίωμα να οδηγηθούν στη μάθηση. Αυτό το φαινόμενο έχει αναγνωριστεί από πολλούς ερευνητές ως 'πρώτη ύπαρξη' του χορού (Κουτσούμπα, 2009, 2010, Φιλιππίδου, Κουτσούμπα & Τυροβολά, 2008).

Από την άλλη πλευρά, ένα διαφορετικό πόλο συγκροτεί η «δεύτερη» ύπαρξη του χορού. Η αστικοποίηση στην Ελλάδα που ξεκίνησε με την βιομηχανική επανάσταση, η οποία έχει τις ρίζες της από το εξωτερικό, έφερε μεγάλες αλλαγές στις αγροτικές παραδοσιακές κοινότητες που αναφέρθηκαν προηγουμένως. (Κουτσούμπα, 2010) Η επαφή αυτή του αγροτικού πληθυσμού με τον αστικό τρόπο ζωής οδήγησε στην μεταβολή δεδομένων, αξιών αλλά και της πολιτισμικής τους

ταυτότητας. Δεν θα μπορούσε να μην επηρεαστεί και ο ελληνικός λαϊκός παραδοσιακός χορός, ο οποίος αποκτά περισσότερο χαρακτήρα ψυχαγωγικό και εμπορευματικό, ενώ ο εκπαιδευτικός χαρακτήρας που ήδη προϋπήρχε μετασχηματίζεται με συγκεκριμένες εκπαιδευτικές διαδικασίες. (Κουτσούμπα, 2011, Κουτσούμπα, 2010:102).

Έτσι λοιπόν, ο κόσμος που εγκαταστάθηκε στα αστικά κέντρα είχε την ανάγκη να κρατήσει, με έμμεσο η άμεσο τρόπο, την επαφή με τον τόπο καταγωγής του, τις «ρίζες» του και να προσπαθήσει να μεταλαμπαδεύσει-μεταφέρει στις νέες γενιές όσα κληρονόμησαν από τους προγόνους τους. Έτσι όσον αφορά τον ελληνικό παραδοσιακό χορό, η δημιουργία συλλόγων αρχικά και μετέπειτα η διδασκαλία του χορού σε αυτά ήρθε σαν φυσικό επακόλουθο. (Πραντσιδής, 2004). Αυτό το φαινόμενο έχει χαρακτηριστεί από πολλούς μελετητές ως ‘δεύτερη ύπαρξη’ του χορού Κουτσούμπα, 2009, 2010, Φιλίπιδου, Κουτσούμπα & Τυροβολά, 2008). Το φαινόμενο δε της ‘δεύτερης’ ύπαρξης του χορού εκδηλώνεται μέσα από ποικίλες διαδικασίες όπως αυτές της μουσειοποίησης, της φολκλοροποίησης, της εμπορευματοποίησης, της ψυχαγωγίας, της άσκησης, της διδασκαλίας κ.ά. (Κουτσούμπα, 2010).

Πρώτη ύπαρξη	Δεύτερη ύπαρξη
(ο χορός συνιστά αναπόσπαστο κομμάτι του κοινωνικού ιστού)	(ο χορός αποτελεί ενασχόληση μεμονωμένων ατόμων που εκδηλώνουν ενδιαφέρον για αυτόν)

Πίνακας 1:«Πρώτη» και «δεύτερη» ύπαρξη του χορού. Πηγή: Κουτσούμπα, 2010, σ. 103.

Πρώτη ύπαρξη	Δεύτερη ύπαρξη
Αναπόσπαστο μέλος όλων των κατοίκων της κοινότητας	Μέρος μεμονωμένων ατόμων ή ομάδων
Αυτοσχεδιασμός	Πανόμοια επιτελούμενη χορευτική κίνηση
Μαθαίνεται βιωματικά	Μαθαίνεται με διδασκαλία
Βιώνεται ασυνείδητα	Βιώνεται και αναβιώνεται

Πίνακας 2:Χαρακτηριστικά «πρώτης» και «δεύτερης» ύπαρξης, Πηγή: Κουτσούμπα, 2010, σ. 104.

Σε αυτό το σημείο καλό θα ήταν να αναφερθεί είναι η διάσταση του χρόνου στις δύο αυτές υπάρξεις του χορού. Συνεπώς σε άλλες περιπτώσεις η «δεύτερη» ύπαρξη έπεται διαδοχικά της «πρώτης» όπως είναι το λογικό και σε άλλες πάλι περιπτώσεις μπορεί να έπεται η «δεύτερη» ύπαρξη από την «πρώτη» αλλά συνυπάρχουν στον ίδιο χρονικό πλαίσιο, σε άλλες μεταξύ των υπάρξεων υπάρχει χρονική απόσταση κλπ (Τασιούλης, 2017).

2.2 Ο αυτοσχεδιασμός στον ελληνικό παραδοσιακό χορό

Στο σημείο αυτό είναι αναγκαίο να αναφερθούμε στην έννοια του «αυτοσχεδιασμού». Η έννοια αυτή είναι τόσο μεγάλη αλλά ταυτόχρονα σε περιορίζει ανάλογα σε ποια περιοχή βρίσκεσαι. Όπως αναφέρει και ο Δήμας (Δήμας, Τυροβολά, & Κουτσούμπα, 2010, σ. 37) ο αυτοσχεδιασμός δεν στηρίζεται στην αυθαιρεσία, αλλά σε κανόνες και νόμους που κάθε χωριό έχει δημιουργήσει. Όπως καταλαβαίνουμε λοιπόν, όταν αυτοσχεδιάζουμε στον χορό έχουμε ένα μεγάλο «κουτί» γνώσεων, κινητικών μοτίβων όπου βασιζόμαστε πάνω σε αυτά. Όταν δε, απομακρυνόμαστε από τις βασικές χορευτικές φράσεις τις κάθε περιοχής έχουμε τους μεγαλύτερους σε ηλικία να μας κρίνουν.

Κατά βάση, ο χορευτής παραδοσιακού χορού στον αυτοσχεδιασμό του εκτελεί κινητικούς συνδυασμούς των ήδη υπαρχόντων και καθιερωμένων χορευτικών κινήσεων της εκάστοτε τοπικής κοινότητας, όπου μεταδίδονται μέσω συνεχούς επανάληψης. Αυτό φυσικά δεν σημαίνει ότι δεν μπορούν να προκύψουν νέες κινήσεις, αρκεί όμως να καθιερωθούν και να υιοθετηθούν από την τοπική κοινότητα, αφού πρώτα περάσουν από τη μακρόχρονη διαδικασία της προφορικής παράδοσης (Δρανδάκης, 1993).

Ο Δήμας (2010) αναφέρει 11 παράγοντες που επηρεάζουν τον αυτοσχεδιασμό στον ελληνικό παραδοσιακό χορό. Ένα από τα σημαντικότερα στοιχεία που επιδρούν στον αυτοσχεδιασμό ενός χορευτή είναι και η μουσική συνοδεία. Οι οργανοπαίχτες ανάλογα με την επικοινωνία που θα είχαν με τον εκάστοτε πρωτοχορευτή είχε καθοριστικό ρόλο για τον αν θα είχε θετικό είτε αρνητικό αυτοσχεδιασμό (Δήμας 2010). Στην τοπική κοινωνία όπου οι οργανοπαίχτες γνώριζαν τις προτιμήσεις των χορευτών, είχαν την δυνατότητα να δημιουργούν μια απόλυτη σχέση μεταξύ πρωτοχορευτή και μουσικού. Βέβαια, αυτό θα είχε ως αποτέλεσμα να υψωθεί η ψυχική διάθεση του, έτσι ώστε να αυτοσχεδιάσει ακόμα καλύτερα και να επιφέρει κάποια ανταμοιβή, συνήθως χρηματική στον οργανοπαίχτη.

Ψυχική διάθεση
Μεράκι
Ηλικία
Εμπειρία (χορευτική)
Σωματική διάπλαση
Προσωπικότητα
Χορευτικό σχήμα
Λαβή (αν υπάρχει)

Χώρος
Κοινωνικό περιβάλλον
Μουσικό σχήμα (αν υπάρχει)

Πίνακας 3: Παράγοντες που επηρεάζουν τον αυτοσχεδιασμό

III. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

3.1 Είδος έρευνας και υπάρχουσες μελέτες

Για τη συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε τόσο η μέθοδος της παρατήρησης, όσο και της επιτόπιας έρευνας. Οι δύο αυτές μέθοδοι αποτελούν χαρακτηριστικές διαδικασίες της ποιοτικής έρευνας. Στη μέθοδο της παρατήρησης γίνεται λόγος για εντατική, μακροχρόνια παρατήρηση και συνέντευξη σε φυσικό περιβάλλον (Thomas & Nelson, 2003). Με τη χρήση σημειώσεων, ηχογραφήσεων, βιντεοταινιών και άλλων ειδών τεκμηριωμένων αποδείξεων, πραγματοποιείται ακριβή και λεπτομερή καταγραφή των γεγονότων, ενώ η ανάλυση γίνεται με τη χρήση ερμηνευτικών αφηγήσεων, λεπτομερούς περιγραφής, αποσπασμάτων και πολλές φορές με τη χρήση πινάκων, σχημάτων και στατιστικής (Thomas & Nelson, 2003). Για τις ανάγκες της εργασίας πραγματοποιήθηκε αρχικά η συλλογή των δεδομένων και ακολούθησε έπειτα η ανάλυσή και η ερμηνεία τους.

Πιο συγκεκριμένα, η συλλογή δεδομένων πραγματοποιήθηκε με τη μέθοδο της παρατήρησης, της συνέντευξη και την εθνογραφική μέθοδο όπως αυτή εφαρμόζεται στην μελέτη του χορού και η οποία στηρίζεται σε πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές (Buckland, 1983, 1999; Sklar, 1999). Οι πρωτογενείς πηγές περιλαμβάνουν δεδομένα που συλλέχθηκαν από την επιτόπια έρευνα κατά την οποία πραγματοποιήθηκε παρατήρηση αλλά και ημι-δομημένη συνέντευξη με ανοιχτού τύπου ερωτήσεις, καταγραφή σημειώσεων πεδίου, βιντεοσκόπηση και άλλων τεκμηρίων. Η καταγραφή του χορού 'Τούρκικου' πραγματοποιήθηκε με το σύστημα σημειογραφίας του Laban, το Labanotation (Κουτσούμπα, 2005). Για την

ανάλυση της δομής και μορφής των χορών χρησιμοποιήθηκε η δομική-μορφολογική και τυπολογική μέθοδος που έχει ως στόχο τη μελέτη της χορευτικής μορφής με τον τρόπο που αυτή έχει εφαρμοστεί στον ελληνικό παραδοσιακό χορό από τους Κουτσούμπα, Καρφή, Τυροβολά, Δημόπουλο και άλλους (Τασιούλης, 2017).

Για τη σύγκριση των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε η συγκριτική μέθοδος (Thomas & Nelson, 2003). Για την ανάλυση των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε το θεωρητικό σχήμα της 'πρώτης' και 'δεύτερης' ύπαρξης.

3.2. Σημειογραφία & Μορφολογία χορευτικής κίνησης

Ειδικότερα όσον αφορά τη σημειογραφία της χορευτικής κίνησης, αναφερόμαστε στη «αποτύπωση του χορού σε χαρτί με την βοήθεια συμβόλων» (Hall, 1967:196). Σύμφωνα με την Hutchinson Guest (1984), σημειογραφία είναι «η μετάφραση των τεσσάρων διαστάσεων της κίνησης (με το χρόνο να θεωρείται η τέταρτη διάσταση της κίνησης)» (σελ xiv). Με άλλα λόγια, σημειογραφία του χορού είναι η «γραπτή μορφή» (Hutchinson Guest 1984) του χορού, τα γραπτά τεκμήρια του μέσω της χρήσης ποικίλων αφαιρετικών σχημάτων (Κουτσούμπα, 2005). Η σημειογραφία του χορού δίνει τη δυνατότητα για την αρχειοθέτηση, τη διατήρηση και την αναβίωση μιας χορογραφίας, και ως εκ τούτου τη διάδοση της χορευτικής γνώσης, συμβάλει στην κατανόηση της χορευτικής κίνησης, ενώ παράλληλα παρέχει ένα βασικό εργαλείο για την ακαδημαϊκή μελέτη και έρευνα του χορού (Hutchinson Guest, 1984 & Κουτσούμπα, 2005).

Σύμφωνα με την Κουτσούμπα (2005), το σύστημα Laban, σε σύγκριση με τα υπόλοιπα σημειογραφικά, παρουσιάζει δύο σημαντικές καινοτομίες. Το κάθετο κινητόγραμμα στο οποίο σημειογράφεται η χορευτική κίνηση καθώς και η συμμετρική απεικόνιση του αριστερού και δεξιού ημιμορίου του ανθρωπίνου σώματος.

Το εικονογραφημένο σύμβολο της χορευτική κίνησης που είναι ένα παραλληλόγραμμο και το οποίο, όπως θα αναλύσουμε παρακάτω, παρέχει τις ακόλουθες τέσσερις βασικές πληροφορίες: Την κατεύθυνση της κίνησης ανάλογα με το σχήμα του. Την τρίτη διάσταση, το επίπεδο της κίνησης, ανάλογα με την σκιαγράφιση του. Την ακριβή χρονική διάρκεια της κίνησης με το μήκος του. Το μέρος του σώματος που κινείται με την τοποθέτηση του συμβόλου στο κινητόγραμμα.

Σε ότι αφορά τη μορφολογική μέθοδο, πρόκειται για τη μελέτη της μορφής τους, τόσο ως προς τη δομή και ως προς το ύψος(έκφραση) του χορού (Τυροβολά, 2001). Ο όρος μορφή, σύμφωνα με την Τυροβολά (2001), χρησιμοποιείται αποκλειστικά με την έννοια της σύνθεσης, δηλαδή της εσωτερικής διεύθετης των συστατικών στοιχείων και των δομικών επιπέδων και μερών χορού και μουσικής, συνδυάζοντας την κίνηση με τον ρυθμό και τη μουσική. Ο χορός δεν είναι μια απλή ένωση συστατικών στοιχείων, αλλά ένα δομημένο σύνολο το οποίο οφείλει την μορφή του στις σχέσεις και στις αλληλεξαρτήσεις ανάμεσα στα συστατικά του στοιχεία και τα μέρη σε συνάρτηση με τα αντίστοιχα της μουσικής. Η διαφοροποίηση ενός από τους παραπάνω παράγοντες είναι αρκετός προκειμένου να διαφοροποιηθεί η μορφή.

Στήριξη και στους δύο δείκτες
Εναλλαγές από τον ένα δείκτη στήριξης στον άλλο
Στήριξη στον ένα δείκτη με ταυτόχρονη άρση του άλλου

Πίνακας 4: οι δυνατότητες σύνθεσης κινητικών μοτίβων στον ελληνικό παραδοσιακό χορό με βάση τους «δείκτες στήριξης» (Πηγή: Τυροβολά 2001).

IV.ΕΘΝΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΝΟΙΚΙΣΜΟ ΑΣΓΟΥΡΟΥ ΡΟΔΟΥ ΚΑΙ ΕΘΝΟΧΟΡΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ “ΤΟΥΡΤΣΙΚΟΥ ΧΟΡΟΥ”

4.1 Σύντομη Ιστορία της Ρόδου

Πριν γίνει λόγος σε οτιδήποτε συγκεκριμένο, είναι αναγκαίο να γίνει αναφορά στην ιστορία του νησιού ώστε να τεθεί το ιστορικό πλαίσιο της περιοχής που πρόκειται να εξεταστεί: Στο επίπεδο του μύθου ανήκει το γεγονός ότι το νησί αναδύθηκε από την θάλασσα. Σύμφωνα με τον Πίνδαρο στον Έβδομο Ολυμπιονικό: «Και νύν υπ’ αμφοτέρων συν Διαγόρα κατέβαν, ταν ποντίαν υμνέων παι’ Αφροδίτας Αελιοίο τε νύμφαν Ρόδον»(έχω έρθει κι εγώ μαζί με τον Διαγόρα τη θαλάσσια υμνώντας κόρη της Αφροδίτης του Ηλίου τη νύφη, την Ρόδο)(Λαζανάς, 2001, σ. 145). Πρώτοι κάτοικοι του νησιού αναφέρονται οι Τελχίνες σύμφωνα με τον Καλλίμαχο(Δάλλας, 2001, σ. 63) (Παπαχριστοδούλου, 1994, σελ .67).

Ύστερα είναι γνωστό ότι από την Ρόδο πέρασαν οι Κάρες από την Καρία απέναντι από την Ρόδο (Μικρά Ασία) οι Φοίνικες, οι Τυρσηνοί, οι Μινωίτες από την Κρήτη,οι Αργήτες και τελικά το 1100π.Χ οι Δωριείς, οι οποίοι έχτισαν τις τρεις μεγάλες πόλεις της Λίνδου, της Καμίρου, της Ιαλυσού και τελικά την Πόλη της Ρόδου το 408 π.Χ (Παπαχριστοδούλου, 1994, σσ. 52-53,57,79-80,Παπαδοπούλου, Κ. Θ. 2008). Οι Ρόδιοι από εκεί και πέρα προσπαθούν να υπερισχύσουν, ελισσόμενοι σε στρατόπεδα ανάλογα τις συνθήκες που τους συνέφεραν περισσότερο κατά καιρούς, κάποτε συμμαχώντας με την Αθήνα ή τη Σπάρτη, άλλοτε με τους Πέρσες και άλλοτε με τους Μακεδόνες, με τους Πτολεμαίους και με τους Σελευκίδες . Το 305 π.Χ ο Δημήτριος ο Πολιορκητής, γιός του Αντίγονου της Μακεδονίας, πολιορκήσε την πόλη της Ρόδου επειδή οι Ρόδιοι συμάχησαν με τους Πτολεμαίους, όμως ηττήθηκε και άφησε πίσω τις πολιορκητικές μηχανές του, τις οποίες αργότερα οι Ρόδιοι πούλησαν και με τα χρήματα που πήραν έκτισαν τον Κολοσσό της Ρόδου, ένα από τα επτά θαύματα του αρχαίου κόσμου. (Παπαχριστοδούλου, 1994, σσ.75-77, 90-91, 105, 106-107 και Παπαδοπούλου, Κ. Θ. 2008).

Από τα τέλη του 3^{ου} αιώνα π.Χ., η Ρώμη αρχίζει να κυριαρχεί στη Μεσόγειο ως η νέα δύναμη της εποχής . Οι Ρόδιοι κατά την διάρκεια του Β΄ Μακεδονικού πολέμου συμμαχισαν με τους Ρωμαίους. Το 164 π.Χ. η Ρόδος δένεται στο άρμα της Ρώμης καθώς οι Ρόδιοι αναγκάζονται να υπογράψουν νέα συνθήκη, σύμφωνα με την οποία θα είχαν κοινούς φίλους και εχθρούς με την Ρώμη . Τελικά η Ρόδος λεηλατείται από τον Κάσσιο ο οποίος επιτέθηκε στην Ρόδο για να εκδικηθεί τον Καίσαρα το 42 π.Χ. Η Ρόδος ύστερα σταματάει να παίρνει αποφάσεις και υπακούει στην βούληση της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας (Παπαχριστοδούλου, σσ.138-139, 1994 και Παπαδοπούλου, Κ. Θ. 2008).

Το νησί του Ηλίου είναι από τα πρώτα που ασπάστηκε τον Χριστιανισμό με την έλευση του αποστόλου Παύλου στο λιμάνι της Λίνδου . Το 395 μ.Χ γίνεται κι επίσημα Ρωμαϊκή επαρχία με μεταρρύθμιση του Διοκλητιανού (Παπαχριστοδούλου 1994 σσ. 235-237).

Στα Βυζαντινά χρόνια το 620μ.Χ το νησί γνωρίζει Περσική κυριαρχία . Ακολουθούν επιδρομές από Σαρακηνούς και Σελτζούκους κατά τις οποίες η Ρόδος γνωρίζει μεγάλες καταστροφές. Το 1204μ.Χ, μετά την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης, η Ρόδος όπως και άλλα ελληνικά νησιά παραχωρήθηκαν στους Ενετούς αλλά ο Βυζαντινός διοικητής Λέων Γαβαλάς αυτοανακηρύσσεται ανεξάρτητος ηγεμόνας του νησιού. Περί το 1250 το νησί τέθηκε υπό την κυριαρχία της Αυτοκρατορίας της Νίκαιας και από το 1261 με την ανάκτηση της Κωνσταντινούπολης υπό την κυριαρχία της ανασυσταμένης Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Τα χρόνια μετά το 1261 το νησί διοικήθηκε από Γενουάτες ναυάρχους, φόρου υποτελής στον Αυτοκράτορα. (Παπαχριστοδούλου, 1994 σσ.249, 256-259)

Το 1309 η Ρόδος, η Κως και η Λέρος πωλούνται στο Τάγμα των Ιπποτών του Αγίου Ιωάννη της Ιερουσαλήμ. Μια νέα εποχή ξεκινά για τη Ρόδο καθώς το Τάγμα που αρχικός σκοπός ήταν η περίθαλψη των Χριστιανών προσκυνητών στους Αγίους Τόπους, αναδεικνύεται σε στρατιωτική, οικονομική και εμπορική δύναμη στην περιοχή. Οι Ιππότες που κατάγονταν απ' όλες τις Ρωμαιοκαθολικές χώρες, κατάφεραν να συνάψουν συμφωνίες με τις μεγάλες δυνάμεις της Δυτικής Ευρώπης.

με σκοπό να αποδυναμώσουν τις μουσουλμανικές δυνάμεις που είχαν αρχίσει να επεκτείνονται. (Παπαχριστοδούλου, 1994,σσ.271-272)

Στα χρόνια της Ιπποτοκρατίας η Ρόδος αποτέλεσε ισχυρό εμπορικό κέντρο λόγω της σημασίας της Μεσογείου στο εμπόριο της εποχής και της γεωγραφικής θέσης του νησιού. Τότε ανανεώθηκε και επεκτάθηκε η Μεσαιωνική πόλη που παραμένει ζωντανή ως τις μέρες μας και όλα τα σημαντικά κάστρα, οι οχυρώσεις της πόλης καθώς και πολλά μοναστήρια και εκκλησίες. Ο στόλος των Ιωαννιτών έλεγχε τη ναυσιπλοΐα στην Ανατολική Μεσόγειο και αποτελούσε συνεχή απειλή για τον Τουρκικό στόλο. Οι Μωαμεθανοί προσπάθησαν επανειλημμένα να εκδιώξουν τους Ιωαννίτες από την περιοχή, ενώ οι Ιππότες, με συνδυασμό συνεχούς στρατιωτικής προετοιμασίας, διπλωματίας και κατασκοπίας κατάφερναν να τους αντιμετωπίσουν. Το 1480 η μεγάλη πολιορκία του νησιού από τους Τούρκους αποκρούστηκε από τους Ιππότες και το Ροδιακό πληθυσμό (Παπαδοπούλου, Κ. Θ. 2008 και Παπαχριστοδούλου, 1994 σσ. 285, 298). Η επόμενη πολιορκία όμως το 1522 από τον Σουλτάνο Σουλεϊμάν, παρά την γενναία αντίσταση, δεν είχε το ίδιο αποτέλεσμα . Το Τάγμα αναγκάστηκε να συνθηκολογήσει και να εγκαταλείψει το νησί την 1^η Ιανουαρίου 1523. (Παπαδοπούλου, Κ. Θ. 2008 και Γιαννόπουλος 1997, σελ 31).

Έτσι το 1522, μετά από έξι μήνες πολιορκίας, η Ρόδος πέφτει στα χέρια των Τούρκων και στην κυριαρχία του Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπούς .Για τέσσερεις περίπου αιώνες οι Οθωμανοί κατείχαν την Ρόδο . Την περίοδο αυτή πολλά από τα νησιά του Αιγαίου και τα Δωδεκάνησα εκτός της Ρόδου και της Κω διατηρούν προνόμια όσον αφορά την διοίκηση τους και απλώς δίνουν φόρο στον Καπουδάν Πασά (Στρατιωτικός διοικητής του Οθωμανικού στόλου και των νησιών) αυτά τα δικαιώματα τους τα είχε παραχωρήσει ο Σουλεϊμάν επειδή παραδόθηκαν πριν πέσει η πόλη της Ρόδου διευκολύνοντας τη θέση του (Γιαννόπουλος 1997,σσ. 31-32).

Κατά την διάρκεια της επανάστασης του 1821 Ρόδος και η Κως ως έδρες των Τουρκικών στρατευμάτων και αποκομμένες από την Ελλάδα, δεν μπορούσαν να συμμετάσχουν στην επανάσταση. Ωστόσο, πολλοί Ρόδιοι και Κώοι πήραν μέρος στον Αγώνα. Μετά την απελευθέρωση όμως τα Δωδεκάνησα δεν

συμπεριελήφθησαν στο νεοσύστατο Ελληνικό κράτος, αλλά παρέμειναν υπό Οθωμανική κατοχή. Τα νησιά της Δωδεκανήσου που επαναστάτησαν, όπως η Κάσος, η Κάρπαθος, η Σύμη κτλ. επέστρεψαν στην κυριαρχία της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και έχασαν κάποια από τα προνόμια που είχαν πριν την επανάσταση. . (Παπαδοπούλου, Κ. Θ. 2008). «Οι Νεότουρκοι που ύστερα από την επανάσταση του 1909 επικράτησαν, κατήργησαν και τα υπόλοιπα προνόμια και θέλησαν να πάρουν τους Ροδίους στο στρατό . Πολλοί νέοι τότε έφυγαν από την Ρόδο, άλλοι ήρθαν στην Ελλάδα κι άλλοι ξενιτεύτηκαν στην Αίγυπτο και την Αμερική» (Γιαννόπουλος 1997 σσ.34-37· Λεωτσάκος 1949·, σελ 62, Παπαδοπούλου, Κ. Θ., 2008).

Τον Μάιο του 1912, στην διάρκεια του πολέμου της Ιταλίας με την Οθωμανική Αυτοκρατορία για την Τριπολίτιδα που ξέσπασε το 1911, η Ρόδος καταλήφθηκε από τον Ιταλικό στρατό και παρέμεινε υπό Ιταλική κυριαρχία ως το 1945 (Λεωτσάκος 1949,σελ 63 και Γιαννόπουλος, 1997 σελ 55).

Στις 7 Μάρτιου του 1948 με την υπογραφή της συνθήκης των Παρισίων, η Ρόδος και όλα τα Δωδεκάνησα ενσωματώθηκαν στην Ελλάδα . Σήμερα, η Ρόδος εκμεταλλευόμενη τις μοναδικές ομορφιές και τα σημαντικά ιστορικά μνημεία που διαθέτει έχει εξελιχθεί σε ένα παγκοσμίως γνωστό τουριστικό θέρετρο (Γιαννόπουλος, 1997· Παπαδοπούλου, Κ. Θ., 2008).

Μια σημαντική χρονική περίοδος για το θέμα της παρούσας εργασίας αποτελούν τα χρόνια 1522-1912 μ.Χ, κατά τα οποία πέρασαν οι Οθωμανοί από την Ρόδο. Σε αυτό το σημείο πρέπει να γίνει εκτενέστερη αναφορά στα ιστορικά γεγονότα αυτής της περιόδου ώστε να κατανοηθεί ο λόγος για τον οποίο στο νησί υπάρχουν μουσουλμάνοι σήμερα.

4.2.Οθωμανική κυριαρχία & Τα πρώτα χρόνια της Τουρκοκρατίας

Μετά την οθωμανική κατάκτηση του 1522 η Ρόδος έμεινε υπό τον Οθωμανικό ζυγό για σχεδόν τετρακόσια χρόνια έως το 1912 οπότε κατέλαβαν το νησί οι Ιταλοί έως το 1945. Με την παράδοση της Ρόδου τα Ιπποτικά καράβια

πήραν όλους τους ιππότες που σώθηκαντα κειμήλια που μπορούσαν να πάρουν κι έφυγαν για την Κρήτη. Τους ιππότες ακολούθησανκαι 4-5000 Ρόδιοι ενώ ο υπόλοιπος παρέμεινε στο νησί(Παπαχριστοδούλου, 1994, σ. 399,Συλλογικό, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμος I*, 1974, σσ. 291-292 και Λεωτσάκος 1949,σελ 60).

Την 1^η του Γενάρη του 1523 την ημέρα που οι Ιππότες αναχώρησαν από το νησί, ο Σουλεϊμάν προσευχήθηκε στην Εκκλησία του Αγίου Ιωάννη και μπροστά σε όλες τις αρχές διαβάστηκε το «Χάτι Σεριφί» (Χάτι Σεριφί: το ανώτατο διάταγμα του Σουλτάνου) κι ο ναός μετατράπηκε σε τζαμί. Σταδιακά, ακολούθησαν και οι υπόλοιπες Ορθόδοξες εκκλησίες της πόλης, παρά την υπόσχεση του σουλτάνου,με αποτέλεσμα όλες οι βυζαντινές εκκλησίες του κάστρου της Ρόδου να είναι μουσουλμανικά τεμένη σήμερα με την προσθήκη ενός μιναρέ (Σφυροέρας1975· Παπαχριστοδούλου, 1994 σσ. 399-400, Συλλογικό, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμος I* 1974, σσ 292).

Ο Σουλεϊμάν παρέμεινε στο νησί μέχρι να ρυθμίσει τη διοίκηση του τόπου. Καθόρισε τον κεφαλικό φόρο «χαράτσι», ίδρυσε Σχολή «μεντρεσέ», το «ιμαρέτ» συσσίτιο των φτωχών, διόρισε «ιμάμηδες», γραμματείς και καθόρισε τη κτηματική περιουσία τα «βακούφ», για τα πέντε τεμένη που είχαν γίνει τότε. Στη συνέχεια, έδωσε χρήματα στους αρρώστους και τους απόρους στρατιώτες, έδωσε συντάξεις, αμοιβές, τιμάρια κτηματικά στους αξιωματούχους κι αναχώρησε για το Μαρμαρά κι από εκεί στην Κωνσταντινούπολη, όπου ακολούθησε κι ο στόλος εκτός από ένα μέρος του στόλου που έμεινε για τη φρουρά της Ρόδου (Παπαχριστοδούλου, 1994 σελ 400).

Φεύγοντας, σύστησε στους αξιωματούχους να επιδιώκουν την καλή μεταχείριση των κατοίκων, κάτι που δεν τηρήθηκε με συνέπεια, επειδή η πόλη του κάστρου ήταν γεμάτη πλέον από Οθωμανούς της Ανατολής και της Ρωμυλίας, οι οποίοι εγκαταστάθηκαν εκεί για ένα καλύτερο μέλλον κι αυτοί κανόνιζαν τη μεταχείριση των χριστιανών Ελλήνων. Ο σουλτάνος, εντυπωσιασμένος από σθεναρή άμυνα των πολιορκούμενων, σεβόμενος την παράδοση, απαγόρευσε στον στρατό του να λεηλατήσει την πόλη, καθώς και τη μετατροπή των εκκλησιών σε τεμένη. Οι όροι αυτοί δεν εφαρμόστηκαν πιστά βέβαια, γιατί ενώ ακόμη ήταν στη

Ρόδο ο Σουλεϊμάν, οι Γενίτσαροι παραβίασαν τη διαταγή του, μπήκαν στην πόλη στις 25 του Δεκεμβρη κι έκαναν διαρπαγές, βεβηλώσεις εκκλησιών και βιασμούς. Φαίνεται όμως ότι ορισμένοι παραβάτες τιμωρήθηκαν και η λεηλασία σταμάτησε. Με αυτό τον τρόπο, η Ρόδος δεν υπέστη τα δεινά της Κωνσταντινούπολης, του Βελιγραδίου και των άλλων πόλεων που κατέκτησαν οι Οθωμανοί. Η Ρόδος, όπως και τα υπόλοιπα Δωδεκάνησα, ήταν απαλλαγμένη από το παιδομάζωμα και δεν αναφέρονται ομαδικές εξισλαμίσεις πληθυσμών, για αυτό η ύπαιθρος διατηρήθηκε σχεδόν απόλυτα ελληνική (Παπαχριστοδούλου, 1994, σσ.400-401 και Λεωτσάκος 1949,σελ 61).

Οι πρώτες διώξεις των Ελλήνων εφαρμόστηκαν στην πόλη της Ρόδου. Οι Έλληνες δεν είχαν πλέον το δικαίωμα να κατοικούν εντός των τειχών του κάστρου, αλλά μόνο Τούρκοι, οι οποίοι απέκτησαν την ιδιοκτησία των κτηρίων και των σπιτιών(Παπαχριστοδούλου, 1994 σελ 401).

Μετά το 1522, ο Σουλεϊμάν εφάρμοσε εποικισμό στη Ρόδο από μουσουλμανικούς πληθυσμούς της Μ. Ασίας (Surgūn) και Εβραίους από την αυτοκρατορία (Σφυροέρας, 1975, σελ 50· Γιαννόπουλος, 1997, σελ 33). Αυτό συνέβη για δύο λόγους, πρώτα για να καλυφθεί το δημογραφικό κενό εξαιτίας των απωλειών του πολέμου, και δεύτερον και κυριότερο για να υπάρξει στο νησί πληθυσμός που να εμπιστεύονται οι αρχές. Σύμφωνα με την απογραφή που διενεργήθηκε τότε μετά την κατάκτηση της Ρόδου οι κάτοικοι ανέρχονταν στις 31.560. Από αυτούς 25.955 ήταν χριστιανοί και οι 5.605 μουσουλμάνοι. Οι Εβραίοιτο 1549 με όσους επανήλθαν στην δική τους θρησκεία το 1522 (μετά το διωγμό του 1502) και τους νεοαφηγμένους έφταναν τα 500 μέλη. Μόνο στους Εβραίους και τους μουσουλμάνους επιτράπηκε να εγκατασταθούν μέσα στα τείχη της Πόλης (Γιαννόπουλος, 1997, σελ 33).

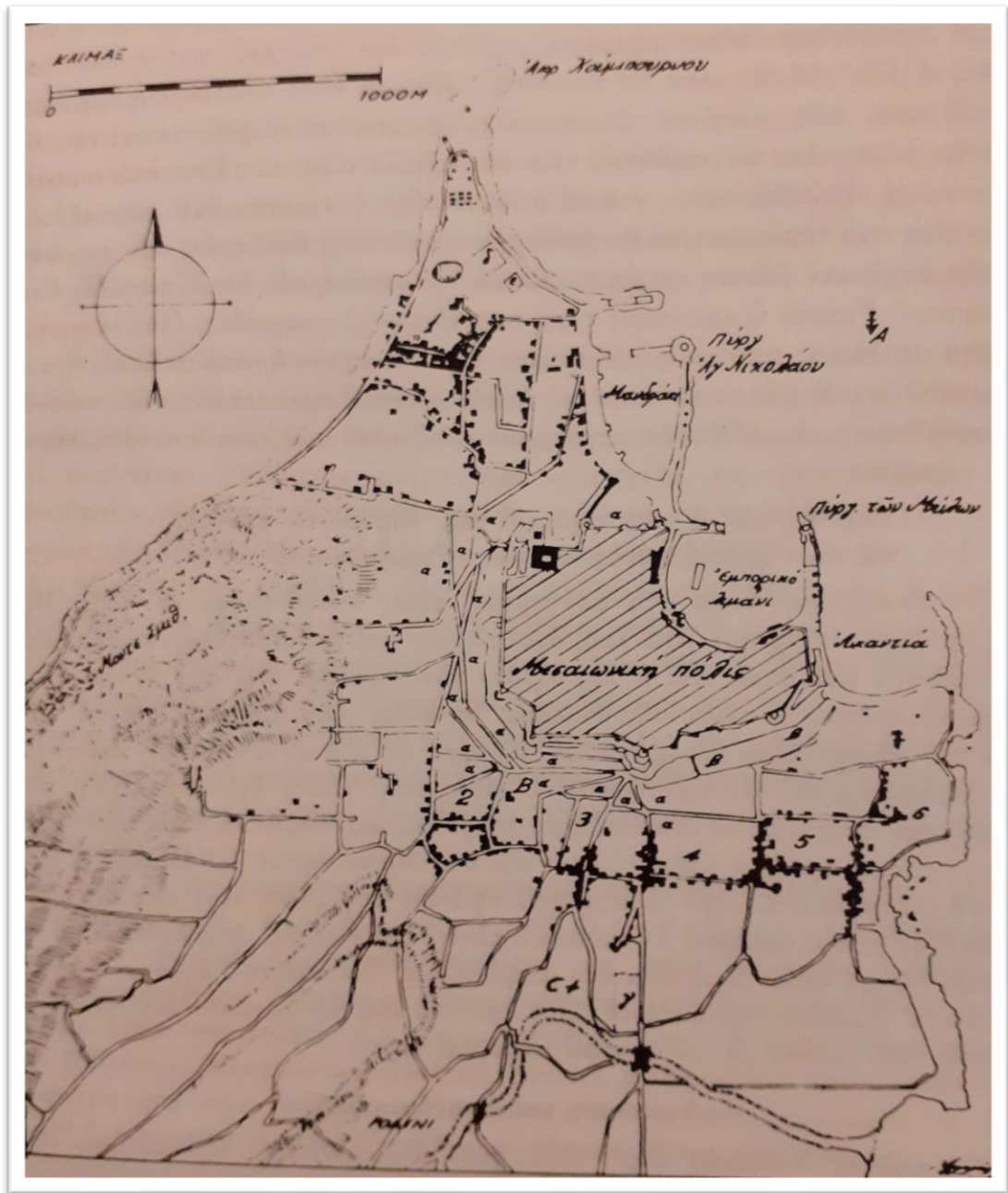
Στους Εβραίους επέτρεψαν κατ'εξάιρεση να εγκατασταθούν στην Εβραϊκή συνοικία που είχαν και στην εποχή των Ιπποτών. Οι Εβραίοι υπήρχαν στη Ρόδο από τη Ρωμαϊκή και τη βυζαντινή περίοδο. Ο Εβραίος περιηγητής Βενιαμίν ο από Τουδέλας αναφέρει συναγωγές σε διάφορες πόλεις του Βυζαντινού Κράτους μεταξύ των οποίων και στη Ρόδο (Παπαχριστοδούλου, 1994, σσ. 401, 420).

Σύμφωνα με μια σειρά από μαρτυρίες περιηγητών, στην περιτειχισμένη μεσαιωνική πόλη της Ρόδου κατοικούσαν μόνο Τούρκοι και Εβραίοι. Οι Έλληνες, αν και διατηρούσαν καταστήματα σ αυτή, ήταν υποχρεωμένοι, πριν πέσει ο ήλιος, να τα κλείσουν, να περάσουν την καστρόπορτα και να διανυκτερεύσουν στα γειτονικά χωριά, όπου ήταν τα σπίτια τους. και τούτο από το φόβο πιθανής εξέγερσης. (Παπαχριστοδούλου, 1994 σσ. 402,420) .

Οι Έλληνες που διώχτηκαν από το κάστρο εγκαταστάθηκαν έξω από αυτό, στη θέση που είναι οι συνοικίες στα νοτιοδυτικά του κάστρου, μέρος της σημερινής πόλης τα «μαράσια»δηλαδή προάστια. Από την περιφέρεια αυτή, στο τμήμα αμέσως έξω από το κάστρο δημιουργήθηκε το τουρκικό νεκροταφείο, ενώ ανάμεσα στο σημερινό άλσος και την Ακαντιά ήταν το εβραϊκό νεκροταφείο.Για να κατοικήσουν οι Έλληνες, δόθηκε μια λωρίδα γύρω από τις παλιές εκκλησίες οι οποίες ξανακτίστηκαν κι' έτσι διαμορφώθηκαν οι ενορίες. Όλοι οι κήποι δόθηκαν τιμάρια, στους Τούρκους κι ' έτσι εξηγείται πως πλάι από τα ελληνικά σπίτια κι' ανάμεσα στις ενορίες ήταν περιβόλια τούρκικα και το σύστημα αυτό είχε εφαρμοστεί για όλα τα ακίνητα έως το Ροδίσι και τα Σγουρού, έως τη Μίξη (Ιξιά) μέσα από τα Τριάντα και νότια έως την περιφέρεια Κοσκινού, όπου δημιουργήθηκαν οι μουσουλμανικοί συνοικισμοί: Καναμάτ, Ζιμπουλί (Ροδίσι), Οσγούρ (τα Σγουρού), Σαντουρλί, Κανδηλί, Μίξη, Μάντρα Μπογατζί και Τσαίρι.». Μαράσια έλεγαν τις Ελληνικές συνοικίες, «Τουρκομαχαλλά» ή «Τούρκικα» τις τουρκικές συνοικίες του κάστρου και «Οβριακή» τα Εβραϊκά (Παπαχριστοδούλου 1994 σσ.401-402).

Οι δρόμοι και τα σπίτια στην πόλη του κάστρου παρέμειναν ίδια, και οι Τούρκοι πρόσθεσαν μόνο τα καφασωτά στα παράθυρα των σπιτιών για τα χαρέμια τους. Οι πύλες του κάστρουέκλειναν κάθε βράδυ κι άνοιγαν το πρωί, οπότε είχαν το δικαίωμα οι Έλληνες, που εργάζονταν στην πόλη σαν έμποροι ή τεχνίτες, να μπουν και το βράδυ έπρεπε να βγουν πριν κλείσουν οι πύλες. Κάθε Παρασκευή το μεσημέρι έπρεπε οι χριστιανοί να φύγουν έξω από το κάστρο κι όταν τελείωνε η προσευχή γύριζαν πάλι στα μαγαζιά τους. Η απαγόρευση αυτή ίσχυε έως το έτος 1875, οπότε καταργήθηκε με ρώσικη επέμβαση, ύστερα από μία πρόταση του

προξένου του Τσάρου. Παρόλα αυτά όμως κανένας από τους Έλληνες δεν είχε το δικαίωμα να διανυκτερεύσει μέσα στο κάστρο κι' αυτό διατηρήθηκε σχεδόν σε όλη την τουρκική περίοδο και μόνο με την Ιταλική κατάληψη του 1912 άρχισαν να κατοικούν Έλληνες μέσα στο φρούριο. Με το πέρασμα των χρόνων οι τεταμένες σχέσεις ανάμεσα στους Έλληνες και τους Τούρκους αμβλύθηκαν λόγω της αλλαγής της στάσης των κατακτητών οι οποίοι έγιναν πιο μειλίχιοι, και ζούσαν ειρηνικά με το ελληνικό στοιχείο, με εξαίρεση τις περιπτώσεις προσέλευσης Τούρκων έξω από την Ρόδο οι οποίοι τους φανάτιζαν, όπως συνέβαινε κυρίως σε περιόδους εθνικών εξεγέρσεων (Παπαχριστοδούλου, 1994, σελ. 402).

Εικόνα 1: Χάρτης με μαράσια, πηγή: Παπαχριστοδούλου 1994, σ. 303

Στα 400 Χρόνια της οθωμανικής περιόδου αλλά και πριν από αυτή, ένας αριθμός περιηγητών από την Ευρώπη, που επισκέφτηκε νησιά της Δωδεκανήσου κατέγραψε, αν και όχι συστηματικά, χρήσιμες πληροφορίες για την ιστορία τους. Η Ρόδος δέχτηκε τους περισσότερους από αυτούς. Ο ραβίνος Σαμουήλ το 1641, σχημάτισε την εντύπωση ότι βρέθηκε σε μια πολύ όμορφη πόλη με εντυπωσιακά

πέτρινα κτίρια χωρίς ίχνος ξύλου και με πολλά λουτρά και πανδοχεία. Ενθουσιασμένος από την κίνηση στην αγορά, το μεγάλο αριθμό τωνπραματευτάδων, την αφθονία και τις χαμηλές τιμές των αγαθών, το εκλεκτό και άφθονο σιτάρι και τα νόστιμα φρούτα (σταφύλια, σύκα, ρόδια, λεμόνια), χαρακτήρισε την πόλη, ως επίγειο παράδεισο. Στα προάστια της Ρόδου, επίσης, είδε περιβόλια και αμπέλια και ανάμεσα σ'αυτά να υψώνονται πύργοι. Συμφώνα με τον Claude Savary (προς το τέλος του 18^{ου} αιώνα), η Ρόδος είχε δύο πόλεις, την πόλη της Ρόδου και τη Λίνδο, πέντε κωμοπόλεις και 46 χωριά, από τα οποία τα 41 κατοικούνταν από Έλληνες και τα 5 από Τούρκους. Τον από 37.500 πληθυσμό του νησιού εκτιμά ως μικρό, γιατί όπως λέει, ο δεσποτισμός πνίγει την γεννητικότητα. (Γιαννόπουλος, 1997, σ. 37-38).

Λόγω της βαριάς φορολογίας που είχαν επιβάλει οι Τούρκοι στη Ρόδο και στην Κω, οι οικονομίες των νησιών δεν ακολούθησαν αντίστοιχους ρυθμούς ανάπτυξης με τα υπόλοιπα Δωδεκάνησα (Συλλογικό, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους: Νεώτερος Ελληνισμός από 1833 ως 1881, 1977, σ. 418).

Εικόνα 2: Αποψη της πόλης Ρόδου από το Μανδράκι (Από το βιβλίο του Eug. Flandin, L'Orient, Paris, 1855, pl.5), πηγή Παπαχριστοδούλου 1994, παράρτημα.

Οι Τουρκοκρητικοί πρόσφυγες

Η Κρητική επανάσταση του 1896 και ο Ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897 εξαργίωσε τους Τούρκους, κυρίως τους πρόσφυγες που είχαν έρθει από την Κρήτη στα Δωδεκάνησα, λίγες δεκαετίες νωρίτερα. Η μετακίνηση αυτών των πληθυσμών προκάλεσε σχετική ανησυχία στην κοινωνία της Ρόδου, ωστόσο, δεν σημειώθηκαν σφαγές κατά την περίοδο εκείνη. Ο τότε μητροπολίτης Κωνσταντίνος Αλεξανδρίδης (1893-1900) παρουσιάστηκε στον Τούρκο νομάρχη και τον παρακάλεσε να λάβει μέτρα πρόληψης σφαγών. Η Τουρκική διοίκηση προστάτευε τους Τουρκοκρητικούς πρόσφυγες κατά τη διάρκεια των γεγονότων αυτών, κυρίως μετά την εγκατάσταση πρώτου Αρμοστή, πρίγκιπα της Ελλάδας Γεωργίου, στην Κρήτη. Η τουρκική διοίκηση της Ρόδου εγκατέστησε τους Τουρκοκρητικούς σε νέο συνοικισμό, που πήρε το όνομα «Κρητικά», στην παραλιακή οδό που οδηγεί από την πόλη Ρόδο στα χωριά της νοτιοδυτικής πλευράς του νησιού, στους πρόποδες του λόφου του Μόντε Σμίθ.

Οι Τουρκοκρητικοί φανατισμένοι από τα τελευταία γεγονότα, δημιουργούσαν εντάσεις με τους ντόπιους χριστιανούς όταν αυτοί περνούσαν από τα «Κρητικά» για να πάνε στην πόλη. Φαίνεται ότι προέρχονταν από τις περιφέρειες της Κρήτης, όπου έγιναν ομαδικοί εξισλαμισμοί, γι αυτό διατηρούσαν την ελληνική γλώσσα, είχαν όμως το ζήλο του νεοφώτιστου, όπως κι οι γενίτσαροι. Μόνο μέσω της επικοινωνίας με τους άλλους μουσουλμάνους που ήδη βρίσκονταν στη Ρόδο από το 1522 κι έπειτα, άρχισαν οι άντρες να μαθαίνουν την τουρκική γλώσσα. Διατήρησαν ακόμη τον τύπο των κρητικών επωνύμων (λχ. Αγαδάκης, Ταχτεράκης, κλπ.). Πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν και κοντά στην Κατταβιά, όπου παραμένουν ακόμη μερικές οικογένειες (Παπαχριστοδούλου, 1994, σσ. 478-479).

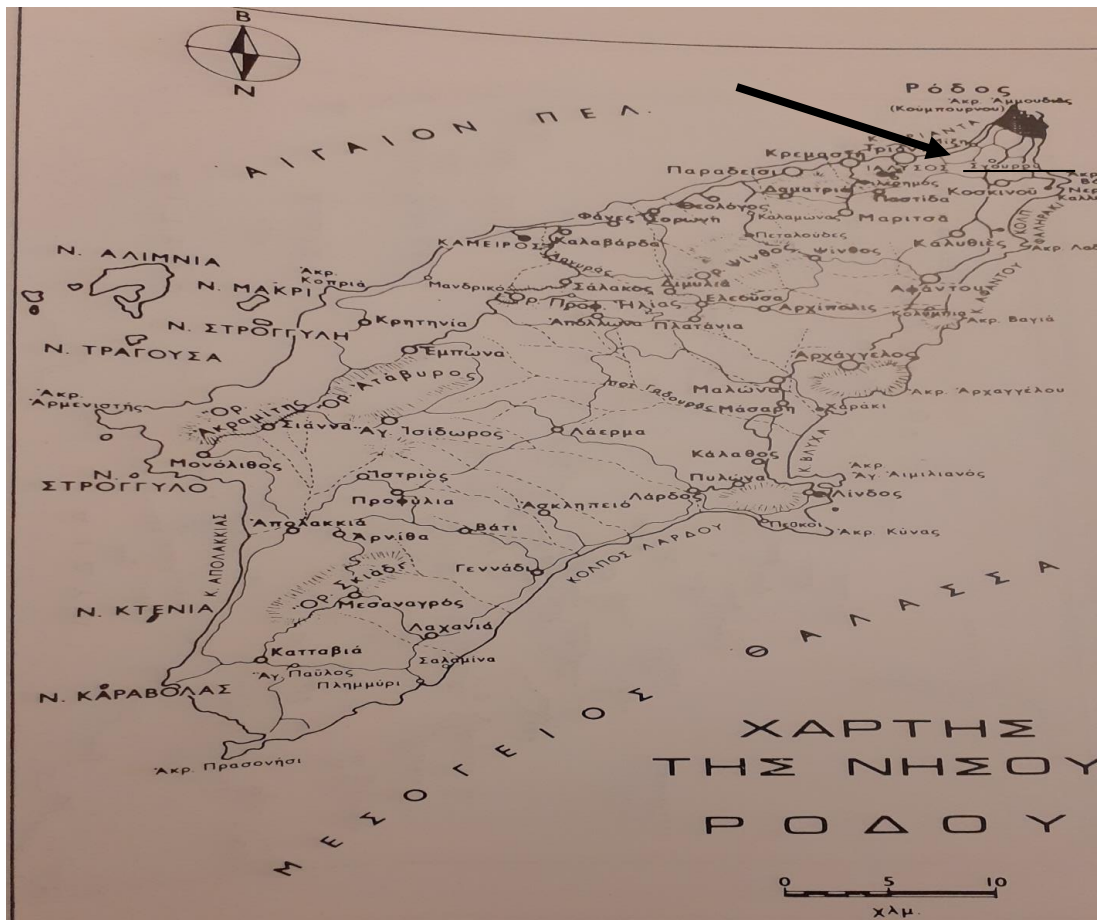
Από όλα τα παραπάνω προκύπτει ότι οι μουσουλμάνοι στην Ρόδο είναι κυρίως δύο ειδών: πρώτα οι μουσουλμάνοι που έφερε στον νησί ο Σουλεϊμάν το 1522 και δεύτερον οι Τουρκοκρητικοί πρόσφυγες που ήρθαν στην Ρόδο στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα.

4.3 Γεωγραφική θέση, ονοματοθεσία και οικονομία του συνοικισμού Ασγούρου Ρόδου

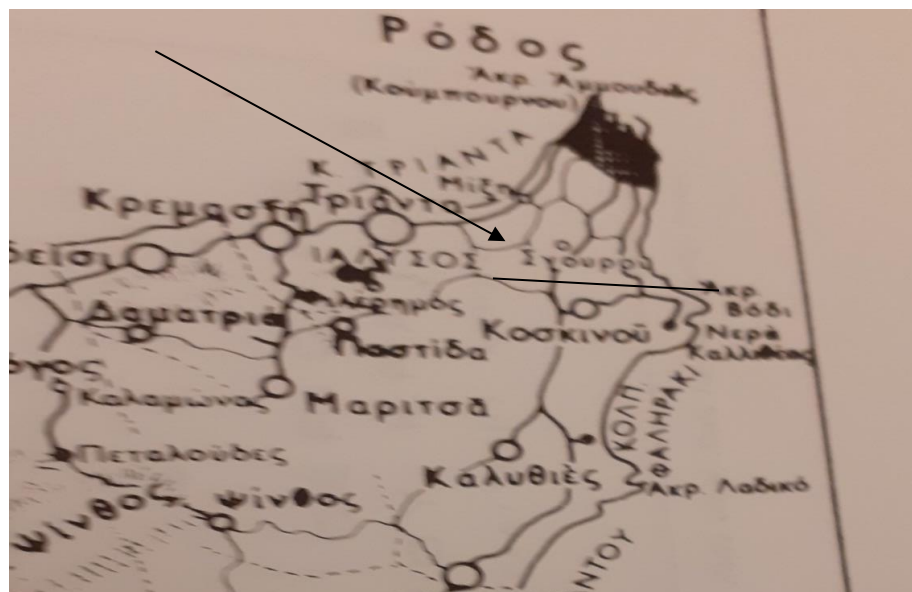
Συνοικισμός Ασγούρου

Στον πρώην δήμο της πόλης της Ρόδου, πολύ κοντά στην πόλη, υπάγονταν δύο συνοικισμοί, τα Σγουρού και τα Κρητικά. Τα Σγουρού βρίσκονται στο βόρειο τμήμα του Νησιού στο ύψος του εβδομού χιλιομέτρου από την πόλη της Ρόδου, μετά το Ροδίτι, στην οδό (Ρόδου –Λίνδου) που κατευθύνεται στα χωριά της Ανατολικής πλευράς της Ρόδου. Στα βορειοδυτικά του συνοικισμού είναι η Μίξη (Ιξιά), στα βόρεια η πόλη της Ρόδου και πρωτεύουσα του νομού Δωδεκανήσου, στα νότια είναι τα Κοσκινού και νοτιοδυτικά του συνοικισμού βρίσκονται τα Τριάντα ή αλλιώς Ίαλυσός και το βουνό Φιλήρημος (Παπαχριστοδούλου 1994 σελ 35 και Χριστοδουλίδης, Ν. 2012).

Ο συνοικισμός πήρε το όνομά του από μία γνωστή βυζαντινή οικογένεια στρατιωτικών της Μικράς Ασίας: τα (κτήματα ή το κτήμα του) Σγουρού (στην Ρόδο υπάρχουν πολλά τοπωνύμια με το σύστημα της Βυζαντινής εποχής; τα Πολυστράτου, τα Καλαβάρδα, τα Συμμάχου, τα Σελέουκου) έπειτα τα είπανε Ασγούρου όπως τα Λάερμα –Αλάερμα. Από Βυζαντινή παράδοση, ονόματα και τίτλοι στρατιωτικών και πολιτικών αρχόντων έχουν μείνει στο Τοπωνυμικό της Ρόδου: στους Αγγέλους, στους Μαυραγγέλους, οι Αντρονίκη(δες), ο Αργυρός, τα Σγουρού, ο Ατύππας, ο Βάρδας, τα Καλαβάρδα, ο Ζωναράς, ο Καστελλάνος, Κατακαλός, ο Κόμιτος, ο Λη(γ)άτος, τα Μαριτσά(μαριτσάς) τα νικηφόρου, ο Τουρκόπουλος, ο Φραντζής, το Γεννάδι, οι Νεμάδες-Ανεμάδες, ο Σκαραμαγγάς και τόσα άλλα (Παπαχριστοδούλου 1994 σελ 333 και Τσοπανάκης, 1992, σελ 65).

Εικόνα 3:Χάρτης της Νήσου Ρόδου, Πηγή: Παπαχριστοδούλου, 1994, σελ. 463.

Εικόνα 4:Μεγεθυμένος χάρτης της Ρόδου τοποθεσία του συνοικισμού Ασγούρου, Πηγή: Παπαχριστοδούλου, 1994, σ. 765.

Εικόνα 5: Τοποθεσία συνοικισμού Ασγούρου από δορυφόρο, πηγή: GoogleEarth

Η οικονομία της Ρόδου και του συνοικισμού εξαρτάται από την γεωργία, την κτηνοτροφία, το εμπόριο και μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο (Β' ΠΠ) τον τουρισμό. Στα Ασγούρου φυτρώνει η «βαλανιδιά» ή «περνός» που παράγει το «βαλανίδι» για τροφή των ζώων, ενώ το κέλυφος χρησιμοποιούνταν στην βυρσοδεψία. (Παπαχριστοδούλου 1994, σελ. 23). Η κτηνοτροφία στα Σγουρούεινα περιορισμένη και οικόσιτη. Τα Σγουρού ήταν ένα από τα μέρη του νησιού που υπήρχε εύφορη γη και εκεί βρίσκονταν οι κήποι και κτήματα. Ο συνοικισμός στο παρελθόν ήταν κατά βάση αγροτικός συνοικισμός και η περιοχή αυτή κυρίως γεωργική.

Τα σπουδαιότερα προϊόντα από την γεωργία είναι τα σιτηρά, το λάδι, το κρασί, τα σύκα και τα κηπευτικά. Με τον ερχομό της ανάπτυξης και βιομηχανοποίησης της Ρόδου οι θεριστικές και αλωνιστικές μηχανές αντικατέστησαν το σύστημα του θερισμού και του αλωνισμού κι έτσι τα εργατικά χέρια καταγίνονται κυρίως σε βιοτεχνικές εργασίες. Αυτός είναι ο λόγος που, κυρίως μετά το Β' Παγκόσμιο πόλεμο, οι κάτοικοι της υπαίθρου στην Ρόδο κατεβαίνουν στα αστικά κέντρα για να ασχοληθούν με το εμπόριο, τις μικροεπιχειρήσεις, να εργασθούν σαν βιοτέχνες, σαν εργάτες ή σε τουριστικές

επιχειρήσεις. Σήμερα στην περιοχή υπάρχουν κάποια εργοστάσια της Ρόδου. Μετά το εμπόριο και τη βιομηχανία στην πόλη Ρόδο, τη γεωργία και την κτηνοτροφία στην ύπαιθρο, έρχεται η βιοτεχνία η οποία απασχολεί πολλούς Ρόδιους (Παπαχριστοδούλου, 1994 σσ. 17-22).

Στο σημείο αυτό πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι η κοινωνία της βόρειας Ρόδου, υπέστη σημαντικές πολιτιστικές αλλαγές, λόγω της έξαρσης του τουρισμού στο νησί μετά τον Β' ΠΠ (Παπαχριστοδούλου, 1994, σσ.25-28 και Λεωτσάκος, 1949, σσ. 135-141).

4.4. Ιστορία και κοινωνία του συνοικισμού Ασγούρου Ρόδου

Η Ρόδος επί Τουρκοκρατίας είχε 44 χωριά που αποτέλεσαν με την απελευθέρωση 42 κοινότητες, γιατί τα Σγουρού και ο Καλαμώνας έγιναν συνοικισμοί. Όπως μας πληροφορεί το σύγγραμμα του Χ.Παπαχριστοδούλου, όλοι οι κήποι γύρω από το Κάστρο δόθηκαν τιμάρια στους Τούρκους δημιουργώντας έτσι ένα δαχτυλίδι γύρω από την πόλη με μικτό πληθυσμό (εν μέρει μουσουλμανικό) πιθανόν για την ασφάλεια του κάστρου. Η πλειονότητα των Τούρκων της Πόλης της Ρόδου κατοικούσε μέσα στο περιτοίχισμα του κάστρου και στα προάστια. Ο πληθυσμός τους κατά τα μέσα του 19^{ου} αιώνα ήταν περίπου 5.000 στους 11.000 συνολικούς κατοίκους στο περιτοίχισμα και περίπου 500 στην ύπαιθρο, προπαντός στο χωριό Ασγουρού, και πολύ λιγότεροι στη Λίνδο, στη Μασάρα, στην Πυλώνα, στην Αρνίτα κ.α. (Συλλογικό, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους: Νεώτερος Ελληνισμός από 1833 ως 1881, 1977, σ. 418).

Με αυτόν τον τρόπο εξηγείται πως πλάι από τα ελληνικά σπίτια κι' ανάμεσα στις ενορίες ήταν περιβόλια τούρκικα και το σύστημα αυτό είχε εφαρμοστεί για όλα τα ακίνητα έως το Ροδίσι και τα Σγουρού, έως τη Μίξη (Ιξιά) μέσα από τα Τριάντα και νότια έως την περιφέρεια Κοσκινού, όπου δημιουργήθηκαν οι μουσουλμανικοί συνοικισμοί όπως τα Σγουρού. Στα Σγουρού κατοικούσαν κυρίως μουσουλμάνοι, όμως μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο η γύρω περιοχή κατοικήθηκε και από χριστιανούς, οι οποίοι χτίζουν σπίτια στα κτήματα που ήδη

είχαν ή αγόρασαν από τους μουσουλμάνους κι έτσι ο πληθυσμός του συνοικισμού είναι μικτός σήμερα. Στο συνοικισμό Ασγούρου υπάρχει μια εκκλησία, σχήματος ελευθέρου σταυρού, ο Άη Γιάννης που είχε γίνει τζαμί - όπως πολλές άλλες εκκλησίες της Ρόδου - σήμερα όμως έχει ξαναγίνει εκκλησία (Παπαχριστοδούλου, 1994 σελ 376).

V.O «ΤΟΥΡΤΣΙΚΟΣ»Ή «ΤΟΥΡΚΙΚΟΣ» ΧΟΡΟΣ: ΕΘΝΟΧΟΡΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Η μουσική παράδοση των Δωδεκανήσων έχει άμεση σύνδεση με αυτήν του Αιγαίου, καθώς, ήδη από τους αρχαίους χρόνους, αποτελεί το θεμέλιο των πολιτισμικών δικτύων επικοινωνίας του αρχιπελάγους. Συνδετικός κρίκος ανάμεσα στα παράλια της Μικράς Ασίας και την Κρήτη αλλά και πέρασμα από το Αιγαίο προς την Κύπρο, η θέση των Δωδεκανήσων είναι κομβικό πολιτισμικό σταυροδρόμι. Αποτέλεσμα αυτού, είναι μια μουσική και χορευτική παράδοση πλούσια και ποικιλόμορφη, που συμπλέκεται αρμονικά στη μουσική «γλώσσα» της θαλασσινής Ελλάδας, ενώ παράλληλα παρουσιάζει κι εξαιρετικά ενδιαφέρουσες τοπικές διαλέκτους και ιδιώματα» (Λιάβας, 1998, σελ. 17).

Το παρακάτω κείμενο είναι βασισμένο στην ανάλυση της Μ. Ανδρουλάκη που δημοσιεύτηκε το 2012 με τίτλο “πολιτισμικά δίκτυα και πολιτισμός: Η περίπτωση του λεγόμενου «Τούρκικου»”. Οι πολιτισμικές ανταλλαγές που παρουσιάζει η περιοχή του Αιγαίου κι η ευρύτερη ανατολική Μεσόγειος είναι κατά κύριο λόγο αποτέλεσμα των μετακινήσεων των λαών, οι οποίες συνδέονται με άμεσο τρόπο με τις «ιστορικές, οικονομικές και γεωγραφικές περιστάσεις σε συγκεκριμένο χρόνο και τόπο» . «Αρκετά συχνές ήταν οι μετοικεσίες στο χώρο της Μικράς Ασίας ιδιαίτερα από τον 11^ο και κυρίως τον 13^ο αι, γεγονός που συνέβαλε στην αύξηση του εκεί ελληνικού στοιχείου» (Ανδρουλάκη, 2012).

Αλλά και σε όλη τη περίοδο της Τουρκοκρατίας, οι περιοχές της Μικράς Ασίας που ζούσαν ελληνικοί πληθυσμοί δέχτηκαν μεγάλο μεταναστευτικό κύμα από τα νησιά του Αιγαίου, την Κρήτη, την Πελοπόννησο, τη Μακεδονία, την

Ήπειρο και τα Επτάνησα. Ύστερα μάλιστα από τη επιτυχία τις επανάστασης του 1821 και την σύσταση του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους το 1830, η περιοχή της Μικράς Ασίας, που περιείχε τις τουρκοκρατούμενες περιοχές της καθ'ημάς Ανατολής, στις οποίες κατοικούσαν σχεδόν απόλυτα ελληνορθόδοξοι πληθυσμοί, δεν σταμάτησε να θεωρείται μέρος του «ελληνικού εθνικού χώρου» και σε ένα επίπεδο ιδεολογικό ήταν αυτό που οι Έλληνες θεωρούσαν ως πολιτιστική τους κληρονομιά η οποία προερχόταν από το Βυζάντιο (Ανδρουλάκη, 2012). Με τον όρο «Βυζάντιο» νοείται η «Ρωμιοσύνη», δηλαδή ελληνική πολιτισμική καταγωγή και Ορθόδοξη Χριστιανική πίστη (Κόντογλου, 1976, σελ. 268). Έτσι, η περιοχή των παραλίων της Μικράς Ασίας αποτελούσε συνειδησιακά για τους Έλληνες μια φυσική προέκταση των ελληνικών συνόρων, τουλάχιστον μέχρι το τέλος του Α΄παγκοσμίου πολέμου (Μ. Ανδρουλάκη, 2012).

Στην περιοχή του νοτιοανατολικού Αιγαίου η Ρόδος αποτελεί ένα κομβικής σημασίας γεωγραφικό τόπο για την επικοινωνία μεταξύ «όλων των νησιών του δωδεκανησιακού συμπλέγματος, αλλά και μια γέφυρα για τη σύνδεση με την ασιατική ήπειρο και για τη συνάντηση πολιτισμών» (Ανδρουλάκη, 2012). Το γεγονός αυτό είναι ιδιαίτερα χρήσιμο για να κατανοήσει κάποιος την κοινωνική διασύνδεση των πληθυσμών μεταξύ των περιοχών. Ειδικά για την Ρόδο, οφείλουμε να επισημάνουμε ότι καθ'όλη τη διάρκεια της Οθωμανικής περιόδου είχαν αναπτυχθεί ισχυροί δεσμοί με τα απέναντι μικρασιατικά παράλια, όπου είχε εγκατασταθεί μεγάλο μέρος του πληθυσμού του νησιού. Αυτό το γεγονός έπαιξε καίριο ρόλο στο να δημιουργηθούν πολυδιάστατοι δεσμοί με την απέναντι ενδοχώρα, η οποία άρχισε να λειτουργεί κατά κάποιο τρόπο ως προέκταση της επικράτειας του νησιού.

Επιπλέον, υπήρξε μετανάστευση μαστόρων για ορισμένους μήνες από το νησί της Ρόδου προς τα απέναντι μικρασιατικά παράλια (ή της «Ανατολής» κατά τους Ρόδιους) η οποία διευκολύνθηκε πέραν των προαναφερθέντων κοινωνικών δεσμών και λόγω της γεωγραφικής εγγύτητας των δυο περιοχών. Ακόμη και μετά την αλλαγή καθεστώτος του νησιού από τουρκική σε ιταλική κατοχή, το 1912, ήταν προτιμότερη η επιλογή της «τουρκοκρατούμενης» Μικράς Ασίας έναντι άλλων

χωρών (π.χ. της Δυτικής Ευρώπης και της Αμερικής) ως τόπος εποχιακής μετανάστευσης. Πολλοί Ρόδιοι εργάζονταν το καλοκαίρι σε οικοδομικές εργασίες στην Τουρκία και τον χειμώνα στα χωράφια τους, στα χωριά της Ρόδου. Η περίοδος παραμονής στην «Ανατολή» ξεκινούσε το Πάσχα και τελείωνε κατά τα τέλη του Οκτωβρίου με την επιστροφή τους. Δύο «εορτές ορόσημα», του Άϊ Γιώργη και του Άϊ Δημήτρη, οριοθετούν την διάρκεια της παραμονής στην Μικρά Ασία (Ανδρουλάκη, 2012).

Σύμφωνα με την Ανδρουλάκη(2012), τα δύο αυτά χρονικά ορόσημα διαιρούσαν τον ετήσιο κύκλο σε δύο εξάμηνα και στην πορεία «ενσωματώθηκαν στη βιοφιλοσοφία των αγροτικών πληθυσμών ως πυλώνες της δραστηριότητας τους».

Ιστορικές αναφορές στην περιοδική μετανάστευση υπάρχουν επίσης και στο βιβλίο «Ιστορία της Ρόδου από τους προϊστορικούς χρόνους έως την Ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου» του Χ. Παπαχριστοδούλου: «Στην εποχή της τουρκοκρατίαςο εργατικός κόσμος, οι οικοδόμοι και άλλοι τεχνίτες που αποτελούσαν «τη μαστοράτσα» της Ρόδου, κατέφευγαν στη Μικράσία, έμεναν λίγο καιρό για εργασία και γύριζαν έπειτα στην πατρίδα τους για να επιδοθούν στις ατομικές τους εργασίες» (Παπαχριστοδούλου,1994, σελ. 27).

Η ενσωμάτωση του λεγόμενου «τούρκικου» στο χορευτικό ρεπερτόριο της Ρόδου συνδέεται με αυτές τις δικτυακές σχέσεις με την απέναντι Μικρά Ασία, σύμφωνα με την μαρτυρία του Εμμανουήλ Κυριαζάκου στην Μαρία Ανδρουλάκη: *«Στην Ανατολή πηαίναν από το χωριό μας για 5-6 μήνες. Αφού εσπέρνασι, που ‘ το γεωργοί επήαιναν στην Ανατολή και την εποχή του θέρους ερκούντουστο κάναν αλώνια και ξεχυίζαν το σιτάρι. Στην Ανατολή ήταν εργάτες οι άνθρωποι. Στο χτίσιμον επηαίναν, στα περιβόλια επηαίνασι να βοηθήσουν. Ήταν φτωχά χρόνια τότες. Ατοί εχόρευγαν τον τούρκικο μετά που έρχονταν εδώ».*

Δύο είναι οι εκδοχές που προκύπτουν από την έρευνα για τον «τούρκικο» χορό στη Ρόδο. Η πρώτη υποστηρίζει ο χορός ήρθε από τη Μικρά Ασία στη Ρόδο μέσω των προσφύγων και η δεύτερη ότι τον έφεραν οι μαστόροι που δούλευαν τα

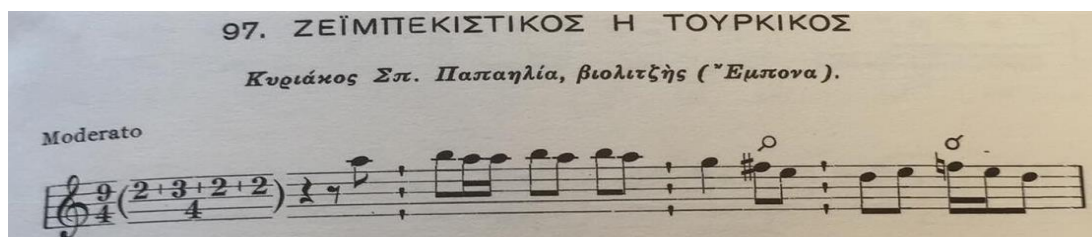
καλοκαίρια στην «Ανατολή». Και οι δύο περιπτώσεις συμφωνούν ότι ο χορός προήλθε από την Μικρά Ασία. Βέβαια η συσχέτιση των προσφύγων του 1922 με τον «τούρκικο» χορό θα πρέπει να θεωρηθεί μικρή, επειδή η Ρόδος διατελούσε υπό ιταλική κατοχή κατά την μικρασιατική καταστροφή και για τον λόγο αυτόνοι πρόσφυγες που δέχτηκε ήταν λίγοι σε αριθμό. Οι ιταλικές αρχές δέχτηκαν και έδωσαν άδεια παραμονής στο νησί μόνο σε όσους κατάγονταν από τα Δωδεκάνησα, είναι πάντως πολύ πιθανό κάποιοι πρόσφυγες να έπεισαν τις ιταλικές αρχές ότι είχαν δωδεκανησιακή καταγωγή και τελικώς να καταγράφηκαν ως Δωδεκανήσιοι. Κάτι τέτοιο, φυσικά, δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί χωρίς τη γνώση και την βοήθεια Ελλήνων φίλων τους από τα νησιά αυτά (Ανδρουλάκη, 2012).

Ο «τούρκικος» χορευόταν κι από κάποιους πρόσφυγες που ήρθαν στην Ρόδο κατά μαρτυρίες που προκύπτουν από την έρευνα της Ανδρουλάκη: *Σοφία του Σεβαστού χόρευε τούρκικο και κάμναν όλοι να τη δούν. Αλλά αυτή ήρθε πρόσφυγας από τη Μικρά Ασία. Αυτοί ήταν από δω και γι' αυτό τους άφησαν οι Ιταλοί να ρθούν εδώ. Κανονικά έπρεπε να πάνε κι αυτοί στη Αθήνα ως πρόσφυγες που ήταν. Η μάνα της ήταν Καρπαθιά. Η Σοφία λοιπόν χόρευε τούρκικο γιατί ήταν Σμυρνια, γεννήθηκε στη Σμύρνη. Οι δικές μας εδώ δεν σηκωνόντουσαν στον τούρκικο δεν τον έξεραν καθόλου αυτό τον χορό. Το έξεραν οι άντρες που πήαιναν στη Σμύρνη* (Ανδρουλάκη, 2012).

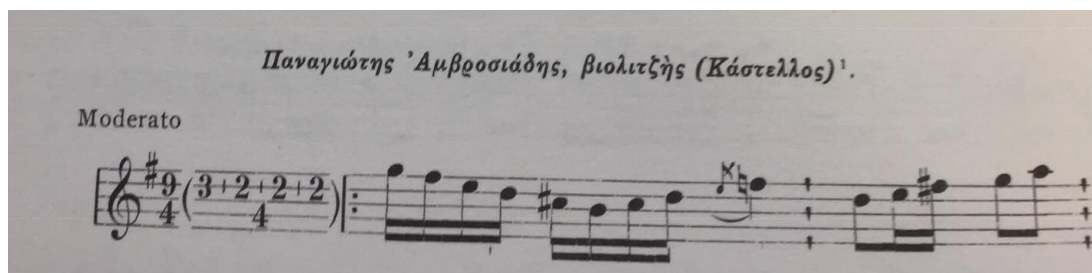
Ο χορός τούρτσικος ή «τούρκικος» λοιπόν είναι ένας από τους χορούς που προστέθηκε στο χορευτικό ρεπερτόριο της Ρόδου μέσω αυτής της σχέσης του νησιού με την Μικρά Ασία και δεν είναι ο μόνος σύμφωνα με τον Λ. Λιάβα «στους βασικούς δωδεκανησιακούς χορούς έρχονται ενίοτε να προστεθούν, από την παράδοση της Κωνσταντινούπολης και της Μικράς Ασίας, ο χασάπικος και ο σέρβικος (σε αργό και γρήγορο ρυθμό αντίστοιχα), και ο ζειμπέκικος με τον καρσιλαμά (σε αργό και γρήγορο εννεάσημο ρυθμό)» (Λιάβας, 1998, σελ. 51). Έτσι κι «τούρκικος», ανδρικός χορός στην αρχή, άρχισε να διαδίδεται και μεταξύ των γυναικών, οι οποίες έμαθαν να τον χορεύουν στο σπίτι (Ανδρουλάκη 2012).

Έχει μουσικό μέτρο εννέα όγδοα ή εννέα τέταρτα και ανήκει στην κατηγορία των καρσιλαμάδων απτάλικης μορφής, έχει δηλαδή στο ισχυρό μέρος του μέτρου (στη θέση) το πρώτα τρία όγδοα (3+2+2+2) Πρόκειται για χορό αντικριστό ο Samuel Baud-Bovy, Ελβετός, ελληνιστής και εθνομουσικολόγος (ο πρώτος και σημαντικότερος μελετητής της παράδοσης των Δωδεκανήσων), τον αναφέρει και ως ζεϊμπεκίστικο, τον καταγράφει και σε άλλη μορφή όσον αφορά το μουσικό του μέτρο, δηλαδή χωρίζεται 9/8 στο μουσικό μέτρο με διαφορετικό τρόπο (2+3+2+2) (Baud Bovy, 1935).

Οι μελωδίες του «τούρκικου» είναι πολλών ειδών. Ο BaudBovy αναφέρει τρεις μελωδίες σε εννεάσημο ρυθμό. Η μία είναι του γνωστού τραγουδιού «αραμπάς περνά...» οι άλλες είναι χωρίς λόγια σε ρυθμός 2.3.2.2 και 3.2.2.2 αντίστοιχα (Ράφτης, 2004, σ. 21).

Εικόνα 6: «Τούρκικος» ή Ζεϊμπεκίστικος με μουσικό μέτρο μορφής 2.3.2.2 Πηγή: S. BaudBovy, τραγούδια Δωδεκανήσων, τόμος Α΄.

Εικόνα 7: «Τούρκικος» ή Ζεϊμπεκίστικος με μουσικό μέτρο μορφής 3.2.2.2 (απτάλικη μορφή) Πηγή: S. BaudBovy, τραγούδια Δωδεκανήσων, τόμος Α΄.

Κάποιοι σύγχρονοι δάσκαλοι χορού στη Ρόδο τον ονομάζουν «απτάλικο». Σύμφωνα με πληροφορία του λυράρη Γιάννη Κλαδάκη, παλαιότερα στην Κρεμαστή ορισμένοι ηλικιωμένοι άνδρες αποκαλούσαν τον «τούρκικο», «κρεμαστένο». (Ανδρουλάκη, 2012). Ο Α. Ράφτης τον στο βιβλίο του «ο χορός στην Ρόδο» γράφει ότι λέγεται και «τούρτσικος», «ζεϊμπέκικος», «ζεϊμπεκίστικος», «ζεϊμπέκ» (έτσι ονομαζόταν στον διαγωνισμό χορευτικών συγκροτημάτων που γινόταν επί Ιταλών στην Κρεμαστή) και «μοναχικός». Πιο συγκεκριμένα, ο Ράφτης υποστηρίζει ότι ο «τούρκικος» μοιάζει με ζεϊμπέκικο κι αναλόγως με την ταχύτητα του ρυθμού που επιλέγει ο μουσικός ή υποδεικνύει ο χορευτής στον μουσικό, χωρίζεται σε «βαρύ» και «γρήγορο τούρκικο». Έχει ίδια βήματα με τον «αφτάνικο ή επτάνικο» (απτάλικο) ή κατ' άλλους με το τσιφτετέλι ή τον καρσιλαμά (Ράφτης, 2004, σελ.21).

Η σύγχυση με τον καθ' αυτού «μοναχικό» πρέπει να οφείλεται στο γεγονός ότι είναι και αυτός «μοναχικός» χορός, με την έννοια ότι «ο χορευτής είναι μόνος, δεν είναι δεμένος σε κύκλο» (Ράφτης, 2004, σελ.21). Ενδιαφέρον προκαλεί το σχόλιο του Ράφτη σε σχέση με την ονομασία του χορού. «Σήμερα ακόμα και αυτοί που τον ξέρουν ως τούρκικο τον λένε μοναχικό για λόγους πατριωτικούς». Παλιά ένας νεαρός χόρευε «τούρκικο» και την άλλη μέρα του είπε ο δάσκαλος: «Τούρκικο χορεύεις; Αυτούς που δεν θέλουμε;».

Κατά τον Ράφτη, οι Τουρκοκρητικοί έρχονταν και χόρευαν ζεϊμπέκικο, όπως κι οι Έλληνες, οι οποίοι ήταν τεχνικά καλύτεροι. Οι Τούρκοι¹ που συμμετείχαν στα ελληνικά πανηγύρια, κατόπιν πρόσκλησης από φίλους Έλληνες, μπορούσαν να χορέψουν μόνο αυτόν τον χορό. Όταν άρχιζαν οι δετοί χοροί, είτε παρακολουθούσαν καθιστοί, είτε έφευγαν. Σύμφωνα με ένα αποκριάτικο έθιμο που γινόταν στον Αρχάγγελο της Ρόδου, οι ντόπιοι χόρευαν ζεϊμπέκικα έξω από την

---

¹ Σύμφωνα (με προσωπική συνομιλία 19.3.2019) με την Ανδρουλάκη, οι μουσουλμάνοι της Ρόδου δεν χόρευαν «τούρκικο». Συνάγουμε ότι χρησιμοποιώντας τον όρο «Τούρκοι», ο Ράφτης αναφέρεται στους μουσουλμάνους που ήρθαν στο νησί μετά την οθωμανική κατάκτηση από τον Σουλεϊμάν (1522).

εκκλησία κρατώντας μαχαίρες τις οποίες χτυπούσαν με χορούς «τούρκικους» κι οι γυναίκες γίνονταν καμουζέλες² (Ράφτης, 2004, σ. 21).

Εδώ θα μπορούσε να παρατηρήσει κάποιος ότι η τοπική κοινωνία δεν αποδέχεται εθνικό χαρακτηριστικό στην ονομασία του χορού. Μάλιστα, κάποιοι ντόπιοι που έχουν απομακρυνθεί από την παράδοση, αδυνατούν να κατανοήσουν τις ιστορικές συγκυρίες που έφεραν τον χορό αυτόν στο νησί της Ρόδου, κινδυνεύοντας έτσι να αποβάλλουν από την τοπική χορευτική παράδοση ένα σημαντικό κομμάτι της.

Όπως ειπώθηκε και παραπάνω πρόκειται για χορό προερχόμενο από την Μικρά Ασία, που οφείλει την διάδοση του στην Ρόδο στις δικτυακές σχέσεις με την Ανατολή. Εκεί τον έμαθαν και τον διέδωσαν στην Ρόδο, είτε ως πρόσφυγες, είτε ως εποχιακοί μετανάστες (κυρίως το δεύτερο) οι κάτοικοι της Ρόδου. Σύμφωνα με την Ανδρουλάκη πρόκειται για «μια μορφή «αλληλοδόμησης» που δομεί εσωτερικά την κοινωνία, μέσω της επίδρασης που δέχεται από μία άλλη κοινωνία (Μ. Ασία) με τη διαμεσολάβηση τόσο ενδογενών παραγόντων (εποχική μετανάστευση), όσο και εξωγενών (προσφυγιά)» (Ανδρουλάκη, 2012).

Ο τρόπος διάδοσης του χορού, ο οποίος πέρα από την κίνηση είναι άρρηκτα συνδεδεμένος και με τη μουσική, δημιουργεί κι αυτός με την σειρά του ερωτήματα. Μια άποψη υποστηρίζει ότι η διάδοση του «τούρκικου» οφείλεται κατά βάση στους οργανοπαίκτες οι οποίοι τον έφεραν από την Ανατολή. Ωστόσο, η παραπάνω άποψη δεν δείχνει να επιβεβαιώνεται, καθώς στη Ρόδο οι οργανοπαίκτες δεν γνώριζαν την μελωδία του. Ρεαλιστικότερη εξήγηση αποτελεί η διάδοση του «τούρκικου» από ανθρώπους που τραγουδούσαν και χόρευαν τον χορό, οι οποίοι στη συνέχεια έμαθαν στους οργανοπαίκτες τη μελωδία του.

Η μαρτυρία του Βασίλη Πέθακα από το Ασκληπιείο είναι ιδιαίτερα διαφωτιστική αναφορικά με το συγκεκριμένο ζήτημα: «Θυμάμαι τους γέροντες που χόρευαν τον καθεαυτού καρσιλαμά κι ένας απ'αυτούς έπαιζε και τα κουτάλια. Καρσιλαμά ποιος να παίζει; Ποιο όργανο να τον παίζει. Ούτε κασέτες υπήρχαν,

---

² Καμουζέλες ή ελαφάκια ήταν μασκαράδες βαμμένοι με κάρβουνα και σκεπασμένοι με πολύχρωμες υφαντές κουβέρτες («χράμια»).

που να τον μάθουν οι άνθρωποι. Ό,τι εμάθαινε ο κόσμος το μάθαινε μόνος του» (Ανδρουλάκη, 2012). Όπως λοιπόν ήρθε ο σκοπός του καθ' αυτού καρσιλαμά στην Ρόδο, έτσι φαίνεται να ήρθε και ο «τούρκικος». Η μελωδία του «τούρκικου» μπορεί με ευκολία να τραγουδηθεί με το στόμα. Έτσι, δεν ήταν απαραίτητη η χρήση μουσικών οργάνων για να χορέψει κάποιος «τούρκικο».

Σύμφωνα με την Ανδρουλάκη, ο «τούρκικος» εντάχθηκε στους υπόλοιπους χορούς που χορεύονται στην Ρόδο, διότι αποτελεί έκφραση του ανδρισμού στο πλαίσιο εντός του οποίου δομούνται σχέσεις κοινωνικής αλληλόδρασης, δηλαδή «δημιουργούνται συνθήκες επικοινωνίας, που ευνοούν την αλληλοδόμηση πολιτιστικών στοιχείων». Ο «τούρκικος», που ήταν αντρικός χορός, εξέφραζε τον ανδρισμό και την λεβεντιά του χορευτή, όπως αυτός γινόταν αντιληπτός από την κοινωνία της Ρόδου εκείνης της περιόδου (Ανδρουλάκη, 2012). Ο Ράφτης συμπληρώνει ότι ο ««τούρκικος» έχει την έννοια της ατομικής επίδειξης, του μερακιού.» Είναι χορός που απαιτεί περισσότερη τεχνική επιδεξιότητα από τη σούστα. Είναι αυτοσχεδιαστικός χορός που χορεύεται από έναν ή σπανιότερα δύο χορευτές που δεν πιάνονται από τα χέρια (Ράφτης, 2004, σσ. 21-22).

Σε αυτό το σημείο πρέπει να επισημάνουμε ότι κατά την εκδοχή του Ράφτη ο «τούρκικος» χορεύεται από «έναν ή σπανιότερα δυο» χορευτές, ενώ η Ανδρουλάκη μιλάει για χορό που χόρευαν αντικριστά δύο άντρες. Ο Ράφτης δεν αποκλείει την παρουσία δεύτερου χορευτή. Μάλιστα, κατά τις μαρτυρίες που συλλέχθηκαν στο στάδιο των συνεντεύξεων, ο «τούρκικος» εμφανίζεται ως χορός που χορεύεται από δύο άτομα.

Σταδιακά απέκτησε σημαντικό ρόλο στην προσέλκυση του άλλου φύλου, γεγονός που βοήθησε στη σύνδεσή του με την σούστα. Ακόμα και μέχρι το 1970, κατά την διάρκεια της σούστας οι άνδρες προσπαθούσαν να εντυπωσιάσουν τον χορό και με μαντινάδες τις κοπέλες στα χωριά της Ρόδου. Πάντοτε, πριν τα όργανα ξεκινήσουν την σούστα, δύο άνδρες χόρευαν «τούρκικο» και γίνονταν το επίκεντρο της προσοχής στην διασκέδαση. Έτσι, επιβεβαίωναν στην κοινότητα τον ανδρισμό τους, καθώς με την έκθεσή τους σε όλους όσους παρακολουθούσαν το θέαμα, προκαλούσαν σχόλια κι επαίνους. Αποκοτούσαν

δηλαδή μια κοινωνική καταξίωση μέσα από τον χορό. Ο «τούρκικος» «συνιστούσε το πρώτο στάδιο κατά την εξέλιξη ενός συντονισμένου και με μεγάλη διάρκεια χορευτικού επεισοδίου, στη διάρκεια του οποίου ο άνδρας όφειλε να επιδεικνύει την ικανότητά του, τόσο στο χορό όσο και στην παραγωγή αυτοσχέδιων μαντινάδων, με σκοπό την επικύρωση της παρουσίας του στην κοινότητα και στην προσέλκυση του άλλου φύλου.» Συνεπώς, ο «τούρκικος» ήταν συνδεδεμένος με τις σχέσεις με το «άλλο φύλο» και υποβοηθούσε ασυνείδητα τους κατοίκους της Ρόδου να βρουν σύντροφο με τελικό σκοπό το γάμο (Ανδρουλάκη, 2012).

Αυτή τη δυνατότητα δεν την είχε μόνο μια δυάδα ανδρών, αλλά όλοι οι άνδρες του χωριού, οι οποίοι χόρευαν τον «τούρκικο» κι ύστερα μια αντικριστή σούστα που στα μέρη αυτά την λένε και «καρσιλαμά». Στη συνέχεια σηκώνονταν κι οι υπόλοιποι άνδρες, ένα «ζεύγος» ανά σκοπό, μέχρις ότου χορέψουν όλοι (Ανδρουλάκη, 2012). Κατά τον Ράφτη, θεωρούταν πρόκληση για καυγά το να σηκωθεί κι άλλος χορευτής, ενώ χόρευε μια δυάδα ανδρών. Ο «τούρκικος» είναι ο μόνο χορός για τον οποίο γίνεται παραγγελιά στα όργανα. Επιπλέον, ήταν ο πρώτος χορός σε γλέντια ή πανηγύρια. Στη συνέχεια ακολουθούσαν ο μοναχικός ή το συρτό και δεν επιτρεπόταν κατόπιν να διακόψει κανείς τους άλλους χορούς για να χορέψει Τούρκικο. Κατ' εξαίρεση, στους γάμους ο πρώτος χορός που χόρευε το αντρόγυνο ήταν ο συρτός, ακολουθούσαν οι άντρες που χόρευαν τον «τούρκικο» και μετά όλοι χόρευαν τη σούστα (Ράφτης, 2004, σσ. 21-22).

Όσοι τέλειωναν και το δίπτυχο «τούρκικος»-σούστα έδιναν τη θέση τους στη δυάδα που ακολουθούσε. Ο «τούρκικος» χορός συνδέεται με πολλές μελωδίες στον εννεάσημο ρυθμό (9/8) κι ο σκοπός που θα παιχτεί ο χορός εξαρτάται από την «παραγγελιά» του χορευτή. Καθώς λοιπόν η περίπτωση στο γλέντι απαιτούσε να χορέψουν όλοι οι άνδρες «τούρκικο», η μελωδία εναλλασσόταν και έτσι υπήρχε μεγαλύτερη ποικιλία στο μουσικό αποτέλεσμα (Ανδρουλάκη, 2012).

Στον «τούρκικο» σήμερα παρατηρείται διαφοροποίηση σε σχέση με την διαδικασία του. Στις μέρες μας, τον άλλοτε ακραιφνώς αντρικό χορό χορεύουν και γυναίκες. Έτσι στην πίστα θα δει κανείς ανδρόγυνα ή ζευγάρια ανδρών ή γυναικών να χορεύουν ταυτόχρονα. Ο χορός αυτός εξακολουθεί να διατηρεί τη σύνδεση του

με τη σούστα η οποία τον διαδέχεται πάντα στο γλέντι αλλά έχει αλλάξει τον ρόλο που επιτελούσε παλαιότερα, σήμερα δηλαδή το γλέντι συνεχίζεται δίχως παίζει η ορχήστρα «τούρκικο» για όλους τους άντρες και μετά να συνεχίσει με σούστα. Σήμερα, όπως μας πληροφορεί η Ανδρουλάκη τα όργανα παίζουν έναν «τούρκικο» και αμέσως μετά μια σούστα. Ύστερα η ορχήστρα παίζει άλλους χορούς, ξαναπαίζει σούστα για να επανέλθει μετά από λίγη ώρα στο δίπτυχο «τούρκικος»-σούστα κ.ο.κ (Ανδρουλάκη, 2012).

Ο «τούρκικος» χορός επιτελούσε μέσο ανάδειξης και προβολής του ανδρισμού των εκάστοτε χορευτών που χόρευαν αντικριστά. Σταδιακά, ο «τούρκικος» απομακρύνθηκε από τις αμιγώς ανδρικές του καταβολές, όπως προαναφέρθηκε, και άρχισε να χορεύεται και από γυναίκες. Επομένως, για την ανάδειξη του ανδρισμού χρησιμοποιήθηκε ο ζεϊμπέκικος, με τη διαφορά πως ο ζεϊμπέκικος είναι ατομικός χορός και η αλληλεπίδραση με τους γύρω (ως ένδειξη συντροφικότητας και αλληλεγγύης) γίνεται μέσω της κυκλικής τοποθέτησής τους «ανακούρκουδα» (βαθύ κάθισμα) από τον χορευτή, υποστηρίζοντάς με ρυθμικά παλαμάκια (Ανδρουλάκη, 2012).

Συνεπώς, αναφορικά με την επίδραση του χορού, συμπεραίνουμε πως: ο χορός είτε αποτελεί το μέσο που προκαλεί αναδιοργάνωση των σχέσεων των ανθρώπων ή απλά αποτυπώνει τις σχέσεις που έχουν προκύψει ως αποτέλεσμα κοινωνικής αναδιοργάνωσης εντός της τοπικής κοινωνίας (Ανδρουλάκη, 2012).

Από την επιτόπια έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 2018, στο συνοικισμό Ασγούρου Ρόδου, συλλέχθηκαν στοιχεία σχετικά με τον χορό όπως αυτός χορεύεται (περιστάσεις, μορφή και νόημα) από το μουσουλμανικό πληθυσμό της περιοχής. Οι μουσουλμάνοι της Ρόδου κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας δεν χόρευαν «τούρκικο», καθώς αυτός ο χορός ήρθε από τα μικρασιατικά παράλια και οι μουσουλμάνοι της Ρόδου δεν γλεντούσαν τόσο συχνά μαζί με τους χριστιανούς. Αυτό φαίνεται από το γεγονός ότι οι πιο ηλικιωμένες γυναίκες που μας μίλησαν για το χορό δεν φάνηκε να ξέρουν να τον χορέψουν. Όταν μάλιστα τις ρωτήσαμε για το τραγούδι που συνοδεύει το χορό, ο οποίος σήμερα χορεύεται από τους μουσουλμάνους ως ο δεύτερος κατά σειρά χορός σε γάμους και σε άλλες

περιστάσεις ως ο πρώτος, μας είπαν: «α το νάϊ νάϊ λές»(μας τραγούδησαν το τραγούδι με τα επιφωνήματα νάϊ ναϊ,χωρίς στίχους) (Ζελίμ Χαλεμπτσί & Κιουνγκιούς Χαλεμπτσί, 2018).

Ρωτήσαμε αν αυτό το τραγούδι που μας τραγούδησαν με το επιφώνημα «Νάϊ νάϊ» είναι ο «τούρκικος» γιατί η μελωδία και ο ρυθμός του ήταν ίδιος, με την γνωστή ηχογράφηση που πολλοί ξέρουν ως την μουσική του «τούρκικου» και μας απάντησαν: «ελληνικό είναι αυτό» (Ζελίμ Χαλεμπτσί, 2018). Από ότι φάνηκε δεν έχουν μεγάλη εμπειρία με αυτό τον χορό και το τραγούδι του, διότι δεν μπορούσαν να θυμηθούν κάτι περισσότερο για το εν λόγω τραγούδι. Όσον αφορά τα γλέντια των μουσουλμάνων και την γλώσσα των τραγουδιών που κάποτε τραγουδούσαν και στα τούρκικα τώρα πια τα περισσότερα τραγούδια που τραγουδιούνται στο γλέντι είναι στα ελληνικά, διότι οι μουσουλμάνοι καλλιτέχνες που τραγουδούσαν στα τούρκικα είναι δυσεύρετοι ή σιγά, σιγά φεύγουν από την ζωή καθώς μεγαλώνουν:

Ερώτηση: Στα ελληνικά δηλαδή το τραγουδάτε;

Απάντηση: δεν ξέρω πια το έχω ξεχάσει, Κοίταξε να δεις τώρα στο γάμο όλα ελληνικά μιλάνε πιο (Ζελίμ Χαλεμπτσί, 2018)

Ερώτηση: Δεν τραγουδάνε πια στα τούρκικα;

Απάντηση: Ο Σελτζούκ που πέθανε τον ξέρεις, αυτός τραγουδούσε τούρκικα τώρα που πέθανε αυτός δεν ξέρουν άλλοι και τραγουδούν ελληνικά (Ζελίμ Χαλεμπτσί, 2018)

Απάντηση: Είχε έναν πέθανε, αυτός τραγουδούσε μερικά τραγούδια στην αρχή τούρκικα παραδοσιακά και τέτοια ο Σελτζούκ ήταν πολύ καλός (Πεμπέ Ουμαχάν,2018)

Σήμερα η κατάσταση αυτή έχει αλλάξει, καθώς οι Ρόδιοι μουσουλμάνοι όχι απλά χορεύουν τον «τούρκικο» αλλά τον χορεύουν μάλιστα ως τον πρώτο χορό

στα σπιτικά γλέντια και στα σουνέτια³ και ως το δεύτερο χορό στον γάμο και ύστερα από αυτόν αρχίζει το γλέντι με τους υπόλοιπους χορούς. Ο «τούρκικος» χορεύεται σε όλες περιπτώσεις που γίνεται γλέντι. Τέτοιες περιπτώσεις είναι: γάμοι, αρραβώνες, το σουνέτι (η περιτομή και η ονοματοδοσία του αγοριού), γιορτές σε σπίτια και το Μπαϊράμι.

Υπάρχει μια διαφορά στο ποιός θα χορέψει τον «τούρκικο» στην αρχή του γλεντιού αναλόγως με την περίπτωση. Στο γάμο μετά το χορό της νύφης και του γαμπρού (αγκαλιαστός χορός τύπου βάλς-τανγκό), θα ακολουθήσει ο «τούρκικος», με πρώτες χορεύτριες τις συμπεθέρες οι οποίες χορεύουν μόνες τους. Ύστερα χορεύουν η νύφη κι όλοι οι καλεσμένοι. Στο σουνέτι πρώτοι θα χορέψουν οι γονείς με το μικρό αγόρι που γιορτάζει την είσοδο του στην οικογένεια των πιστών μουσουλμάνων. Στα γλέντια μέσα στο σπίτι, που γίνονται συχνά και στο Μπαϊράμι, πρώτος θα χορέψει «τούρκικο» ο οικοδεσπότης.

Ερώτηση: *στα γλέντια εκτός από το γάμο, πχ στον αρραβώνα και στο σουνέτι υπάρχουν διαφορές όσον αφορά το χορό, πάντα ξεκινάνε με τον «τούρκικο»;*

Απάντηση: *ναι στο σπίτι ο σπιτονοικοκύρης ανοίγει το χορό (με «τούρκικο»), στο Σουνέτι, η μαμά, ο μπαμπάς και το παιδί χορεύουν, ανοίγουν το χορό, στο γάμο και στην χένα (στο Κνά) η νύφη με το γαμπρό ανοίγουν το χορό με Βάλς. Στο γάμο, στο γλέντι έρχεται η νύφη κάθετα, χορεύουνε τον πρώτο χορό τους, και μετά οι συμπεθέρες τον «τούρκικο» τον καρσιλαμά και μετά συνεχίζουν οι χοροί το ένα πίσω από το άλλο αυτό. (Μπερνά Καραοσμάν, 2018)*

Ερώτηση: *Πώς ξεκινάει το γλέντι σε ένα γάμο;*

---

³Σημειώνεται ότι «σουνέτι» αποκαλείται «η τελετή κατά την οποία γίνεται η κυκλική απότομή του δέρματος που καλύπτει τον βάλανο του ανδρικού γενετικού οργάνου στους μουσουλμάνους. Η περιτομή λαμβάνει χώρα κατά την εφηβική ή προεφηβική ηλικία στα αγόρια κατά την παράδοση του Μωάμεθ» (Πάπυρος Larousse Britannica, 2007, σ. 201). Μεταξύ μουσουλμανικών πληθυσμών συνηθίζεται η περιτομή κατά την προεφηβική ηλικία, αν και δεν αναφέρεται στο Κοράνι πλέον αποτελεί χαρακτηριστική διαφορά των μουσουλμάνων από τους χριστιανούς τους Ινδούς και τους Πέρσες (Γιανουλάτος, 1975, σ. 214).

Απάντηση: *Μετά το γάμο που θα πάνε στο κέντρο αρχινάνε με τον χορό το «τούρκικο» ότι και να είναι, γάμος είναι, σουνέτι είναι και στο μπαϊράμι η νύφη και οι συγγενείς όλοι . Είναι παραδοσιακός χορός. (Πεμπέ Ουμαχάν, 2018)*

Σχεδόν πάντα λοιπόν, χορεύεται ως ο πρώτος χορός του γλεντιού και ακολουθούν οι υπόλοιποι χοροί. Αυτό το γεγονός μοιάζει με την πρακτική των παλιών πανηγυριών στην Ρόδο και το τελετουργικό τους, σύμφωνα με την οποία άντρες μόνο χόρευαν τον «τούρκικο» ως πρώτο χορό του γλεντιού. Ωστόσο, η ομοιότητα με το παρελθοντικό χορευτικό δρώμενο έγκειται στο γεγονός ότι τόσο στα γλέντια των χριστιανών, όσο και στα γλέντια των μουσουλμάνων, ο πρώτος χορός που θα χορευτεί είναι ο «τούρκικος».

Στο τραπέζι του γάμου στην διάρκεια που χορεύουν οι συμπεθέρες τον «τούρκικο» γίνεται και μια άλλη διαδικασία πέρα από το ξεκίνημα του γλεντιού, όλοι οι καλεσμένοι με την σειρά τους περνάνε χρήματα (χαρτονομίσματα) πάνω από την νύφη και τα βάζουν στην κούτα που έχει τοποθετηθεί μπροστά από τους μουσικούς. Με αυτό τον τρόπο επιτελείται κάτι σαν δρώμενο που γίνεται για την «καλή τύχη» των νεόνυμφων, ενώ ταυτόχρονα γίνεται και η πληρωμή των μουσικών. Πάντα βέβαια έχει προηγηθεί συνεννόηση σχετικά με το ποσό που θα πάρουν οι μουσικοί.

Ερώτηση: *Όταν χορεύουν οι συμπεθέρες οι υπόλοιποι τι κάνουν;*

Απάντηση: *Βάζουν λεφτά στην ορχήστρα (Μπερνά Καραοσμάν, 2018)*

Ερώτηση: *Γιατί το κάνετε αυτό;*

Απάντηση: *Και καλά τι να σου πω για να πληρωθεί η ορχήστρα (Μεράλ Καραοσμάν, 2018)*

Ερώτηση: *Τότε είναι που πληρώνεται η ορχήστρα;*

Απάντηση: *Ναι έχει μια κούτα και ρίχνουμε μέσα, εμείς δεν πιάνουμε την ορχήστρα, ρωτάμε πόσα θέλουνε χίλια (1.000) ευρώ, παράδειγμα άμα είναι πέντε άτομα και θέλουνε 1.000 ευρώ άμα δεν μαζέψουνε από αυτά που*

ρίχνουμε 'ντάξει το συμπληρώνουμε εμείς, άμα μαζέψουνε παραπάνω τα αφήνουμε (Μπερνά Καραοσμάν, 2018)

Ερώτηση: Άρα τότε δίνονται εκείνη την ώρα τα λεφτά είναι για την ορχήστρα και εκεί που περνάνε τα λεφτά πάνω από τις συμπεθέρες γιατί το κάνουν αυτό;

Απάντηση: Για καλό, και καλά και στην νύφη όταν χορεύει κάνουνε και στη νύφη το ίδιο ακριβώς (Μεράλ Καραοσμάν, 2018)

Ερώτηση: Άρα λεφτά δίνουνε και όταν χορεύει ο γαμπρός με την νύφη και όταν χορεύουν οι συμπεθέρες;

Απάντηση: Ναι και μετά ξέρεις όταν χορεύουνε ζειμπέκικο ρίχνουνε λεφτά ρίχνουνε (Μεράλ Καραοσμάν, 2018)

Ερώτηση: Όταν ξεκινάει ο καρσιλαμάς, ο τούρκικος στο γάμο τι κάνουν οι συγγενείς την ώρα του χορού πάνε να πληρώσουν;

Απάντηση: Ναι το χρήμα εκεί πέφτει για αυτό το βάζουν και περισσότερο, όλοι θα πάνε να κολλήσουν λεφτά και τα παίρνει η ορχήστρα, η ορχήστρα πληρώνεται κατευθείαν από εκεί (Πεμπέ Ουμαχάν, 2018)

Ερώτηση: Κάνουν κάποια συγκεκριμένη κίνηση με τα χρήματα;

Απάντηση: Ναι πάνε μπροστά από το ζευγάρι και κουνάνε τα χρήματα από πάνω τους και ύστερα τα βάζουν στην κούτα (Πεμπέ Ουμαχάν, 2018)

Ερώτηση: Τι συμβολίζει αυτό;

Απάντηση: Δεν ξέρω και σε εσάς το κάνουν. (Πεμπέ Ουμαχάν, 2018)

Ερώτηση: Πάντα δηλαδή ο πρώτος χορός είναι ο “τούρκικος”

Απάντηση: Αυτός ναι ναι, στο σουνέτι ή και στον τούρκικο γάμο. Ο τούρκικος γάμος, ο πρώτος χορός που α παίζουμε θα είναι αυτός, θα σηκωθείτο αντρόγυνο να χορέψει και πάλι όλη η “διασκέδαση” όλη, δηλαδή και ο άντρας και η γυναίκα που 'μαστε ζευγάρι θα σηκωθώ να ρίξω (χρήματα στην ορχήστρα εννοείται) θα σηκωθεί και η γυναίκα μου να ρίξει, δεν θα ρίξω

εγώ 20 ευρώ, θα ρίξω εγώ 10 και 10 η γυναίκα μου να φανεί και αυτή. Στο σουνέτι μετά την τελετή το αγόρι μαζί με τους γονείς του θα χορέψει «τούρκικο στην αρχή του γλεντιού ξεκινώντας έτσι το χορό: όταν εγώ θα πάω σε ένα σουνέτι σε ένα Τούρκικο Γάμο ο πρώτος χορός που θα παίζω θα είναι αυτός (τούρκικος) στο σουνέτι (περιτομή και ονοματοδοσία του παιδιού) θα έρθει το παιδί που είναι γύρο στα 6-7 χρονών το έχουνε ντυμένο με πριγκιπικά ρούχα ξέρετε θα χορέψει και όλοι όλοι η “διασκέδαση” (οι καλεσμένοι) θα σηκωθεί να ρίξει λεφτά στα όργανα, αυτός ο χορός βαστά 20 λεπτά και παραπάνω μπορεί, πρέπει να σηκωθούν όλοι (με έμφαση) όλοι πρέπει να σηκωθούν να δώσουν λεφτά στα όργανα για το χατίρι του μικρού, του μικρού μας Μουσταφά κτλ . Το αγόρι εκείνη την μέρα φοράει συγκεκριμένη ενδυμασία η οποιαδήποτε προορισμένη για την θρησκευτική αυτή περίπτωση (Γιάννης Κλαδάκης, 2018).

Ερώτηση: Στο σουνέτι φορεί κάποιος κάποια συγκεκριμένη ενδυμασία;

Απάντηση: Ναι, πάμε στην Τουρκία και παίρνουμε ειδική στολή, κουστούμι, κάπα καπέλο με φτερό και ένα μπαστούνι όλα λευκά αυτή είναι ειδική στολή για το σουνέτι. Ανεβάζουν το αγόρι πάνω στο άλογο και κάνουν το γύρο της γειτονιάς. (Μπερνά Καραοσμάν, 2018)

Πιο παλιάτο σουνέτι γινόταν μετά το γλέντι γιατί το έκαναν στο σπίτι και μετά φόραγε κελεμπία το παιδί τώρα είναι αλλιώς, λόγω της προόδου της επιστήμης και έτσι η περιτομή γίνεται στο Νοσοκομείο και μετά το παιδί μπορεί να χαρεί την στολή του πιο πολύ ώρα και να χορέψει στο γλέντι (Μεράλ Καραοσμάν 2018).

Ερώτηση: Κατά την διάρκεια των εκδηλώσεων στο σουνέτι ή στο κναφοράτε κάποια ιδιαίτερη ενδυμασία;

Απάντηση: Στο σουνέτι στην “βάπτιση” το αγοράκι φοράει ειδική στολή, Βάζουν σαν φανταχτερά, γυαλιστερά με πούλια κεντητά, κουστούμι, καπέλο με φτερό από πάνω και από πάνω στο σώμα του έχει μια κάπα κεντητή, με

πούπουλακαι γράφει πάν ω με πέτρες«ΜΑΣΑΛΑΧ» με πέτρες (Πεμπέ Ουμαχάν, 2018).

Ερώτηση: *Τι σημαίνει «Μασαλάχ»;*

Απάντηση: *Να μην πιάσει το μάτι κάτι τέτοιο(Πεμπέ Ουμαχάν, 2018)*

Στο έθιμο του Κ'να που γίνεται την ημέρα της Πέμπτης δυο μέρες πριν το γάμο οποίος γίνεται το Σάββατο ισχύει ένα παρόμοιο τυπικό με αυτό του γάμου με την διαφορά ότι χορεύονται χοροί του Κνά από την νύφη και τις ελεύθερες κοπέλες και δεν χορεύεται ο «τούρκικος» την ίδια μέρα γίνονται και τα «κρεβάτια» ροδίτικο έθιμο το οποίο οι μουσουλμάνοι της Ρόδου τηρούν το πρωί της Πέμπτης. Στο έθιμο του Κ'να δίνεται η χένα (κόκκινη σκόνη) σε όποιους από τους καλεσμένους θέλουν να βάλουν στο χέρι του ζκαι το «μελεκούνι» (γλυκό της Ρόδου από σουσάμι και μέλι).

Σύμφωνα με την Φιλιππίδου, το έθιμο του Κ'να έχει και χαρακτηριστικά ξένα προς την μουσουλμανική θρησκείαμε «μαγικο-ιερουργικό περιεχόμενο». Το δρώμενο αυτό «διαθέτει συγκεκριμένα μορφικά χαρακτηρίστηκα με συμβολικό περιεχόμενο: όπως η τριπλή τελετουργική εκτέλεση που ανακρατά από την αρχαϊκή εποχή και συνδέεται πρακτικά με την ιερότητα και την μεταφυσική ερμηνεία του αριθμού τρία» (Φιλιππίδου Ε, Κουτσούμπα Μ, Τυροβολά Β. 2011). Το κυκλικό σχήμα του χορού και ο δίσκος μετα ανάμενα κεριά που κρατάει ο πρώτος του χορού συμβολίζουν«την κάθαρση και την απομάκρυνση κάθε δαιμονικής επιρροής» (Φιλιππίδου Ε, Κουτσούμπα Μ, Τυροβολά Β. 2011).

«Ο χορός του «Κ'να» ολοκληρώνεται μετά την πάροδο τριών διαφορετικών τραγουδιών και μετά την ολοκλήρωση του οι συγγενείς «κ'νιάζουν» τη νύφη (ή το γαμπρό αντίστοιχα) δηλαδή βάφουν τα δάχτυλα του χεριού της με το κόκκινο χρώμα της χένας. Έπειτα οι συγγενείς βάφουν και αυτοί τα δάχτυλά τους με την χένα προκειμένου να δείξουν ότι μεταξύ τους υπάρχει «σχέση χαράς»»(Μωυσιάδης, 1986) «Από αυτή την πρακτική πήραν το όνομα τους τόσο το δρώμενο όσο και ο χορός που το συνοδεύει, καθώς «Κ'να» είναι το κόκκινο χρώμα με το οποίο βάφουν τον παράμεσο και το μικρό δάχτυλο μέχρι την μεσαία

φάλαγγα αρχικά ο γαμπρός ή η νύφη και έπειτα οι καλεσμένοι κυρίως οι γυναίκες» (Φιλιππίδου 2010).

Ερώτηση: *Τι είναι το Κ'να;*

Απάντηση: *Έχουμε ένα έθιμο που βάζουμε χένα στην νύφη, εντάζει και αυτό γίνεται σαν το γάμο (σαν το γλέντι του γάμου) σαν κανονικό γλέντι μόνο που η νύφη δεν φοράει νυφικόφοράει ένα άλλο φόρεμα γιατί έχει ειδική στολή για να βάλλει την χένα. Την ώρα της χέννας πάει αλλάζει βάζει το φόρεμα και είναι ένα άτομο μπροστά με ένα δίσκο που βάζουμε την χένα (κόκκινη σκόνη) μέσα και γύρω γύρωέχει κεράκια, και έρχεται η αδερφή της νύφης ή η θεία μπροστά, από πίσω η νύφη με το μαντίλι κλειστό (στο χέρι της) με κόκκινο μαντίλι κλειστό, σηκώνονται και όλες οι ελεύθερες κοπέλες τους δίνουν ένα κεράκι και ένα μαντίλι και ξεκινάει η μουσικήκαι κάνουνε γύρω, γύρω χορεύουνε δηλαδή, μέχρι που σταματάει η μουσική, βάζουνε δύο καρέκλεςστη μέση της πίστας κάθετα η νύφη και ο γαμπρός, εδώ βάζουνε χένα στον γαμπρό αλλά συνήθως βάζουνε στη νύφη, η νύφη και καλά δεν ανοίγει το χέρι της, της βάζουνε μία λίρα χρυσή και μετά της βάζουνε την χένα, μετά σηκώνεται η νύφη μαζί με το γαμπρό και χορεύουν και μετά συνεχίζει σαν το γάμο (το γλέντι του γάμου)η συνέχεια δηλαδή (Μπερνά Καραοσμάν, 2018)*

Ερώτηση: *στην αρχή όταν γυρίζουν γύρω, γύρω τι χορεύουν;*

Απάντηση: *έχει ένα, δύο τραγούδια για την χένα άμα γράψεις Κνά κετζεσί θα τα βρεις. (Μπερνά Καραοσμάν, 2018)*

Ερώτηση: *τα ξέρετε τα λόγια;*

Απάντηση: *όχι, όχι είναι καινούργια τώρα (Μεράλ Καραοσμάν, 2018)*

Ερώτηση: *και τι χορεύουν ο γαμπρός με την νύφη;*

Απάντηση: *σαν καρσιλαμά πάλι (Μπερνά Καραοσμάν, 2018)*

Απάντηση: *όχι, όχι είναι καινούργια τώρα (Μεράλ Καραοσμάν, 2018)*

Ερώτηση: *όχι τούρκικο;*

Απάντηση: *όχι περίπου σαν καρσιλαμά το ίδιο στυλ αλλά όχι τον «τούρκικο», και τα λόγια των τραγουδιών είναι και ελληνικά και τούρκικα και τα δύο μαζί, δεν είναι δηλαδή συγκεκριμένα μια γλώσσα και μετά μοιράζουμε σε όλο τον κόσμο χένα γιαβάλουμε όποιοι θέλουμε και παστέλι, αυτό που φτιάχνουμε (εννοεί μελεκούνι)(της δείχνουμε ένα μελεκούνι) Ναι αυτό εσείς το δίνεται στα κρεβάτια αυτό. (Μπερνά Καραοσμάν,2018)*

Σε όλες τις περιπτώσεις, το γλέντι συνεχίζεται και με άλλους ελληνικούς παραδοσιακούς χορούς, από την Ρόδο και από όλη την Ελλάδα όπως είναι η σούστα (της Ρόδου), ο κρητικός (ή πηδηχτός Ρόδου) ο καλαματιανός, ο συρτός,ο καλύμνικος, ο απτάλικος,ο ικαριώτικος, τοΠεντοζάλι, το ζειμπέκικο και άλλοι.Πρώτα χορεύει το ζευγάρι (τανγκό – βάλς), όπως σε όλους τους γάμους σήμερα και μετά συνεχίζουν οι δύο συμπεθέρες που χορεύουν τον καρσιλαμά, τον «τούρκικο» μετά κανονικά συρτό, καλαματιανό κτλ.

Ερώτηση: *Σούστα χορεύετε;*

Απάντηση: *ναι γενικά όλαΣούστα, κρητικό καλαματιανό, Καλύμνικο, απτάλικο, ικαριώτικο, όλα αυτά, ζειμπέκικο, Πεντοζάλι (Μεράλ Καραοσμάν, 2018)*

Ερώτηση:*Μετά τι άλλους χορούς χορεύετε;*

Απάντηση:*αα ντάξει τσιφτετέλιααλλά και τους ελληνικούς χορούς δημοτικά νησιώτικα ταπάντα (Πεμπέ Ουμαχάν, 2018)*

Ερώτηση: *Σούστα;*

Απάντηση: *ναι αμέε πρώτη και καλύτερη στη σούστα. (Πεμπέ Ουμαχάν, 2018)(μιλάει για τον εαυτό της)*

Όσον αφορά την «πρώτη» και την « δεύτερη ύπαρξη» σε σχέση με τον «τούρκικο» αλλά και με το χορό γενικότερα στην Ρόδο, η εκμάθηση και η βίωση του χορού είναι μια περίπλοκη διαδικασία που έχει και τις δύο εκφάνσεις της ύπαρξης του χορού στην Ρόδο. Συγκεκριμένα, από τις συνεντεύξεις και την βιντεοσκοπήση που έγιναν προκύπτει ότι οι πιο μεγάλες σε ηλικία γυναίκες (της

τρίτης ηλικίας) είτε δεν είχαν επαφή με τον «τούρκικο» ή δεν γνώριζαν τις κινήσεις .Είχαν βέβαια κάποιες πληροφορίες σχετικά με τα λόγια του και με την μελωδία του με ορισμένες επιφυλάξεις.

Αναλυτικότερα, από τις δύο γυναίκες η πρώτη δεν χόρευε «τούρκικο» (ρυθμός-κινήσεις), με βάση το βίντεο φαίνεται να χορεύει κάτι σαν τσιφτετέλι αυτοσχεδιαστικά κι η δεύτερη δεν χόρευε καθόλου. Η σχέση και των δύο με τον χορό γενικότερα ήταν αποκλειστικά δημιουργημένη από εορτάστικες περιστάσεις στην καθημερινή τους ζωή. Δεν είχαν ποτέ επαφή με κάποιο χορευτικό σύλλογο προκειμένου να διδαχτούν εκεί τον χορό.

Ερώτηση: *Που μάθατε να χορεύετε;*

Απάντηση: *Στους γάμους απ' αυτά που έβλεπα (Ζελίμ Χαλεπτσι, 2018)*

Σε αντίθεση με αυτά τα ευρήματα, οι υπόλοιπες γυναίκες που μας μίλησαν ήξεραν να χορεύουν τον «τούρκικο» τον οποίο έμαθαν στο σπίτι είτε από φίλες τους, είτε από κάποιο συγγενή. Εδώ είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι κατά καιρούς όλες είχαν περάσει από χορευτικούς συλλόγους της Ρόδου. Δηλαδή, είχαν αποκτήσει βασικές χορευτικές ικανότητες και στο πλαίσιο της «δεύτερης ύπαρξης». Σήμερα τα νέα παιδιά στην Ρόδο γνωρίζουν τον «τούρκικο» και όλους τους άλλους χορούς μέσω των χορευτικών συλλόγων, πράγμα που είναι η συνήθης πρακτική και σε όλη την υπόλοιπη Ελλάδα.

Ερώτηση: *Που μάθατε να χορεύετε;*

Απάντηση: *Με τις φίλες στο σπίτιερχόταν η Μαχάνη της Ναζλής καιμας έδειχνε ένα –δύο- τρία, και μάθαμε εκεί (Μπερνά Καραοσμάν, 2018)*

Απάντηση: *Με τις φίλες στο σπίτι η μία έδειχνε στην άλλη, πήγα και σε σύλλογο χορού για να μάθω χορό πριν είκοσι χρόνια..*Τώρα έχει σχολή τα παιδιά μου πήγανε και μάθανε, αλλά εκείνα τα χρόνια ήταν διαφορετικά και οικονομικά και δεν είχαν που να μα ρστείλουν, σου λέει «εσείς είστε κορίτσια καθίστε σπίτι» (Μεράλ Καραοσμάν, 2018)*

Απάντηση: *εμένα μου έμαθε η θεία μου από μικρά παιδιά όλοι το χορεύουν στο σπίτι και στους γάμους. Το μαθαίνουν είναι εύκολος (Πεμπέ Ουμαχάν, 2018)*

Ερώτηση: *τα μικρά παιδιά πως μαθαίνουν χορό;*

Απάντηση: *Εγώ τα παιδιά μου τα έστειλα σχολείο (Πεμπέ Ουμαχάν, 2018)
[εννοεί σύλλογο χορού, χορευτικό]*

Απάντηση: *Τώρα έχει σχολή τα παιδιά μου πήγανε και μάθανε (Μεράλ Καραοσμάν, 2018)*

Παρατηρήθηκε μια διαφωνία σε σχέση με τον τρόπο απόδοσης του «τούρκικου» χορού μεταξύ διαφορετικών γενεών:

Ερώτηση: *έχει διαφορά να χορέψει μια νέα ή μια πιο μεγάλη «τούρκικο»-καρσιλαμά*

Απάντηση: *Ναι χορεύουν διαφορετικά (Μπερνά Καραοσμάν, Μεράλ Καραοσμάν, 2018)*

Ερώτηση: *έχει διαφορά όταν χορεύει κάποιος μεγαλύτερος ή κάποιος νεότερος τον “τούρκικο”*

Απάντηση: *Όχι όλοι το ίδιο τον χορεύουν (Πεμπέ Ουμαχάν, 2018)*

Στην έρευνα αυτή καταγράφηκαν κι απόψεις για τη σχέση των μουσουλμάνων με τον χορό σύμφωνα με τους ίδιους. Αυτές, συνδυαστικά με κάποιες πληροφορίες για την κατάσταση στα μικρασιατικά παράλια σήμερα, δείχνουν να συμφωνούν με την Ανδρουλάκη, όσον αφορά την προέλευση του χορού. Οι μουσουλμάνοι του Ρόδου φαίνεται ότι αγνοούν τον ακριβή τρόπο με τον οποίο ο «τούρκικος» ταξιδέψε στην Ρόδο από τα παράλια της Μικράς Ασίας, παρότι γνωρίζουν ότι προέρχεται από εκεί και ότι στις μέρες μας δεν χορεύεται από τον πληθυσμό των μικρασιατικών παραλιών.

Πλέον, ο «τούρκικος» διατηρείται ως παραδοσιακό στοιχείο της Ροδίτικης κοινωνικής ζωής στα πλαίσια των παραδοσιακών χορών του νησιού. Έγινε και μια

νύξη γύρω από το τι σημαίνει η λέξη καρσιλαμάς, μια λέξη με ρίζες στην τουρκική γλώσσα, καρσί =απέναντι, αντίκρουαντικριστός χορός.Σύμφωνα με μαρτυρία της Πεμπέ Ουμαχάν ο «τούρκικος» χορεύεται με τον ίδιο τρόπο από έναν Αρχαγγελίτη και από έναν χορευτή από τα Ασγούρου. Δεν υπάρχουν, εν ολίγοις, διαφορές ή παραλλαγές στο πως χορεύεται ο χορός αυτός στην Ρόδο.

Όσον αφορά την απόδοση του χορού αισθητικά και την εκτίμηση του από τους ντόπιους παρατηρητές, οι πληροφορίες που συλλέχτηκαν δείχνουν ότι αυτό που έχει σημασία είναι η άνεση που έχει ο χορευτής. Δεν υπάρχουν δε συγκεκριμένοι χορευτές που να ξεχωρίζουν ονομαστικά. Τέλος, παρουσιάζονται πληροφορίες σχετικά με τον σύλλογο μουσουλμάνων Ρόδου «η Αδελφοσύνη»,ο οποίος αποτελεί έναν σύλλογο της Ρόδου όπου γίνονται μαθήματα χορών από την σημερινή Τουρκία. Για παράδειγμα διδάσκονται ο «χαρμάνταλης» κι άλλοι. Ακόμα, σε αυτόν τον σύλλογο παραδίδονται μαθήματα τουρκικής γλώσσας και α νατολίτικων χορών, τύπου οριεντάλ.

Ερώτηση: *έχει διαφορά ο καρσιλαμάς, ο «τούρκικος»στην Τουρκία με εδώ;*

Απάντηση: *Εκεί δεν χορεύουν καρσιλαμά, μόνο εδώ χορεύουν καρσιλαμά «τούρκικο» (Μεράλ Καραοσμάν, 2018)*

Ερώτηση: *«ο τούρκικος»δεν είναι παραδοσιακός σας χορός;*

Απάντηση:*παραδοσιακός είναι εκεί χορεύουν άλλα εκεί ο γάμος σαν το δικό μας δεν είναι, καμία σχέση (Μπερνά Καραοσμάν, 2018)*

Ερώτηση: *αφού σε όλες σας τις εκδηλώσεις χορεύετε τον «τούρκικο», Δεν το φέρατε από κει αυτόν το χορό;*

Απάντηση: *όχι αυτό έμεινεαπό παλιά εδώ από προπάππου την προγιαγιά (Μεράλ Καραοσμάν, 2018)*

Ερώτηση: *Εσείς όταν ήσασταν μικρές θυμάστε την γιαγιά σας να το χορεύει αυτό τον χορό;*

Απάντηση: *Ναι το θυμάμαι, είχα πάει στον γάμο της ανιψιάς μας στην Τουρκία και μετά το βαλς και μετά (χορεύανε) σε στυλ τσιφτετέλι κάπως κουνήσου κουνήσου κουνήσου και κάπως έτσι τελειώνει ο γάμος αυτό είναι!. Δεν είναι σαν και μας διαφορετικά καλαματιανά, «τούρκικο» κτλ . εκεί. Άντε μετά έχει κάτι που χορεύουν οι άντρες το χαρμάνταλι. Αυτό το χορεύουν και εδώ κάποιιοι που το έχουν μάθει στο σύλλογο κατάλαβες, είχε ένα γκρουππου σου λέω στις γιορτές στο Μπαϊράμι που κάνουμε την εκδήλωση την χοροεσπερίδα, ο σύλλογος πιάνει κάποια παιδιά τους μαθαίνει και όταν γίνει η χοροεσπερίδα πώς φωνάζουμε εμείς να χορέψουνε, κάπως έτσι χορεύουν και τα παιδιά ότι έχουνε μάθει στο σύλλογο, αλλά αυτά είναι από την Τουρκία δηλαδή (Μπερνά Καραοσμάν, 2018)*

Ερώτηση: *Τον «τούρκικο» ποιοί τον χορεύουν άντρες γυναίκες;*

Απάντηση: *Χορεύουν, όλοι αλλά σε ζευγάρια δεν έχει σημασία το φύλλο αν κάποιος δεξ έχει με ποιον να χορέψει μπορεί να μπει με ένα ζευγάρι και να χορέψου τρεις μαζί (Μπερνά Καραοσμάν, 2018)*

Ερώτηση: *και χορεύουν μόνο δύο;*

Απάντηση: *όχι όλοι (Μεράλ Καραοσμάν, 2018)*

Ερώτηση: *Τι σημαίνει η ονομασία καρσιλαμάς;*

Απάντηση: *Απέναντι, αντίκρυ (Μπερνά Καραοσμάν, 2018)*

Ερώτηση: *Πότε καταλαβαίνετε πώς ορίζετε ότι κάποιος χορεύει ωραία;*

Απάντηση: *Απλά το βλέπουμε και το θαυμάζουμε (πως μπορεί να χορέψει χωρίς να χάνει το «Βήμα») φαίνεται ποιος ξέρει και ποιος δεν ξέρει φαίνεται από τον χορό. (Μπερνά Καραοσμάν, 2018)*

Ερώτηση: *Τον τούρκικο τον χορεύει κάποιος πολύ ωραία*

Απάντηση: *“Τον τούρκικο;” αα όλοι ωραία τον χορεύουν (Μεράλ Καραοσμάν, 2018)*

Ερώτηση: *Δεν θα ξεχωρίζατε δηλαδή κάποιον;*

Απάντηση:για καλύτερο; όχι κανέναν (Μεράλ Καραοσμάν, 2018)

Ερώτηση: Μπορείτε να μας πείτε για τον καρσιλαμά που χορεύετε;

Απάντηση:Τον “τούρκικο”, ναι αυτός είναι ένας παραδοσιακός χορόςέτσι τον βρήκαμε και εμείς από παππούδες από γιαγιάδες είναι ωραίος χορός, δεν αυτό τώρα, από ό,τι ξέρω έρχεται από την Αττάλεια (παράλια Μ. Ασίας) αυτός ο χορόςαλλά τώρα δεν το χορεύουν εκεί (Πεμπέ Ουμαχάν, 2018)

Ερώτηση: Και αυτόν ποιοί τον χορεύουν; (άντρες-γυναίκες)

Απάντηση:όλοι, όλοιαπέναντι ναι καρσιλαμάς, δηλαδή ζευγάρι, ζευγάριάντρας γυναίκαότι θεςγυναίκα με γυναίκα, άντρας με άντρα(Πεμπέ Ουμαχάν, 2018)

Ερώτηση: Και παλιά έτσι ήταν ή χόρευε μόνο ένας;

Απάντηση:Όχι, όχι και οι δύο μαζί (Πεμπέ Ουμαχάν, 2018)

Ερώτηση: Στα ελληνικά ξέρετε τι σημάνει καρσιλαμάς;

Απάντηση:καρσί-καρσί απέναντι-απέναντι καρσιλαμά θα πει απέναντι μου, αντίκρυ μου

Ερώτηση: Ο καρσιλαμάς είναι ένας ή έχει και άλλες εκδοχές;

Απάντηση: εντάξει καρσιλαμάδες λέγονται κι άλλοιχοροί (Πεμπέ Ουμαχάν, 2018)

Ερώτηση: ο «τούρκικος» χορεύεται διαφορετικά σε άλλο μέρος στην Ρόδο;

Απάντηση: όχι ο“τούρκικος” είναι ένας, λίγο τον απτάλικο χορεύουν οι έλληνεςδεν είναι αυτό μοιάζει με τον καρσιλαμά με την ίδια μουσική αλλά λίγο διαφορετικά τα βήματα (Πεμπέ Ουμαχάν, 2018)

Ερώτηση: έχει διαφορά αν κάποιος χορεύει «τουρκικό»είναι απ τα Σγούρου ή είναι απ τον Αρχάγγελο;

Απάντηση: όχι καμία, το ίδιο χορεύουν(Πεμπέ Ουμαχάν, 2018)

Ερώτηση: *Τι μπορείτε να μας πείτε για τον “τούρκικο” χορό*

Απάντηση: *Λοιπόν, μιλούμε για τον “τούρκικο”, ο “τούρκικος” λοιπόν είναι ο χορός που τον εχορεύαν (χόρευαν) λογικά, για να λέγεται τούρκικος τον χόρευαν οι τούρκοι της Ρόδου οι μουσουλμάνοι της Ρόδου, οι Τουρκοροδίτες, τους μουσουλμάνους της Ρόδου δεν τους έλεγαν μουσουλμάνους τους έλεγαν Τούρκους και τους χριστιανούς τους έλεγαν Ρωμιούς ή χριστιανούς.⁴ (Γιάννης Κλαδάκης, 2018)*

Ο «τούρκικος» χορός ως τραγούδι-μελωδία έχει στίχους στα ελληνικά. Το τραγούδι, φυσικά, μπορεί να παιχτεί και μόνο από όργανα. Σύμφωνα με τους πληροφορητές, υπάρχει τραγούδι που έχει ίδιο μουσικό μέτρο με τον «τούρκικο», δηλαδή εννεάσημο ρυθμό 9/8. Ο ρυθμός χωρίζεται σε 3+2+2+2 τέταρτα ή όγδοα. Είναι δηλαδή ένας απτάλικος καρσιλαμάς, η μελωδία του όμως είναι διαφορετική από αυτήν του «τούρκικου» της Ρόδου. Επίσης, αυτή η μελωδία δεν είναι διαδεδομένη στη Ρόδο. Εικάζεται ότι έφτασε, μέσω μαγνητοφωνήσεων, στη Ρόδο τις τελευταίες μόλις δεκαετίες.

Ερώτηση: *έχει διαφορά ο καρσιλαμάς, ο «τούρκικος» στην Τουρκία με εδώ;*

Απάντηση: *Εκεί δεν χορεύουν καρσιλαμά, μόνο εδώ χορεύουν καρσιλαμά «τούρκικο» (Μεράλ Καραοσμάν, 2018)*

Οι στίχοι είναι γνωστοί από την εκτέλεση του λυράρη Γιάννη Κλαδάκη, ο οποίος μας πληροφορεί πως πολλά στιχάκια που υπάρχουν σε τραγούδια που τραγουδά ο ίδιος είναι αυτοσχέδια. Αποτελούν δημιουργήματα του ίδιου, ή βασίζονται πάνω σε παλαιότερα δίστιχα που υπάρχουν στην παράδοση της Ρόδου και των νησιών του Αιγαίου γενικότερα. Οι στίχοι του «τούρκικου» μπορεί να είναι αυτοσχέδιοι από διάφορους παραδοσιακούς οργανοπαίκτες και βγαίνουν από στιγμές έμπνευσης του μουσικού την ώρα που παίζεται το τραγούδι και γίνεται ο

---

⁴ Στο σημείο αυτό οφείλουμε να επισημάνουμε ότι ο Γιάννης Κλαδάκης προβαίνει σε μια εκτίμηση σχετικά με την προέλευση του «Τούρκικου» χορού. Ωστόσο, η εκτίμηση αυτή δεν φαίνεται να επιβεβαιώνεται από την σχετική βιβλιογραφία. Για περαιτέρω ανάλυση του ζητήματος βλ. Ανδρουλάκη, 2012.

χορός. Μία δεύτερη εκδοχή σε σχέση με τους στίχους είναι γνωστή από την Τσαμπίκα Κοντού από τις Καλιθιές⁵.

Στίχοι από την εκτέλεση του τραγουδιού του «τούρκικου» χορού από τον Γιάννη Κλαδάκη:

Έλα να πά βρε αμαν αμαν, έλα να πάμε εκεί που λες
Έλα να πάμε εκεί που λες, που κάνουν τα πουλιά φωλιές

Έλα να πά βρε αμαν αμαν, έλα να πάμε στο νησί
Έλα να πάμε στο νησί, η μάνα σου εγώ και σύ

Έλα να πά βρε αμαν αμαν, έλα να πάμε στο χωριό
Έλα να πάμε στο χωριό, η μάνα σου εσύ και γώ

Στίχοι από την εκτέλεση του τραγουδιού του «τούρκικου» χορού από την Τσαμπίκα Κοντού:

Λεβεντομέρα αμάν αμάν, Λεβεντομέρα κλητισσα
Λεβεντομέρα κλητισσα πάντα να χεις στο νού σου

Λεβεντομέρα αμάν αμάν, Λεβεντομέρα κλητισσα
Λεβεντομέρα κλητισσα, λεβέντη να αγαπήσεις

Σ' αυτό το ψεύτη βρ' αμαν αμάν, σ' αυτό το ψεύτικο ντουινιά
Σ' αυτό το ψεύτικο ντουινιά, αν θες να το γλεντήσεις

---

⁵ Διαθέσιμο και ηλεκτρονικά στον ισότοπο:
<https://www.youtube.com/watch?v=Gf83Zk3JczI> (τελευταία επίσκεψη 21.3.2021)

Για δεξ την νέ βρα αμά αμάν για δεξ τηνε την πέρδικα

Για δεξ την νέ τη πέρδικα πως περιπατεί λεβέντικα

Τις συγκεκριμένες μαντινάδες είχε τραγουδήσει ο βιολιστής Σάββας Φλεβάρης από τις Καλυθιές. Οι στίχοι διαφέρουν κάθε φορά, ανάλογα με τον τραγουδιστή και τις μαντινάδες που γνωρίζει, αλλά και με το είδος της εκδήλωσης (γάμος, πανηγύρι κτλ.).

Σύμφωνα με τον Γιάννη Κλαδάκη, οι μελωδίες του «τούρκικου» είναι δύο με μικρές διαφορές. Συγκεκριμένα η μία έχει τέσσερις μουσικές ενότητες και δεύτερη έχει δύο μουσικές ενότητες, ανάμεσα στις οποίες παρεμβάλλονται και τα δίστιχα που λέγονται ανάλογα κατά την εκτέλεση του τραγουδιού. Αυτή η ευχέρεια στην αλλαγή των στίχων ανάλογα με την περίσταση ανήκει στον παραδοσιακό τρόπο που έβγαιναν οι μαντινάδες στα γλέντια της παραδοσιακής κοινωνίας, είτε από κάποιον «γλεντιστή», είτε από κάποιον μουσικό. Σήμερα στην Ρόδο, ο λυράρης ή ο τραγουδιστής της διασκέδασης έχει την πρωτοκαθεδρία στην πλοκή διστίχων-μαντινάδων (Ανδρουλάκη, 2009). Η μελωδία αυτή καταγράφηκε πρώτα από τον Ελβετό εθνομουσικολόγο Samuel Baud Bovy στο βιβλίου του Τραγούδια των Δωδεκανήσων Α΄ Τόμος. Η παρτιτούρα έχει δυο περιπτώσεις και στις δύο από αυτές το μουσικό μέτρο είναι 9/4. Αλλάζει όμως η διάταξη των τετάρτων στην πρώτη περίπτωση το μέτρο χωρίζεται σε 2+3+2+2 τέταρτα ενώ στην δεύτερη περίπτωση σε 3 +2+2+2 τέταρτα.

Ερώτηση: για να το κλείσουμε με το θέμα χορού στον “τούρκικο χορό” υπάρχουν διαφορετικές μελωδίες;

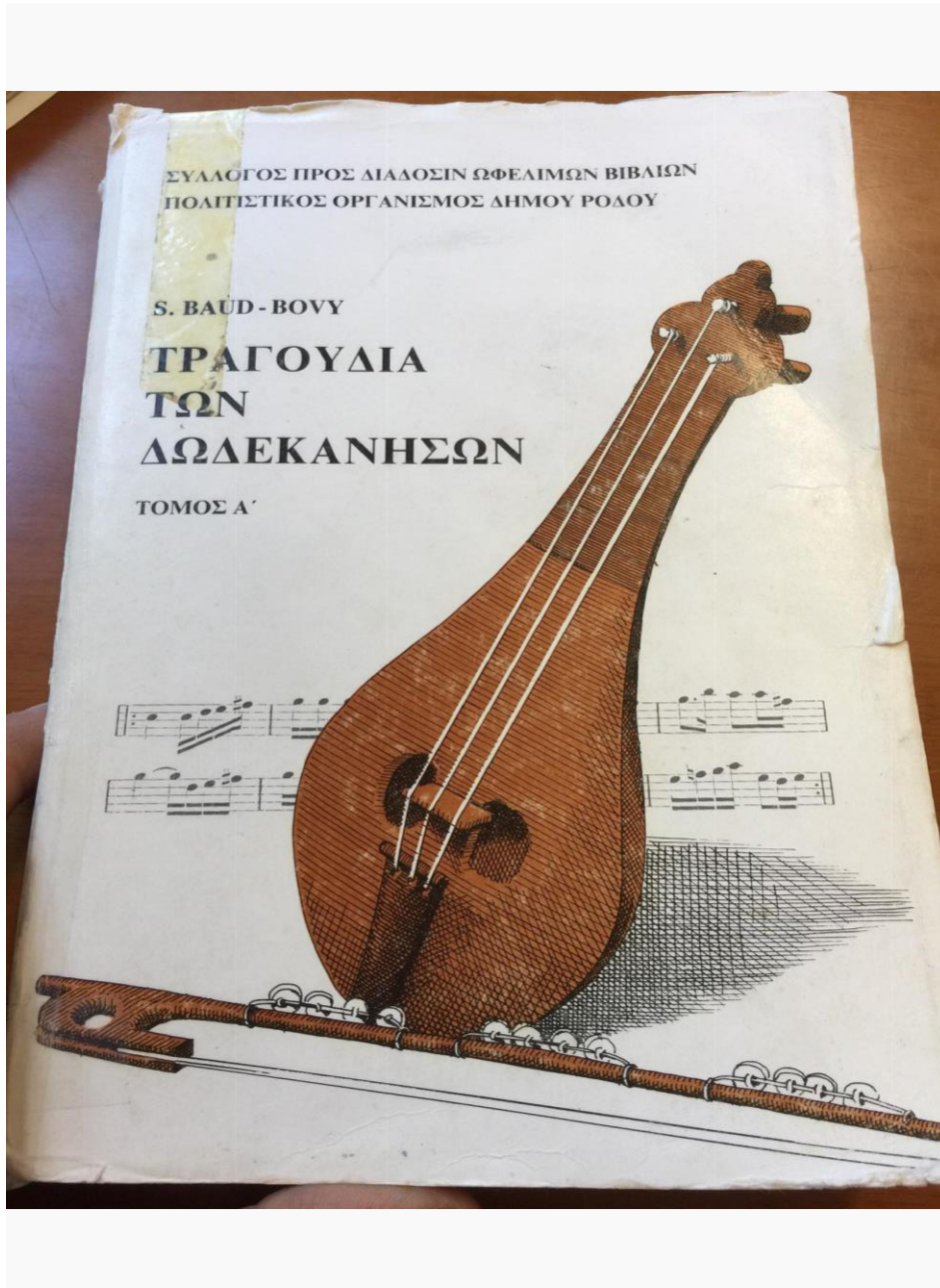
Απάντηση: όχι ο “τούρκικος” είναι ένας, ο “ τούρκικος” είναι ένας (Γιάννης Κλαδάκης, 2018)

Ερώτηση: η μελωδία τους είναι μία;

Απάντηση: μάλλον είναι δύο είναι αυτή η μελωδία που έχει τέσσερις μουσικές ενότητες που είναι οργανικό και μια άλλη μελωδία που έχει δύο

μουσικές ενότητες που εκεί βάζουμε και λόγια, που λέμε: «Ελα να πά ρα αμαν
αμάαν»(Γιάννης Κλαδάκης, 2018) (μας τραγουδάει)

Εικόνα 8: Εξώφυλλο βιβλίου του Baud Bovy: «Τραγούδια των Δωδεκανήσων» (1935).

97. ΖΕΪΜΠΕΚΙΣΤΙΚΟΣ Η ΤΟΥΡΚΙΚΟΣ

Κυριάκος Σπ. Παπαηλία, βιολιτζής (*Εμπονα).

Moderato

επαναλαμβ. 3 φορές

επαναλαμβάνεται 4 φορές

- 241 -

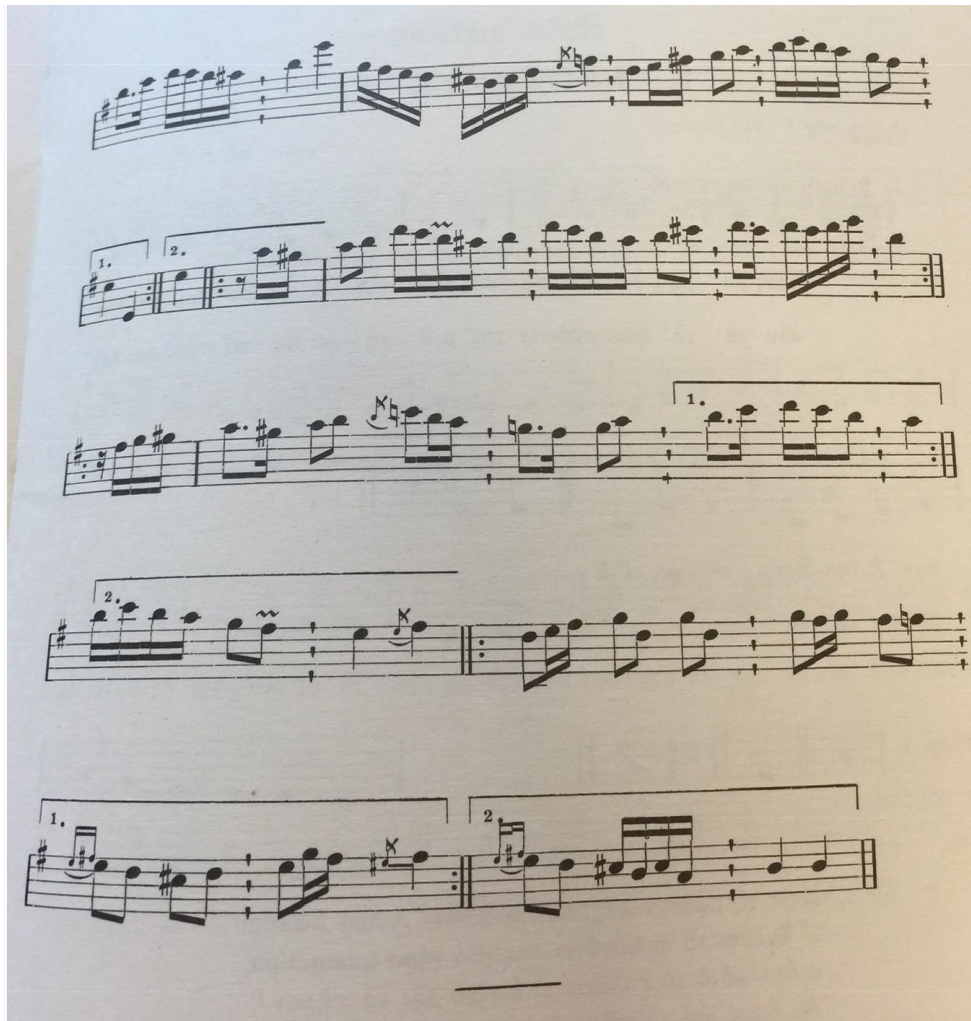
3 φορές

4 φορές

Dal §

Moderato

Παναγιώτης 'Αμβροσιάδης, βιολιτζής (Κάστελλος)'.
9/4 (3+2+2+2)

Εικόνα 9: Παρτιτούρες «τούρκικου» με μουσικό μέτρο 9/8, χωρισμένο σε 2.3.2.2 και 3.2.2.2.

Πηγή: SamuelBaudBovy, 1935, σσ. 241-243

Απαραίτητο ρόλο σε κάθε γλέντι ή εορτασμό διαδραματίζει η μουσική και τα όργανα που την δημιουργούν. Στη Ρόδο παραδοσιακά υπήρχαν όργανα που σε κάθε περίπτωση αποτελούσαν την «ζυγιά». Πολλά από αυτά τα όργανα τώρα πια δεν ακούγονται στην Ρόδο, διότι δεν υπάρχουν μουσικοί που να ξέρουν να τα παίζουν. Παλαιότερα στο Νησί, τα όργανα αυτά ήταν η τσαμπούνα, το λαούτο και η δωδεκανησιακή λύρα. Αργότερα, προστέθηκαν το βιολί το σαντούρι, και πολύ αργότερα το κλαρίνο το οποίο στα Αφάντου το λένε και «γλαρίνο». Στο χωριό Αφάντου υπήρξε και ένας μουσικός που έπαιζε σε πανηγύρια τρομπέτα, με το όνομα Παναγιώτης Μπαρμπαλής (Σηφόπουλος, 2010, σσ. 28-38).

Ερώτηση: Μπορείτε να μας πείτε ποιά όργανα χρησιμοποιούνται στην Ρόδο;

Απάντηση: Κοίταξε τα βασικά όργανα είναι η λύρα, το λαούτο και παλαιότερα η τσαμπούνα, το ασκί αυτά ήταν τα βασικά όργανα, ύστερα σιγά, σιγά αυτά, η τσαμπούνα εχάθηκε το μόνο εγώ που ξέρω από τσαμπούνα είναι από φωτογραφίες δεν άκουσα ούτε έφτασα (πρόλαβα) μόνο φωτογραφίες από παλιούς τσαμπουνιέρηδες ο τάδε ξέρω γω και από μαρτυρίες: έπαιζε λέει ο πάππος του τσαμπούνα και κάποιες φωτογραφίες που ήταν τσαμπουνιέρηδες με την τσαμπούνα.. Μετά η λύρα ήταν ..είχε πρωταρχικό ρόλο εδώ έπαιζαν τα τοπικά τα τοπικά (Γιάννης Κλαδάκης, 2018)

Ερώτηση: Χρησιμοποιείτε το κλαρίνο γενικότερα στην Ρόδο τώρα;

Απάντηση: Τώρα πλέον όχι, υπήρχε αυτής της ηλικίας, υπήρχε μια φουρνιά που έπαιζαν κλαρίνο και που το αγαπούσαν το κλαρίνο, δηλαδή ήθελαν στην σούστα με κλαρίνο (Γιάννης Κλαδάκης, 2018)

Σύμφωνα με τον Σηφόπουλο, η λύρα στην Ρόδο μπορεί να είναι τρίχορδη με της χορδές κουρδισμένες ΣΟΛ-ΡΕ-ΛΑ και τετράχορδη, όπως το βιολί (βιολόλυρα), με κούρδισμα στις χορδές ΣΟΛ-ΡΕ ΛΑ-ΜΙ. Η τετράχορδη λύρα χρησιμοποιείται στα Αφάντου και σε άλλα χωριά της Ρόδου. Η λύρα που χρησιμοποιείται στην υπόλοιπη Ρόδο, στην Κάρπαθο και τα υπόλοιπα Δωδεκάνησα έχει μόνο τρεις χορδές. Η Δωδεκανησιακή λύρα είναι αχλαδόσχημη (έχει σχήμα αχλαδιού). Το κούρδισμά της μπορεί σε κάποιες περιπτώσεις να αλλάξει, ανεβάζοντας ένα τόνο όλες της χορδές και από ΣΟΛ –ΡΕ-ΛΑ να κουρδιστούν ΛΑ-ΜΙ-ΣΙ (Σηφόπουλος, 2010, σελ. 27). Ο τρόπος παιχνιδιού της είναι δωρικός, σοβαρός, λιτός σύμφωνα με τον λυράρη Γιάννη Κλαδάκη. Η χορδή που παίζεται κυρίως στην Δωδεκανησιακή λύρα είναι η πρώτη η ΛΑ. Δηλαδή, σπάνια παίζεται η δεύτερη (ΡΕ) και η τρίτη καθόλου (ΣΟΛ) η οποία είναι και η πιο μπάσα χορδή. Ο λυράρης στα Δωδεκάνησα παίζει πάντα καθιστός, εκτός αν η κατάσταση τον αναγκάζει να παίζει όρθιος όπως π.χ. στα κάλαντα.

Ερώτηση: Τα μέρη της λύρας και γενικά μια περιγραφή για το σκοπό της έρευνας

Απάντηση: Λοιπόν η (Δωδεκανησιακή) Λύρα είναι τετράχορδη συγγνώμη τρίχορδη, τρίχορδη λύρα “αχλαδόσχημη” όπως την λέγαν της Καρπάθου, αχλαδόσχημη τρίχορδη. Ας πούμε ότι η πρώτη χορδή είναι η ΛΑ, η μεσαία είναι η ΡΕ και η πίσω είναι ΣΟΛ η ψηλή ΣΟΛ όχι η χονδρή ΣΟΛ όπως είναι το βιολί η ψηλή. (Γιάννης Κλαδάκης, 2018)

Σχόλιο: ΛΑ, ΡΕ, ΣΟΛ (Μιχάλης Χατζηαντωνίου, 2018)

Σχόλιο: Λοιπόν όλο αυτό έχουμε την δυνατότητα να το ανεβάσουμε μια φωνή πάνω κατάλαβες; να μην σου πω: ΣΙ, ΜΙ, ΛΑ πές ότι κουρδίζει μισή φωνή πάνω, μία φωνή πάνω αναλόγως πώς είναι και αναλόγως θα κουρδίσει και το λαούτο. Λοιπόν παίζουμε στην πρώτη χορδή μόνοσπάνια να “μπούμε μέσα” (να παίζουμε την 2^η χορδή) την πίσω χορδή δεν παίζουμε ποτέ (Γιάννης Κλαδάκης, 2018)

Ερώτηση: Καθόλου;

Απάντηση: Καθόλου ως επί το πλείστον παίζουμε μπροστά στην μέση είπαμε σπάνια (Γιάννης Κλαδάκης, 2018)

Σχόλιο: ελάχιστα (Παύλος Παπαμανώλης, 2018)

Σχόλιο: στην πίσω καθόλου (Γιάννης Κλαδάκης, 2018)

Ερώτηση: είναι δηλαδή απλό παίξιμο;

Απάντηση: Απλό παίξιμο, είπαμε δωρικό παίξιμο, απλό, λιτό (Γιάννης Κλαδάκης, 2018)

Σχόλιο: παρόλα αυτά έχουμε τόση ποικιλία στους σκοπούς (Παύλος Παπαμανώλης, 2018)

Σχόλιο: Έχουμε και τώρα να σου πω εγώ μια φορά όταν ήρθε η τηλεόραση επήγα και δανείστηκα μια λύρα από τη Σορωνή, από έναν άνθρωπο που είχε γιατί εδούλευα εκεί στην Σορωνή μια φορά κι ήρθε ένας εκεί που δούλευα και μου λέει: «βρέ Γιάννη έλα να σου δείξω που έχω μια λύρα του πάππου μου» και.. πήγα και μου έδειξε μια λύρα λοιπόν με το που την κάνω «έτσι» (μας

δείχνει) είχε έναν ήχο γεμάτοδηλαδή πολύ γλυκό όργανο με εντέρινες χορδές γιατί το άντερο “χάνει” έχει ελαστικότητα το άντερο και όταν το κουρδίζεις και πάλι χάνει ξεκουρδίζει αυτό ήταν πολύ καλό! .Λοιπόν εδώ μπροστά (μας δείχνει) στην πρώτη χορδή το ξύλο είχε λάκκους από τα δάχτυλα του (οργανοπαίκτη) πίσω δεν είχε τίποτα (Γιάννης Κλαδάκης, 2018)

Ερώτηση: άρα δεν παίζουν εκεί

Απάντηση: δεν έπαιζαν κατάλαβες, παίζει ως επί το πλείστον μπροστά, τώρα εγώ πάλι λέω το εξήςότι το όργανο αυτό δεν έχει να ζηλέψει κάτι άλλο από άλλα όργανα και όταν οργανοπαίκτης είναι δεξιότηχνης μπορεί το όργανο αυτό να το κάνει να παίζει πολλά πράγματα, μέσα στα πλαίσια τα επιτρεπτά είπαμε, δεν μπορούμε τώρα να κάνουμε την λύρα βιολί (Γιάννης Κλαδάκης, 2018)

Σχόλιο: Παρότι η σημερινή νεολαία κάνει έχει κάνει ας πούμε την λύρα τετράχορδη την κρητικιά λύρα την έχει κάνει σαν βιολόλυρα (Παύλος Παπαμανώλης, 2018)

Σχόλιο:ναι όντως (Γιάννης Κλαδάκης, 2018)

Ερώτηση: Αυτό σημαίνει ότι έχει την ευχέρεια να παίζει κάτι παραπάνω;

Απάντηση: Ναι κάτι παραπάνω, κοίταξε και το μπουζούκι κάποτε ήταν τρίχορδο αλλά κάποιος το έκανε τετράχορδο και παρέμεινε πλέον όταν το έκανε αυτό όποιος ήταν νομίζω θα το... θα είχε... θα είχαν αντιρρήσεις οι υπόλοιποι και επικράτηση ως τετράχορδο το μπουζούκι (Γιάννης Κλαδάκης, 2018)

Ερώτηση: Υπάρχουν διαφορετικοί τρόποι που μπορείς να κάτσεις για να παίζεις λύρα για παράδειγμα όρθιος/καθιστός;

Απάντηση:Εγώ προσωπικά θα κάτσω στην καρέκλαγια να παίζω λύρα τώρα αυτές οι ‘φαντασμάρες’ που σηκώνονται όλοι όρθιοι αυτά δεν μου αρέσουν εμένα α κάτσω στην καρέκλα μου .. ή που ανεβαίνουν οι άλλοι στο σκαμπό να παίζουνε, «γιατί ανεβαίνεις στο σκαμπό;» ή να βάλλουν το πόδι τους στην

καρέκλα να παίζουν, μα γιατί να πιαστεί το ένα μου πόδι και να μην κάτσω στην καρέκλα να παίζω;(γελάει) είναι σαν φαντασμάρες πια αυτό να παίζω κάπου όρθιος γιατί επιβάλλεται, ας πούμε στα κάλαντα αναγκαστικά θα παίζω όρθιος, λογικό δεν είναι;ε εκεί ναι αλλά...(Γιάννης Κλαδάκης, 2018)

Πλέον, τα όργανα που χρησιμοποιούνται στα γλέντια πολλές φορές είναι ίδια με αυτά που χρησιμοποιούνται στα κέντρα διασκέδασης: δηλαδή το μπουζούκι, το αρμόνιο, το οποίο το λένε και «όργανο», το βιολί και τα ντραμς. Ακόμα, σε αρκετές περιπτώσεις χρησιμοποιείται η δωδεκανησιακή λύρα. Οι μουσικοί κατά βάση είναι χριστιανοί από την Ρόδο. Υπάρχουν όμως και περιπτώσεις που έρχονται μουσικοί από την Τουρκία, όπως στο Μπαϊράμι. Τότε φέρνουν μαζί τους και νταούλια. Δεν είναι, όμως, ιδιαίτερα αγαπητά στους μουσουλμάνους της περιοχής. Ένα όργανο που χρησιμοποίησαν οι μουσουλμάνοι στην Ρόδο είναι το κρουστό νταραμπούκα (τουμπερλέκι ή τουμπελέκι), που τώρα πια δεν χρησιμοποιείται.

Ερώτηση: *Η ορχήστρα τι όργανα έχει;*

Απάντηση: *Μπουζούκι, κλαρίνο, ντραμς, αρμόνιο, πιο παλιά ήταν ο Σελτζούκέπαιζε αρμόνιο και τραγουδούσε τούρκικα . (Μπερνά Καραοσμάν, 2018)*

Ερώτηση: *πιο παλιά τι όργανα είχε;*

Απάντηση:*Πιο παλιά οΣαλαμαστράκηςέπαιζε μπουζούκι, καιέπαιζαν βιολί(Κιονγκιούς Χαλεπσί, 2018)*

Ερώτηση: *Στα γλέντια η μουσική είναι ζωντανή;*

Απάντηση:*Έχουμε ναι και Έλληνες μουσικούς (Μπερνά Καραοσμάν, 2018)*

Ερώτηση: *τι μουσικά όργανα χρησιμοποιείτε;*

Απάντηση:*Τα αυτά τα δικά μας τα ‘ελληνικά’ μπουζούκι, αρμόνιο, ντράμς αυτά, βιολί(Πεμπέ Ουμαχάν, 2018)*

Επειδή δεν υπάρχει στην Ρόδο κάτι άλλο(κόρη της Πεμπέ Ουμαχάν, 2018)

Ε εντάζει όταν κάνουν μπαϊράμι φέρνουν από πάνω νταούλια και ούτι αλλά δεν μας αρέσει εμάς (Πεμπέ Ουμαχάν, 2018)

Ερώτηση: *Λύρα χρησιμοποιείτε;*

Απάντηση: *Ναι αμέ! (Πεμπέ Ουμαχάν, 2018)*

Ερώτηση: *Οι οργανοπαίκτες είναι έλληνες ή τούρκοι;*

Απάντηση: *Έλληνες (Πεμπέ Ουμαχάν, 2018)*

Ερώτηση: *χρησιμοποιείτε τούρκους (μουσουλμάνους) μουσικούς;*

Απάντηση: *Ναι,ε είχε έναν πέθανε, αυτός τραγουδούσε μερικά τραγούδια στην αρχή τούρκικα παραδοσιακά και τέτοια ο Σελτζούκ ήταν πολύ καλός (Πεμπέ Ουμαχάν, 2018)*

Ερώτηση: *Πιο παλιά τι όργανα είχατε;*

Απάντηση: *Νταραμπούκα κάνανε, εγώ θυμάμαι πιο παλιά νταραμπούκα(τουμπελέκι, είδος κρουστού) (Πεμπέ Ουμαχάν, 2018)*

Ερώτηση: *και με τουμπελέκι όλα τα τραγούδια τα λέγανε;*

Απάντηση: *όχι, μόνο αυτά τα τούρκικα, κανα σαν τσιφτετέλι κάνανε όχι όλα (Πεμπέ Ουμαχάν, 2018)*

Ερώτηση: *Και το όργανο ήταν μόνο αυτό (τουμπελέκι) τια άλλα είχε;*

Απάντηση: *Κάναν μπουζούκι μαζί αυτά, παλιά-παλιά πριν σαράντα χρόνια τώρα (Πεμπέ Ουμαχάν, 2018)*

Ερώτηση: *τότε είχε αρμόνιο;*

Απάντηση: *ε εντάζει είχε αλλά δεν είχανε και τόσα λεφτά, δεν ζέρωδεν ήταν και τα τρομερά τα γλέντια, θυμάμαι πήγαινα από μικρή γύριζα με τον πατέρα μου την μάνα μου, εγώ κρατάω από την Αρνίθα (χωριό στη νότια Ρόδο κοντά στην Απολακκιά) (Πεμπέ Ουμαχάν, 2018)*

Ερώτηση: Σήμερα κάπου το είδα χρησιμοποιούν:όργανο έτσι το είδα αρμόνιο,μπουζούκι..

Απάντηση: παίζουν και αυτά και λύρα (Γιάννης Κλαδάκης, 2018)

Σχόλιο: και λύρα στο πανηγύρι ας πούμε (Μιχάλης Χατζηαντωνίου, 2018)

Απάντηση:ή σε έναν γάμο τώρα πάνε όλα μαζί πλέον (Γιάννης Κλαδάκης, 2018)

Ερώτηση: αυτό γίνεται για οικονομικούς λόγους να μην δώσουνε πολλά;

Απάντηση:όχι ίσα, ίσα πιο πολλά θα δώσουν αφού έχει παραπάνω όργανα και “τούμπανα” παίζουν μαζί και λαούτο και λύρα γιατί θέλουν να έχουν και λαϊκό αν και η λύρα τραβάει όλο το γάμο, όλο το γάμο το τραβάει η λύρα και το πανηγύρι ειδικά η λύρα το τραβάει αλλά θέλουν έτσι μια, σου λέει τι με τρία όργανα βγάλουμε το πανηγύρι; (Γιάννης Κλαδάκης, 2018)

Η διδασκαλία της μουσικής των παραδοσιακών οργάνων στην Ρόδο, όπως και σε πολλές άλλες περιοχές της Ελλάδας, παλαιότερα γινόταν απλά ακούγοντας τον δάσκαλο και με προσπάθεια αυτό που ακούγεται από το μαθητή να είναι ίδιο με την μελωδία και τον ρυθμό που παίζει ο δάσκαλος. Δεν υπήρχαν παρτιτούρες ή μουσικές σπουδές. Σήμερα, η μουσική διδάσκεται σε σχολεία, ωδεία, πολιτιστικούς συλλόγους, με άλλους,πιο σύγχρονους τρόπους,με αποτέλεσμα να υπάρχουν στην Ρόδο αρκετοί αξιόλογοι οργανοπαίκτες. Σημαντικό στοιχείο για τη μουσική παράδοση της Ρόδου που παρατηρείται έντονα στο νησί στις μέρες μας είναι ότι πολλοί νέοι οργανοπαίκτες επηρεάζονται σε μεγάλο βαθμό από την μουσική παράδοση και την δισκογραφία της Κρήτης.

Ερώτηση: Τώρα τα νέα παιδιά που μας είπατε ότι μαθαίνουν αρκετοί τη μουσική πώς την μαθαίνουν;

Απάντηση:Τώρα υπάρχουν τα μουσικά σχολεία με δάσκαλο με σολφέζ κτλ και υπάρχουν και τα ωδεία εκεί μαθαίνουν (Γιάννης Κλαδάκης, 2018)

Ερώτηση: Ενώ παλαιότερα;

Απάντηση: Εμείς τότε που μαθαίναμε καθόμασταν με τον δάσκαλο απέναντι έπαιζε αυτός και βλέπαμε κι εμείς (Γιάννης Κλαδάκης, 2018)

Ερώτηση: ούτε παρτιτούρα ούτε τίποτα;

Απάντηση: Δεν ξέρω εγώ παρτιτούρα απλώς όταν απολύθηκα από φαντάρος επήγα και έμαθα Βυζαντινή Μουσική μόνο αυτό ξέρω, δεν έμαθα πεντάγραμμο (Γιάννης Κλαδάκης, 2018)

Ερώτηση: την χρησιμοποιείτε την βυζαντινή για να παίζετε κάποιο κομμάτι;

Απάντηση: όχι, με το αυτί απλώς το έμαθα επειδή ήμουν φαντάρος και ήρθε ο παπάς να μας κάνει αγιασμό στο κέντρο ήμασταν 700 άνθρωποι και δεν βρέθηκε ένας ψάλτης να τον βοηθήσει ..και λέω «για όνομα βρε παιδιά μου ένας άνθρωπος δεν ξέρει;» και είπα όταν απολυθώ θα πάω να μάθω και που έμαθα πάλι, έμαθα την Βυζαντινή μουσική μέχρι εκεί ούτε πήγα να μάθω το τυπικό ούτε .. (Γιάννης Κλαδάκης, 2018)

Ερώτηση: Εσείς πως βλέπετε που έρχονται κι άλλα όργανα;

Απάντηση: είπαμε είναι εξέλιξη της εποχής (Γιάννης Κλαδάκης, 2018)

Σχόλιο: πρέπει να υπάρχουν άνθρωποι πίσω που να κρατήσουν τα ινία ουσιαστικά (Παύλος Παπαμανώλης, 2018)

Σχόλιο: εντάξει βγαίνουν είπαμε βγαίνουν και νέα παιδιά λαουτιέρηδες, λυράρηδες βγαίνουν και παιδιά που μαθαίνουν βυζαντινή μουσική βγαίνουν πολλοί (Γιάννης Κλαδάκης, 2018)

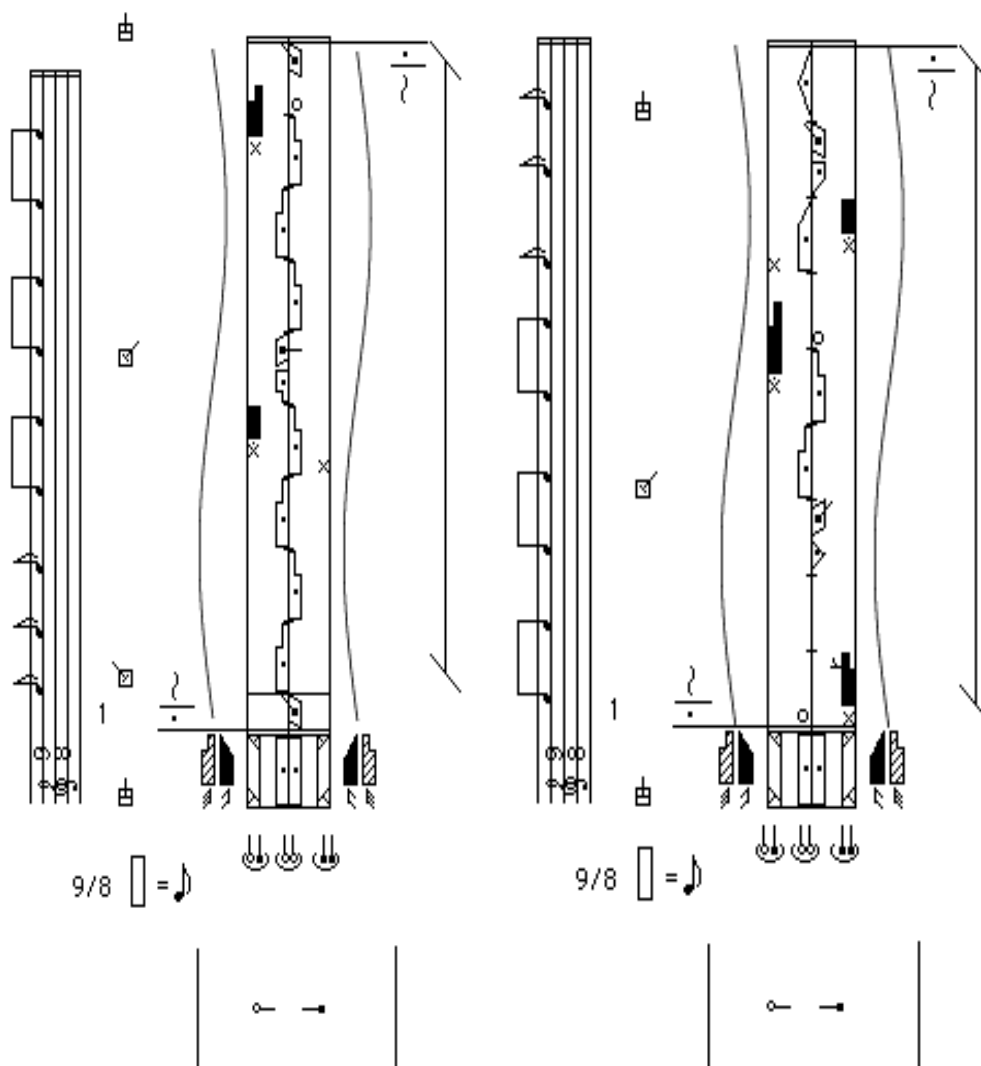
Ερώτηση: Εδώ στην Ρόδο υπάρχουν δάσκαλοι καλοί να μαθητεύσει κάποιος και για τα Ροδίτικα;

Απάντηση: Δασκάλους καλούς έχει, αλλά θα μάθεις την τεχνική του οργάνου, θα μάθεις κάποια τραγούδια όμως μην περιμένεις τώρα να σου ροδίτικα, ροδίτικα γιατί οι πιο πολλοί δάσκαλοι εδώ δεν είναι και ροδίτες ας πούμε και αν αυτοί οι κάποιοι ροδίτες έχουν γύρει στο κρητικό ... (Γιάννης Κλαδάκης, 2018)

Ερώτηση: Εκτός από εσάς που παίζετε λύρα υπάρχουν άλλοι εδώ που παίζουν παραδοσιακά όργανα λύρα και λαούτο;

Απάντηση: Ναι υπάρχουν αλλά τώρα αυτοί οι καινούργιοι έχουν “Κρητικοποιηθεί” κρητικά παίζουν και οι λαουτιέρηδες και οι λυράρηδες (Γιάννης Κλαδάκης, 2018)

5.1. Σημειογραφική καταγραφή και κωδικοποίηση του χορού «Τούρκικου»

Εικόνα 10: Καταγραφή του "τούρκικου" με σύστημα Laban - δύο εκδοχές: Δεξιά η εκδοχή σύμφωνα με την απόδοση της Μπερνά Καραοσμάν κι αριστερά η εκδοχή σύμφωνα με την απόδοση της Πεμπέ Ουμαχάν.⁶

⁶ Η σημειογραφία πραγματοποιήθηκε στην αίθουσα σημειογραφίας και μορφολογίας του χορού της ΣΕΦΑΑ ΕΚΠΑ σε συνεργασία με τους Κωνσταντίνο Δημόπουλο (μεταδιδακτορικός ερευνητής), Γεώργιο Φούντζουλα και Χαρίτων Χαριτωνίδη (υποψήφιοι διδάκτορες).

Δομικά επίπεδα του χορού:
Κινητικό στοιχείο
Κύτταρο
Κινητικό Μοτίβο
Χορευτική Φράση
Χορευτικό τμήμα
Μέρος του χορού
Χορογραφική σύνθεση, «χορογραφία του χορού»

Πίνακας 5: Δομικά επίπεδα του χορού. Πηγή: Δήμας, Τυροβολά, & Κουτσούμπα, 2010, σσ. 143-145

<p>Τούρκικος, 9/8 (3+2+2+2), ΑΝ/ΦΚΑ, ΑΓ, ΑΑ, ΓΓ</p>
$F1 = \Psi 1 [\{ \alpha_0^{1/8} - \delta_0^{1/8} - \alpha_0^{1/8} \} + \{ \delta_0^{1/8} - \alpha^{1/8} \} + \{ \delta^{1/8} - \alpha^{1/8} \} + \{ \delta^{1/8} - (\delta) \alpha_1^{1/8} \}]$ <p style="text-align: center;"> $\leftrightarrow$ $\leftarrow \lrcorner$ $\leftarrow \lrcorner$ $\lrcorner \rightarrow$ $\lrcorner$ </p>
$F2 = \Psi 2 [\{ (\alpha) \delta_2^{2/8} \} + \{ \delta^{1/8} - \alpha^{1/8} \} + \{ \delta^{1/8} - (\delta) \alpha_7^{1/8} \} + \{ \alpha^{1/8} - \delta_\pi^{1/8} - \alpha_0^{1/8} \}]$ <p style="text-align: center;"> $\leftrightarrow$ $\lrcorner$ $\uparrow \searrow$ $\lrcorner$ $\uparrow$ $\uparrow$ $\downarrow$ $\lrcorner$ </p>

Πίνακας 6: Δυο μορφές του χορού «τούρκικου»: Επάνω η μορφή σύμφωνα με την απόδοση της Μπερνά Καραοσμάνκai κάτω μορφή σύμφωνα με την απόδοση της Πεμπέ Ουμαχάν

Ψ: Ελεύθερη θέση των χεριών χωρίς να πιάνονται οι χορευτές
δ = δεξί πόδι
α = αριστερό πόδι
δ_0 = μετακίνηση – θέση δεξιού ποδιού αριστερά
α_0 = μετακίνηση – θέση αριστερού ποδιού αριστερά
δ_1 = άρση δεξιού ποδιού μπροστά, με τεντωμένο ή χαλαρό το γόνατο
α_1 = άρση αριστερού ποδιού μπροστά, με τεντωμένο ή χαλαρό το γόνατο
δ_2 = χαμηλή άρση δεξιού ποδιού, το μπροστινό μέρος του ποδιού σε επαφή με το έδαφος
α_2 = χαμηλή άρση αριστερού ποδιού, το μπροστινό μέρος του ποδιού σε επαφή με το έδαφος
(α) δ ; = θέση αριστερού ποδιού με ταυτόχρονη άρση του δεξιού —┘
(δ) α ; = θέση δεξιού ποδιού με ταυτόχρονη άρση του αριστερού —┘
Ειδικό σύμβολο: π = μετακίνηση του δείκτη προς τα πίσω

Πίνακας 7: Γραφικά σύμβολα για τις δομικές ενότητες του χορού και τις κινήσεις των κάτω άκρων. Πηγή: Τυροβολά, 2001, σσ. 59-63

↑	κατεύθυνση εμπρός (προς το κέντρο)
↓	κατεύθυνση πίσω (αντίθετα από το κέντρο)
→	κατεύθυνση εμπρός (προς τα δεξιά)
←	κατεύθυνση εμπρός (προς το αριστερά)

Πίνακας 8: Σύμβολα για τις κατευθύνσεις. Πηγή: Τυροβολά, 2001, σ. 65

A	Άντρες
Γ	Γυναίκες
ΑΓ	Άντρες και γυναίκες μαζί
ΑΑ	Άντρες με άντρες
ΓΓ	Γυναίκες με γυναίκες

Πίνακας 9: Σύμβολα για το φύλο και τη σχηματική διάταξη των χορευτών. Πηγή: Τυροβολά, 2001, σ. 65

Συστατικά στοιχεία	Χορός «Τούρκικος»
Κίνηση	Κινήσεις των κάτω άκρων που προσδιορίζονται σε απλές μετακινήσεις και σε χαμηλές άρσεις. Χορεύεται από άνδρες και γυναίκες. Τα χέρια είναι ελαφρώς λυγισμένα και κινούνται με σχετική ελευθερία αυτοσχεδιασμού. (Ψ) Ο κορμός σε όρθια θέση και το κεφάλι να κοιτάει ευθεία στο απέναντι ζευγάρι. Ρυθμικό σχήμα 9/8 (3+2+2+2)
Χορευτές	Αποτελείται από ζευγάρια (άνδρας – γυναίκα, άνδρας-άνδρας, γυναίκα-γυναίκα) ελεύθερη διάταξη στο χώρο
Ακουστικά στοιχεία (Ηχος-λόγος-μουσικά όργανα)	Μελωδία του τούρκικου χορού συνήθως χωρίς λόγο και τα κύρια όργανα που χρησιμοποιούνται αρμόνιο, μπουζούκι, ντραμς η τουμπερλέκι, λύρα, λαούτο

Συμπλέγματα	Πλήρης συμμετοχή των χορευτών

Πίνακας 10: Χαρακτηριστικά του «τούρκικου» χορού

VI. ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Αναφορικά με τη μελέτη του «τούρκικου» χορού, η βιβλιογραφία είναι σχετικά περιορισμένη κι επίσης η εύρεση πληροφοριών από πρωτογενείς πηγές αποτελεί πρόκληση. Στην επιτόπια έρευνα που διεξήγαμε από την 23^η έως την 28^η Δεκεμβρίου 2018 στον συνοικισμό Ασγούρου της Ρόδου, διαπιστώσαμε ότι οι μουσουλμάνοι του συνοικισμού χορεύουν τον «τούρκικο» σε εορταστικές περιστάσεις. Παραδείγματα αποτελούν οι γάμοι, τα σουνέτια, το Μπαϊράμι και τα γλέντια στο σπίτι.

Η έξαρση του τουρισμού και η εντατική αστικοποίηση που παρατηρήθηκε στη Ρόδο μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ιδίως στη βόρεια μεριά του νησιού, είχε ως αποτέλεσμα την απομάκρυνση από την παράδοση ενός μεγάλου τμήματος του τοπικού πληθυσμού. Από την επιτόπια έρευνα συμπεραίνουμε ότι η πλειονότητα των μουσουλμάνων του νησιού είχε την τάση να απασχολείται σε γεωργικές εργασίες, έναντι των τουριστικών. Πιθανότατα, αυτός να ήταν ο λόγος που εξηγεί το γεγονός ότι παρέμειναν περισσότερο εσωστρεφείς και πιστοί στην παράδοση, συγκριτικά με τους υπόλοιπους κατοίκους της βόρειας πλευράς της Ρόδου.

Στο παρελθόν, ο «τούρκικος» χορευόταν στην Ρόδο ως ο πρώτος χορός σε όλα τα πανηγύρια κι έπειτα ακολουθούσε η σούστα. Οι μουσουλμάνοι κατά βάση δεν χόρευαν δημόσια. Πιο συγκεκριμένα, οι μουσουλμάνοι παρευρίσκονταν σε γλέντια των χριστιανών κατόπιν πρόσκλησης κι είτε δεν χόρευαν, είτε χόρευαν μόνο τον τούρκικο. Σήμερα, στους γάμους των μουσουλμάνων της Ρόδου ο «τούρκικος» χορεύεται ως ο δεύτερος στη σειρά χορός. Σε όλες τις περιπτώσεις εκτός από τον γάμο, είναι ο πρώτος χορός στα γλέντια των Ρόδιων μουσουλμάνων.

Η λειτουργία και σημασία του χορού έχει πλέον αλλάξει, καθώς σήμερα δεν αποτελεί αποκλειστικά ανδρικό χορό, ούτε όταν χορεύεται από άνδρες αναδεικνύει τον ανδρισμό των χορευτών αποκλειστικά. Αυτή τη λειτουργία-σημασία του «τούρκικου» έχει αντικαταστήσει πλέον ο ζεϊμπέκικος.

Στο πλαίσιο ενός κύκλου συνεντεύξεων με θέμα τον «τούρκικο» χορό, μιλήσαμε με μουσουλμάνες του συνοικισμού Ασγούρου Ρόδου, διαφορετικών ηλικιών. Οι μεγαλύτερες γυναίκες φάνηκε να μην χορεύουν τον «τούρκικο». Αντίθετα, οι γυναίκες ηλικίας 40-55 είχαν εμπειρία του χορού μέσω τοπικών πολιτιστικών-χορευτικών συλλόγων. Επιπλέον είχαν διδαχθεί τον χορό από κάποιον συγγενή στο σπίτι ή τον είχαν χορέψει σε γάμους, σουνέτια κτλ.

Η αντίληψη σχετικά με το αισθητικό κομμάτι του χορού, προκύπτει από την αξιολόγηση της μορφολογικής απόδοσης του χορού από έναν χορευτή με άνεση. Κατά τις μαρτυρίες των συνεντευξιζόμενων, δεν έγινε αναφορά σε ιδιαίτερα ξεχωριστές ικανότητες κάποιου χορευτή.

Οι καταγεγραμμένες μελωδίες του «τούρκικου» είναι τουλάχιστον δύο. Η σχετική βιβλιογραφία, μας διαφωτίζει σχετικά με τη διάδοση των μελωδιών αυτών, από την Μικρά Ασία στη Ρόδο, η οποία πραγματοποιήθηκε, κατά την επικρατέστερη εκδοχή, αρχικά με το στόμα και ύστερα με όργανα. Εδώ και αρκετές δεκαετίες βέβαια ο «τούρκικος» συνοδεύεται πάντα με όργανα και με τις μαντινάδες του εκάστοτε μουσικού, συνήθως του λυράρη. Μετά τον «τούρκικο», οι μουσουλμάνοι χορεύουν και τους υπόλοιπους χορούς της Ρόδου, όπως, η σούστα, ο κρητικός, ο συρτός, ο καλαματιανός κτλ.

VII. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας είναι η μελέτη του ροδιακού χορού «τούρκικου» ή «τούρτσικου» μέσα από τον μουσουλμανικό πληθυσμό του συνοικισμού Ασγούρου Ρόδου. Τα δεδομένα συλλέχτηκαν με βάση πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές. Η καταγραφή του χορού έγινε με το σύστημα Laban (Labanotation), για την ανάλυση του οποίου χρησιμοποιήθηκε η δομικο-

μορφολογική μέθοδος, ενώ για την ερμηνεία των δεδομένων ακολουθήθηκε το μοντέλο της ‘πρώτης’ και της ‘δεύτερης’ ύπαρξης του χορού.

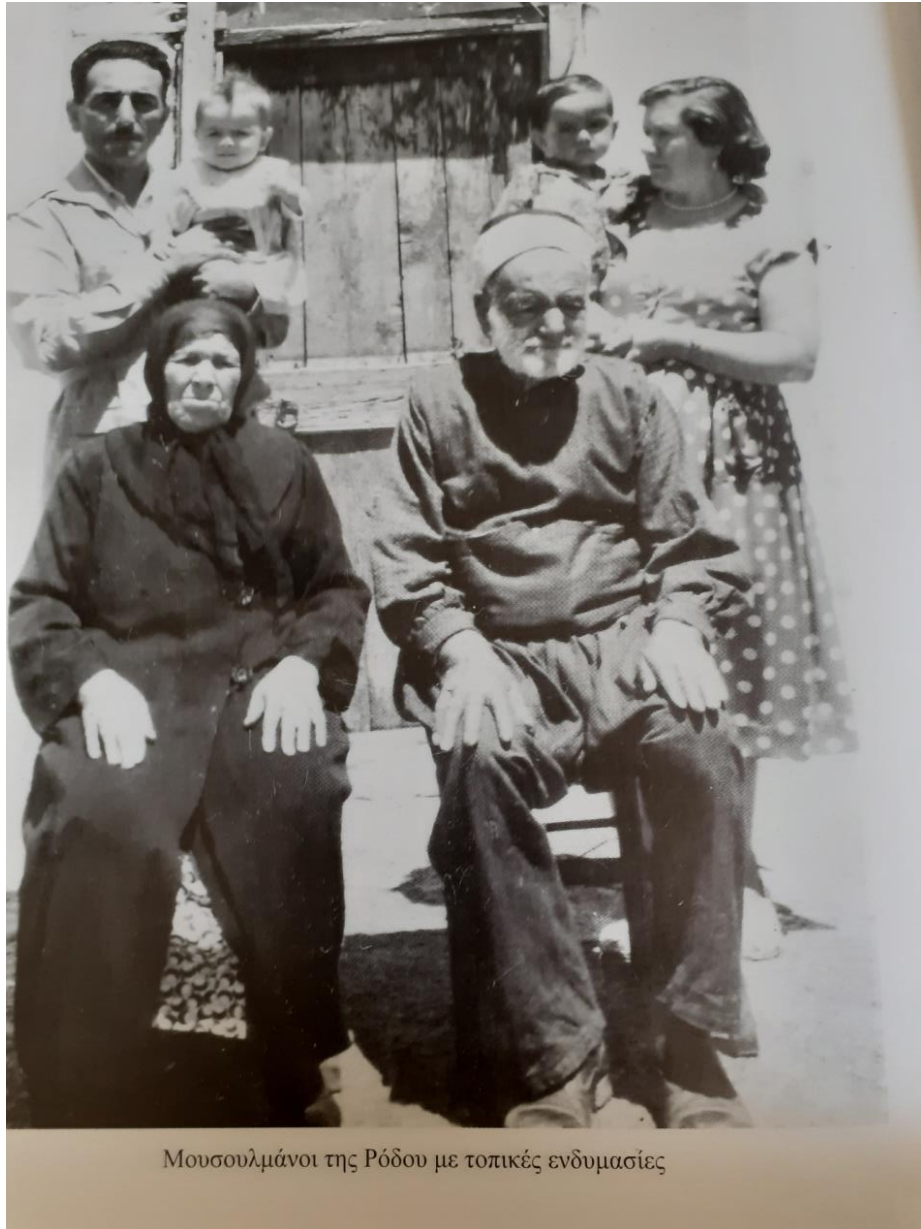
Από την ανάλυση των δεδομένων διαπιστώθηκε ότι ο «τούρκικος» σήμερα βιώνεται και στις «δύο υπάρξεις» του χορού. Στην «πρώτη ύπαρξη» διατηρείται μέσω των εορταστικών περιστάσεων και βιώνεται ως διασκέδαση στο γλέντι, ενώ οι χορευτές στις περισσότερες περιπτώσεις έχουν διδαχτεί τον «τούρκικο» και σε πολιτιστικούς συλλόγους, πράγμα που σημαίνει ότι ο «τούρκικος» βιώνεται και στα πλαίσια της «δεύτερης ύπαρξης».

Η μελωδίες του «τούρκικου» είναι δύο: η πρώτη είναι οργανική με τέσσερις μουσικές ενότητες κι η δεύτερη μελωδία έχει δύο μουσικές ενότητες με παρεμβαλλόμενες μαντινάδες. Οι στίχοι-μαντινάδες είναι στα ελληνικά και προκύπτουν ως αποτέλεσμα αυτοσχεδιασμών των μουσικών. Η παραδοσιακή μουσική στη Ρόδο φαίνεται να επηρεάζεται σε σημαντικό βαθμό από την Κρήτη, λόγω της πολύ αναπτυγμένης κριτικής δισκογραφίας. Αυτό γίνεται αντιληπτό από το κρητικό ρεπερτόριο που επιλέγουν οι νέοι οργανοπαίκτες, μην δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην ροδιακή παράδοση - ίσως επειδή η ροδιακή παράδοση είναι πιο λιτή.

Ωστόσο, το κυριότερο συμπέρασμα που προκύπτει από την παραπάνω έρευνα αφορά τη σημασία που έχει ο «τούρκικος» στα γλέντια των ρόδιων μουσουλμάνων. Χορεύεται πάντα πρώτος, με εξαίρεση τα γλέντια των γάμων, όπου χορεύεται δεύτερος. Αντίστοιχη θέση είχε αρχικά μόνο στα γλέντια των χριστιανών της Ρόδου, γεγονός που καταδεικνύει την καθολική δημοτικότητα που απέκτησε ο «τούρκικος» χορός στο νησί. Η σημερινή λειτουργία και σημασία του χορού, δεν εξυπηρετεί την προβολή του ανδρικού φύλου στη ροδιακή κοινωνία, μιας και πλέον χορεύεται κι από γυναίκες.

Η μελέτη του «τούρκικου» θα μπορούσε να συνεχιστεί στη Ρόδο με αναζήτηση πληροφοριών σε όλα τα χωριά του νησιού, κυρίως στα νότια και πιο ορεινά χωριά. Εκεί ο τουρισμός δεν είναι ο μόνος τρόπος βιοπορισμού κι ίσως θα μπορούσε κάποιος να βρει ευκολότερα απαντήσεις σε περαιτέρω ερωτήματα σχετικά τον «τούρκικο» χορό, όπως για παράδειγμα εάν υπάρχουν άλλες μελωδίες

του χορού, εάν υπάρχει καταγραφή των μαντινάδων, άλλες μορφές του, φιγούρες, κλπ.

Μουσουλμάνοι της Ρόδου με τοπικές ενδυμασίες

Εικόνα 11: Μουσουλμάνοι της Ρόδου με τοπικές ενδυμασίες, Πηγή: Κλαδάκης, 2009, σ. 450.

VIII. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Baud-Bovy, S. (1935). *Τραγούδια των Δωδεκανήσων* (Τόμ. Α'). Αθήνα: Ι. Ν. Σιδέρη.
- Buckland, T. (1983). Definitions of Folk Dance: Some Explorations . *Folk Music Journal*, 4(4), σσ. 315-332.
- Buckland, T. J. (1999). Introduction: Reflecting on the dance ethnography. Στο T. J. Buckland (Επιμ.), *Dance in the Field: Theory, methods and issues in dance ethnography* (σσ. 1-10). London: MacMillan Press.
- Hoerburger, F. (1965). Folk dance survey. *International Folk Music Journal*(17), σσ. 7-8.
- Hoerburger, F. (1968). Once again: On the concept of 'folk dance'. *Journal of International Folk Music Council*(20), σσ. 14-30.
- Sklar, D. (1999). "All the Dances Have a Meaning to That Apparition": Felt Knowledge and the Danzantes of Tortugas. *Dance Research Journal*, 2(31), σσ. 14-33.
- Thomas, J. R., & Nelson, J. K. (2003). *Μέθοδοι έρευνας στη Φυσική Δραστηριότητα*. (Κ. Καρτερολιώτης, Επιμ.) Αθήνα: Πασχαλίδης.
- Ανδρουλάκη, Μ. (2009). «Και μπαίνεις στο χορό και μπαίνεις μες στα αίματα»: Η σούστα ως τόπος επικοινωνίας και έμφυλης δράσης στα νοτιοροδύτικα χωριά. Η περίπτωση του Ασκληπείου . *Δωδεκανησιακά χρονικά, τόμος Γ'* , σσ. 684-696.
- Ανδρουλάκη, Μ. (2012). Πολιτισμικά δίκτυα και λαϊκός πολιτισμός : Η περίπτωση του λεγόμενου « Τούρκικου» χορού στην Ρόδο. *Δωδεκανησιακά Χρονικά, τόμος ΚΕ'* , σσ. 805-814.
- Γιαννόπουλος, Γ. (1997). *Σύντομη ιστορία της Δωδεκανήσου*. Αθήνα: Βουλή των Ελλήνων.
- Γιαννουλάτος, Α. (1975). *Ισλάμ: Θρησκευολογική επισκόπησις*. Αθήνα: Πορευθέντες.
- Δάλλας, Γ. (2001). *Καλιμάχου τα επιγράμματα στους Τελχίνες*. Αθήνα: Εκδόσεις Γαβρηλίδης.
- Δήμας, Η., Τυροβολά, Β., & Κουτσούμπα, Μ. (2010). *Δήμας, Η. & Τυροβολά, Β. & Κουτσούμπα, Μ. (2010). Ελληνικός Παραδοσιακός Χορός Θεωρήσεις για το λόγο, τη γραφή και τη διδασκαλία του*. Αθήνα: Αυτοέκδοση.
- Δρανδράκης, Α. (1993). *Ο αυτοσχεδιασμός στον Ελληνικό παραδοσιακό χορό*. Αθήνα: Αυτοέκδοση.
- Καραοσμάν, Μ., Καραοσμάν, Μ., Χαλεπτσί, Ζ., & Χαλεπτσί, Κ. (2018, 12 23). Τέσσερις Μουσουλμάνες μιλούν για τον χορό "Τούρτσικο". (Μ. Χατζηαντωνίου, & Π. Παπαμανώλης, Συνέντευξη στους/στις)
- Κλαδάκης, Γ. (2009). *Παραδοσιακά τραγούδια της Ρόδου*. (Μ. Μακρής, Επιμ.) Ρόδος: Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών Δωδεκανήσου.

- Κλαδάκης, Γ. (2018, 12 27). Συνέντευξη από τον μουσικό Γιάννη Κλαδάκη. (Μ. Χατζηαντωνίου, & Π. Παπαμανώλης, Συνέντευξη στους/στις)
- Κόντογλου, Φ. (1976). *Η πονεμένη ρωμιούσνη* (Δ' έκδοση εκδ.). Αθήνα: Αστήρ.
- Κουτσούμπα, Μ. (2005). *Σημειογραφία της χορευτικής κίνησης*. Αθήνα: Προπομπός.
- Κουτσούμπα, Μ. (2009). Παράδοση και φολκλόρ στον ελληνικό λαϊκό παραδοσιακό χορό: η περίπτωση του χορού "Μηλιά" της Λευκάδας. *Επιστήμη του Χορού*(3), σσ. 16-33.
- Κουτσούμπα, Μ. (2010). Ο ελληνικός παραδοσιακός χορός στην 'πρώτη' και 'δεύτερη' ύπαρξή του. Απόψεις και προβληματισμοί. *Πρακτικά του 18ου Διεθνούς Συνεδρίου Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού*, σσ. 3-4.
- Κουτσούμπα, Μ. (2011). Αναστοχασμός και επανερμηνεία του παρελθόντος: Ιστορική πορεία και ζητήματα ταυτότητας της διδασκαλίας του ελληνικού λαϊκού παραδοσιακού χορού στους καθηγητές Σωματικής Αγωγής από το 1909 μέχρι το 1983. *Κινησιολογία*, σσ. 26-30.
- Λαζανάς, Β. (2001). *Πινδάρου Επίνικοι: Ολυμπιόνικοι-Πυθιόνικοι-Νεμεόνικοι-Ισθμιόνικοι*. Αθήνα: Ιδρυμα Βασιλίσσης Σοφίας.
- Λεωτσάκος, Σ. (1949). *Ρόδος το Σμαραγδένιο νησί*. Αθήνα: Ιδιωτική Έκδοση.
- Λιάβας, Λ. (1998). *Τραγούδια και Σκοποί από τα Δωδεκάνησα*. Αθήνα: Ίδρυμα Βουλής των Ελλήνων.
- Παναγή, Ζ., Κουτσούμπα, Μ., Καρφής, Β., & Τυροβολά, Β. (2013). Οι Τογιαλίδικοι Ποντιακοί χοροί στην Ελλάδα και στην Τουρκία σήμερα. *35ο Παγκόσμιο Συνέδριο για την έρευνα του χορού* (σσ. cd-rom). Αθήνα: International Dance Council σε συνεργασία με το Θέατρο Ελληνικών Χορών "Δόρα Στράτου".
- Παπαχριστοδούλου, Χ. (1948). *Ιστορία της Ρόδου από τους προϊστορικούς χρόνους έως την ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου* (Β' έκδοση (συμπληρωμένη) εκδ.). Αθήνα: Στέγη γραμμάτων και τεχνών Δωδεκανήσου.
- Πάπυρος Larousse Britannica* (Τόμ. 42). (2007). Αθήνα: Πάπυρος.
- Πεμπέ, Ο. (2018, 12 26). Συνέντευξη με την Ουμαχάν Πεμπέ. (Μ. Χατζηαντωνίου, & Π. Παπαμανώλης, Συνέντευξη στους/στις)
- Πραντισίδης, Ι. (2004). *Ο χορός στην ελληνική παράδοση και η διδασκαλία του*. Αιγίνιο: Εκδοτική Αιγίνιου.
- Ράφτης, Α. (2004). *Ο Χορός στη Ρόδο*. Αθήνα: Δόρα Στράτου.
- Σηφόπουλος, Τ. (2010). *Τα παραδοσιακά τραγούδια του χωριού Αφάντου Ρόδου* (Β' εκδ.). Ρόδος: Αφάντου-Ρόδος.

- Συλλογικό. (1974). *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους: Ο Ελληνισμός υπό ξένη κυριαρχία (περίοδος 1453-1669). Τουρκοκρατία-Λατινοκρατία* (Τόμ. τόμος Ι). (Α. Μπάγιας, Επιμ.) Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Συλλογικό. (1977). *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους: Νεώτερος Ελληνισμός από 1833 ως 1881* (Τόμ. τόμος ΙΓ'). (Γ. Χριστόπουλος, Επιμ.) Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Σφυρόερας, Β. (1975). *Οι Έλληνες επι Τουρκοκρατίας*. Αθήνα : Ιδιωτική Έκδοση.
- Τσοπανάκης, Α. (1992). *Ροδιακά Γλωσσοϊστορικά Μελετήματα*. Αθήνα: Δημόσια Βιβλιοθήκη Ρόδου.
- Τυροβολά, Β. (2001). *Ο Ελληνικός παραδοσιακός χορός. Μια διαφορετική προσέγγιση*. Αθήνα: Gutenberg.
- Φιλιππίδου, Ε., Κουτσούμπα, Μ., & Τυροβολά, Β. (2008). Βίωση και αναβίωση της παράδοσης. Το πέρασμα του χορού από την συμπαράσταση στην αναπαράσταση στον Πενταλοφο του Έβρου. *Proceedings of the 22nd World Congress on Dance Research*, σσ. Cd-rom.
- Φιλιππίδου, Ε., Κουτσούμπα, Μ., & Τυροβολά, Β. (2011). Ανατέμνοντας το χορό :Δομή, μορφή και τύπος στο γαμήλιο δρώμενο του «κ'να». Στο *Reapproachment of Cultures, Proceedings of the 21th World Congress on Dance Research* , σσ. (cd-rom).
- Φιλιππίδου, Ε., Κουτσούμπα, Μ., & Τυροβολά, Β. (2013). Διαπλέκοντας το χορό, το δρώμενο και την ταυτότητα: Ο χορός του «κ'να» ως σημείο αναφοράς για τη διαμόρφωση της τοπικής πολιτισμικής ταυτότητας στην περιοχή του Έβρου. *Επιστήμη του Χορού*, 6, σσ. 19-40.
- Χριστοδουλίδης, Ν. (2012). Αρχαιολογικές μαρτυρίες από την περιοχή Ασγούρου Ρόδου. *Δωδεκανησιακά χρονικά* , τόμος ΚΕ', σσ. 71-90.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1. Πίνακες πληροφορητών

Όνοματεπώνυμο	Ηλικία (το 2018)	Τόπος Γέννησης	Γραμματικές γνώσεις	Επάγγελμα
Κιονγκιούς Χαλεμπσί	70 Ετών	Στα Κοσκινού, κάτω Ντερμέτρασι	Στα Σγούρου έμαθε τούρκικα και ελληνικά. Διδάσκονταν 2 ώρες ελληνικά και δυο ώρες τούρκικα.	Αγρότισσα και κτηνοτρόφος
Ζελίμ Χαλεμπσί	75 Ετών	Στα Κοσκινού, κάτω Ντερμέτρασι	Στα Σγούρου έμαθε τούρκικα και ελληνικά. Διδάσκονταν 2 ώρες ελληνικά και δυο ώρες τούρκικα.	Αγρότισσα και κτηνοτρόφος
Μπερνά Καραοσμάν	42 Ετών	Ρόδος	Στα Ασγούρου: Δημοτικό και Γυμνάσιο (δεύτερης ευκαιρίας). Γνωρίζει: τούρκικα και ελληνικά	Ιδιωτικός υπάλληλος (σε Σουπερ μάρκετ)
Μεράλ Καραοσμάν	44 Ετών	Ρόδος	Στα Ασγούρου: Δημοτικό. Γνωρίζει: τούρκικα και ελληνικά	Μοδίστρα
Ουμαχάν Πεμπέ	55 Ετών	Στα Σγούρου	Δημοτικό (στην παλιά πόλη τούρκικο σχολείο). Έμαθε τούρκικα και ελληνικά.	Οικιακά

Μουσικός:

Όνοματεπώνυμο	Ηλικία (το 2018)	Τόπος Γέννησης	Όργανο	Επάγγελμα
Γιάννης Κλαδάκης	46 Ετών	Ρόδος (Εμπωνα)	Λύρα (Δωδεκανησιακή)	Αγρότης και μουσικός

ΑΠΟΜΑΓΝΗΤΟΦΩΝΗΣΗ ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΡΕΥΝΑ ΡΟΔΟΣ

Συνεντεύξεις

Στο πλαίσιο της Πτυχιακής εργασίας μας μιλήσαμε με ανθρώπους από την Ρόδο 1 χριστιανό μουσικό και 5 μουσουλμάνες για να μας δώσουν πληροφορίες για τον Χορό «Τούρτικο» ή «Τούρκικο»

1^η Συνέντευξη: Τέσσερις Μουσουλμάνες μιλούν για τον χορό «Τούρτικο»

Στοιχεία για τους πληροφορητές

Μιλήσαμε με δύο ηλικιωμένες μουσουλμάνες αδερφές από τα Σγουρού:

Όνομα:	Κιουνγκιούς Χαλεμπσί
Ηλικία:	70 Ετών
Τόπος γέννησης:	Στα Κοσκινού, κάτω Ντερμέτνρασι
Γραμματικές γνώσεις:	Στα Σγούρου έμαθε τούρκικα και ελληνικά. Διδάσκονταν 2 ώρες ελληνικά και δυο ώρες τούρκικα.
Επάγγελμα:	Αγρότισσα και κτηνοτρόφος

Όνομα:	Ζελίμ Χαλεμπσί
--------	----------------

Ηλικία:	75 Ετών
Τόπος γέννησης:	Στα Κοσκινού, κάτω Ντερμέτνρασι
Γραμματικές γνώσεις:	Στα Σγούρου έμαθε τούρκικα και ελληνικά. Διδάσκονταν 2 ώρες ελληνικά και δυο ώρες τούρκικα.
Επάγγελμα:	Αγρότισσα και κτηνοτρόφος

Μιλήσαμε με δυο ακόμα μουσουλμάνες αδερφές από τα Σγουρού, οι οποίες είναι νεώτερες σε ηλικία:

Όνομα:	Μπερνά Καραοσμάν
Ηλικία:	42 Ετών
Τόπος γέννησης:	Ρόδος
Γραμματικές γνώσεις:	Στα Ασγούρου: Δημοτικό και Γυμνάσιο (δεύτερης ευκαιρίας). Γνωρίζει: τούρκικα και ελληνικά
Επάγγελμα:	Ιδιωτικός υπάλληλος (σε Σουπερ μάρκετ)

Όνομα:	Μεράλ Καραοσμάν
Ηλικία:	44 Ετών
Τόπος γέννησης:	Ρόδος
Γραμματικές γνώσεις:	Στα Ασγούρου: Δημοτικό. Γνωρίζει: τούρκικα και ελληνικά
Επάγγελμα:	Μοδίστρα

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

Ερώτηση: Πότε χορεύετε;

Απάντηση: Στο Γάμο 2 μέρες πριν κάνουν το Κ'ΝΑ (έθιμο μουσουλμανικό),στο Σουνέτι (περιτομή), Νύχια, στον αρραβώνα και στοΜπαϊράμι (μετά το ραμαζάνι)

Ερώτηση: Τι είναι το Κ'ΝΑκαι πότε γίνεται;

Απάντηση: Το ΚΝΑ δυο τρεις μέρες μπροστά (πρίν από το γάμο)η νύφηκρατάει κεριά, βάζει στο χέρι της την «χένα»(κόκκινο)καικλαίει και η μητέρα της της λέει «μην κλαίς κόρη μου μην κλαίς κόρη μου»

Ερώτηση: γιατί κλαίει η νύφη;

Απάντηση: επειδή θα φύγει από το σπίτι, αφήνει την μαμά της, την αδερφή της, μπορεί να φύγει έξω από την Ρόδο (γιατί παντρεύεται με τούρκο και μετακομίζουνε), η αδερφή μου (λέει η Κιουνγκιούς) έφυγε από την Ρόδο γιατί παντρεύτηκε.

Ερώτηση: Τι είναι το Σουνέτι;

Απάντηση: Είναι η περιτομή, το κάνουν στα αγόρια και πρέπει να γίνει σε χρόνο που να είναι μονός, όχι 8, όχι 6, όχι 4σουνέτι κάνουν εδώ ή στην Τουρκία, καλύτερα εδώ που είναι πιο κοντά πάνε στο νοσοκομείο και κάνουν σουνέτι και μετά κάνουν ΚΝΑ και γλέντι, σφάζουνε και έναν πετεινό και τον δίνουν στο φτωχό.

Ερώτηση: για το παιδί για να είναι καλά;

Απάντηση: ναι

Ερώτηση: Τι είναι τα Νύχια;

Απάντηση: Στα κορίτσια κόβουν τα νύχια (Σαν ονοματοθεσία)

Ερώτηση: Υπάρχει κάποιο πανηγύρι που κάνουν κάθε χρόνο και γλεντάνε;

Απάντηση: Ναι Μπαϊράμι έχουμε

Ερώτηση: Χορεύετε στο Μπαϊράμι;

Απάντηση: άμα κάνουνε Μπαϊράμι, πρώτε εκάνανε τώρα όχι

Ερώτηση: Πότε γίνεται το Μπαϊράμι;

Απάντηση: έχουμε Ραμαζάνι, ένα μήνα νηστεύουνε, μόνο το βράδυ τρώνε, από το πρωί μέχρι το βράδυ δεν τρώνενηστεύουνεένα μηνά νηστεία μετά έναμήνα άμα τελειώνει Μπαϊράμι

Ερώτηση: Δηλαδή ένα μήνα μετά τι κάνετε;

Απάντηση: Μπαϊράμι κάνουνε γλυκά, τσορβά (γλυκό σιροπιαστό)κάνουν, χόρτα πιλάφι, κρέας

Ερώτηση: χορεύετε εκείνον τον καιρό

Απάντηση: Βέβαια στα σπίτια πιο πολύ, αμα είναι μεγάλο το σπίτι μαζεύουν και λεφτά (από τους καλεσμένους) μετά έρχεται και ΚουρμπάνΜπαϊράμι, κόβουν το αρνί σε δέκα είκοσι κομμάτιακαι δίνουν στου φτωχούς.

Ερώτηση: Στο γάμο όταν ξεκινάει το Γλέντι τι χορεύετε;

Απάντηση: α το νάϊ νάϊ (τραγουδάνετο τραγούδι με τα επιφωνήματα νάϊ νάϊ) λέει Τραγουδάμε και χορεύουμε

Ερώτηση: για πείτε μας το τραγούδι αυτό το Νάϊ Νάϊ είναικαρσιλαμάς;

Απάντηση: ελληνικό είναι αυτό '

Ερώτηση: Στα ελληνικά δηλαδή το τραγουδάτε;

Απάντηση: δεν ξέρω πια το έχω ξεχάσει

Ερώτηση: Αυτό τραγουδάτεστα ελληνικά;

Απάντηση: Κοίταξε να δεις τώρα στο γάμο όλα ελληνικά μιλάνε πιο

Ερώτηση: Δεν τραγουδάνε πια στα τούρκικα;

Απάντηση: Ο Σελτζούκ που πέθανε τον ξέρεις, αυτός τραγουδούσε τούρκικα τώρα που πέθανε αυτός δεν ξέρουν άλλοι και τραγουδούν ελληνικά

Μας απαντούν μαζί σε αυτά που τις ρωτάμε και μια συμπληρώνει την άλλη

Μπερνά Καραοσμάν & Μεράλ Καραοσμάν

Ερώτηση: Ρωτήσαμε εδώ τις θείες πότε χορεύετε στην ζωή σας; και μας είπαν στο Γάμο, στον Αρραβώναστο Σουνέτι, στο ΚΝ'Α

Απάντηση: ναι χορεύουμε

Ερώτηση: Στα Νύχια χορεύετε;

Απάντηση: όχι στα Νύχιαδεν χορεύουμε

Ερώτηση: υπάρχει κάποια ημερομηνία σταθερήμέσα στο χρόνο που να χορεύετε τότε; Εμείς ας πούμε έχουμε το Δεκαπενταύγουστο πχ και τα Χριστούγεννα

Απάντηση: Εμείς έχουμε το Ραμαζάνι, το Μπαϊράμι και το Κουρβάπου εάν κάνουνε γλέντι, χοροεσπερίδα χορεύουμε

Ερώτηση: Ποιος θα το κανονίσειαν γίνει;

Απάντηση: Ο σύλλογος, ο σύλλογος το κάνει

Ερώτηση: Θα επιστρέψουμε στον σύλλογο, στον Γάμο όταν ξεκινάει το γλέντι για τον χορό, με ποίο χορό ξεκινάτε;

Απάντηση: Πρώτα χορεύει το ζευγάρι (τανγκό –Βάλς) όπως σε όλους τους Γάμους σήμερα και μετά συνεχίζουν οι δύο Συμπεθέρες που χορεύουν τον καρσιλαμά, τον «τούρκικο» μετά κανονικά Συρτό, καλαματιανό κτλ,

Ερώτηση: Σούστα χορεύετε;

Απάντηση: ναι γενικά όλα Σούστα, κρητικό καλαματιανό, Καλύμνικο, απτάλικο, ικαριώτικο, όλα αυτά, ζειμπέκικο, Πεντοζάλι

Ερώτηση: Μπορείτε να μας μεταφράσετε το τραγούδι που μας τραγούδησαν οι Κυρίες(Mavimavimasmani);

Απάντηση: το έχουν βγάλει και στο ελληνικό νομίζω, Δεν είναι καρσιλαμάς είναι τσιφτετέλι (το έχει τραγουδι και ο Πανταζής μας είπε η Μπερνά, αλλά το έχει τραγουδήσει Μάκης ΧριστοδουλόπουλοςΦτάνει να μ' αγαπάς)

Ερώτηση: αυτό εσείς το χορεύετε;

Απάντηση: ναι σαν τσιφτετέλι κάπως έτσι, το αργό

Ερώτηση: ο καθένας κάνει ότι θέλει έτσι (είναι αυτοσχεδιαστικό); και χορεύεται από άντρες και γυναίκες;

Απάντηση: ναι, ναι όλοι μαζί

(Η μια πιο ηλικιωμένη λέει για ένα άλλο τραγούδι που είναι τσιφτετέλι που το χορεύουν και αυτό στο γάμο όπως και το Σιναναναϊ)

Ερώτηση: Στον καρσιλαμά, τον «τούρκικο» που λέμε τι τραγούδι λέτε; Έχει κάποιο συγκεκριμένο;

Απάντηση: Έχει ένα λέει, το τραγούδι στα τούρκικα

Ερώτηση: μπορείτε να μας το τραγουδήσετε;

Απάντηση 1^η Ζελίμ Χαλεπτσι: δεν ξέρω το έχω ξεχάσει(να το τραγουδήσει)

Απάντηση: «σεπετσιόγλου σεπενισις σαταμαμοϊς, καρσανα πιτσιφ τσορά μπαλαμαμ»

(Η μια συμπληρώνει την άλλη)

Ζελίμ Χαλεπτσι(μας είπε και άλλη εκδοχή) «Σεπετσιόγλου σεπενισις σαταμαμοϊς, καρσανά.....καρσίς εν μπιρε (γελάνε)

Σε ελεύθερη μετάφραση το νόημα του τραγουδιού: «Αυτός που πουλούσε τα καλάθια, δεν μπορούσε να πουλήσει το καλάθι για να πάει πάρει ένα ζευγάρι κάλτσες στη γυναίκα του»

Ερώτηση εκεί κάπου είναι η μετάφραση;

Απάντηση: κάπου εκεί είναι η μετάφραση

Ερώτηση: το τραγούδι θα μας το τραγουδήσεις;

Απάντηση Ζελίμ Χαλεπτσι: *aa en ezérow zéxasa, pósa chrónia!!* (με επιφώνημα)

Ερώτηση: εσείς δεν το ξέρετε να μας το τραγουδήσετε;

Απάντηση: Μεράλ Καραοσμάν: το έχω ακούσει έτσι λίγο

Ερώτηση: όταν χορεύετε τον « τούρκικο» χορό χορεύουν οι πεθερές σωστά;

Απάντηση: ναι και όλοι μαζί

Ερώτηση: Ποιες είναι οι προετοιμασίες του γάμου από την αρχή έως το τέλος;

Απάντηση: Εμείς κάνουμε όπως σαν και σας τα κρεβάτια την φερ'ειπείν Πέμπτη το πρωί ωραία, μετά το βράδυ της Πέμπτης κάνουν το ΚΝΑ και το Σάββατο ο Γάμος.

Ερώτηση: τα «Κρεβάτια» είναι έθιμο που γίνεται και στην Τουρκία ή το κάνουν μόνο εδώ

Απάντηση: όχι στην Τουρκία δεν το κάνουν, αλλά μαζεύονται και εκεί πριν το γάμο στο σπίτι της νύφης, μόνο το στρώσιμο δεν κάνουν

Ερώτηση: Τι είναι το Κνα;

Απάντηση: έχουμε ένα έθιμο που βάζουμε χένα στην νύφη, εντάξει και αυτό γίνεται σαν το γάμο (σαν το γλέντι του γάμου) σαν κανονικό γλέντι μόνο που η νύφη δεν φοράει νυφικό φοράει ένα άλλο φόρεμα γιατί έχει ειδική στολή για να βάλλει την χένα, την ώρα της χένας πάει αλλάζει βάζει το φόρεμα και είναι ένα άτομο μπροστά με ένα δίσκο που βάζουμε την χένα (κόκκινη σκόνη) μέσα και γύρω γύρω έχει κεράκια, και έρχεται η αδερφή της νύφης ή η θεία μπροστά από πίσω η νύφη με το μαντίλι κλειστό (στο χέρι της) με κόκκινο μαντίλι κλειστό, σηκώνονται και όλες οι ελεύθερες κοπέλες τους δίνουν ένα κεράκι και ένα μαντίλι και ξεκινάει η μουσική και κάνουνε γύρω, γύρω χορεύουνε δηλαδή, μέχρι που σταματάει η μουσική, βάζουνε δύο καρέκλες στη μέση της πίστας κάθετα η νύφη και ο γαμπρός, εδώ βάζουνε χένα στον γαμπρό αλλά συνήθως βάζουνε στη νύφη, η νύφη και καλά δεν ανοίγει το χέρι της της βάζουνε μία λίρα χρυσή και μετά της βάζουνε την χένα, μετά σηκώνεται η νύφη μαζί με το γαμπρό και χορεύουν και μετά συνεχίζει σαν το γάμο (το γλέντι του γάμου) η συνέχεια δηλαδή

Ερώτηση: στην αρχή όταν γυρίζουν γύρω, γύρω τι χορεύουν;

Απάντηση: έχει ένα, δύο τραγούδια για την χένα άμα γράψεις Κνά κετζεσί θα τα βρείς

Ερώτηση: τα ξέρετε τα λόγια;

Απάντηση: όχι όχι είναι καινούργια τώρα ε

Ερώτηση: και τι χορεύουν ο γαμπρός με την νύφη;

Απάντηση: σαν καρσιλαμά πάλι

Ερώτηση: όχι τούρκικο;

Απάντηση: όχι περίπου σαν καρσιλαμά το ίδιο στυλ αλλά όχι τον «τούρκικο», και τα λόγια των τραγουδιών είναι και ελληνικά και τούρκικα και τα δύο μαζί, δεν είναι δηλαδή συγκεκριμένα μια γλώσσα και μετά μοιράζουμε σε όλο τον κόσμο χένα γιαβάλουμε όποιοι θέλουμε και παστέλι, αυτό που φτιάχνουμε (εννοεί μελεκούνι)(της δείχνουμε ένα μελεκούνι) Ναι αυτό εσείς το δίνεται στα κρεβάτια αυτό.

Ερώτηση: αυτό δηλαδή γίνεται την Πέμπτη το βράδυ, Ο γάμος πότε γίνεται;

Απάντηση: ναι μετά, το Σάββατο γίνεται ο γάμος

Ερώτηση: την Παρασκευή κάνετε τίποτα;

Απάντηση: όχι, ξεκούραση, λοιπόν ο γάμος είναι ο κλασικός, όπως γίνεται οδικός σας, πάμε στο τζαμί υπογράφουμε κάνουνε ξέρω γω αλλά εμείς τα δώρα μας τα βάζουμε στο τζαμί, εκεί τα βάζουμε βγαίνει ο γαμπρός έξω, και στέκεται η νύφη βάζουμε μια κορδέλα, όποιος θέλει να βάλει τα δώρα τα βάζει εκεί και της κλείνουμε το πέπλο (της νύφης) έρχεται ο γαμπρός, εκεί είναι συγκεκριμένα μια γυναίκα που λέει τι έβαλε η πεθερά τι έβαλε ο πεθερός και μετά που κλείνουμε το πέπλο της βάζουμε εδώ λεφτά και τα παίρνει η γυναίκα που λέει τα «χρυσά» τι έβαλε η πεθερά τι έβαλε ο πεθερός κτλ. α πρίν από αυτό άμα έχει αδερφό της φοράει το παπούτσι βάζει λεφτά μέσα και της βάζουμε την κόκκινη κορδέλα μετά έρχεται ο γαμπρός ανοίγει το πέπλο βάζει ότι δώρο θα βάλει αυτό

Ερώτηση: η κόκκινη κορδέλα τι συμβολίζει;

Απάντηση: Αγνότητα, παρθενία και το πέπλο που κλείνουμε άμα είναι παρθένα το κλείνουμε αλλιώς δεν το κλείνουμε

Ερώτηση: ε τώρα όλες δεν θα το κλείνουμε;

Απάντηση: τώρα άστο τώρα, (γελάνε) μετά πάνε στο γάμο, στο γλέντι έρχεται η νύφη κάθεται, χορεύουνε τον πρώτο χορό τους, και μετά οι συμπεθέρες τον «τούρκικο» τον καρσιλαμά και μετά συνεχίζουν οι χοροί το ένα πίσω από το άλλο αυτό

Ερώτηση: Όταν χορεύουν οι συμπεθέρες οι υπόλοιποι τι κάνουν;

Απάντηση: βάζουν λεφτά στην ορχήστρα

Ερώτηση: Γιατί το κάνετε αυτό;

Απάντηση: και καλά τι να σου πω, (συμπληρώνει η Μεράλ) για να πληρωθεί η ορχήστρα

Ερώτηση: τότε είναι που πληρώνεται η ορχήστρα;

Απάντηση: ναι έχει μια κούτα και ρίχνουμε μέσα, εμείς δεν πιάνουμε την ορχήστρα ρωτάμε πόσα θέλουνε χίλια (1000) ευρώ, παράδειγμα άμα είναι πέντε άτομα και θέλουνε 1000 ευρώ άμα δεν μαζέψουνε από αυτά που ρίχνουμε ντάξει το συμπληρώνουμε εμείς, άμα μαζέψουνε παραπάνω τα αφήνουμε

Ερώτηση: Άρα όταν δίνονται εκείνη την ώρα τα λεφτά είναι για την ορχήστρα και εκεί που περνάνε τα λεφτά πάω από τις συμπεθέρες γιατί το κάνουν αυτό;

Απάντηση: για καλό, και καλά και στην νύφη όταν χορεύει κάνουνε και στη νύφη το ίδιο ακριβώς

Ερώτηση: άρα λεφτά δίνουνε και όταν χορεύει ο γαμπρός με την νύφη και όταν χορεύουν οι συμπεθέρες;

Απάντηση: ναι και μετά ξέρεις όταν χορεύουνε ζεϊμπέκικο ρίχνουνε λεφτά ρίχνουνε

Ερώτηση: Στο γάμο φοράνε κάτι άλλο συγκεκριμένα οι καλεσμένοι ή κάποιος άλλος εκτός του Γαμπρού και της Νύφης;

Απάντηση: Όχι

Ερώτηση: Πότε καταλαβαίνετε πώς ορίζετε ότι κάποιος χορεύει ωραία;

Απάντηση: Απλά το βλέπουμε και το θαυμάζουμε (πως μπορεί να χορέψει χωρίς να χάνει το «Βήμα») φαίνεται ποιος ξέρει και ποιος δεν ξέρει φαίνεται από τον χορό

Μεράλ Καραοσμάν: Εγώ δύο χρόνια πήγα σχολή χορού, έμαθα κάποια πράγματα αλλά τώρα άμα μου πεις τα ξέχασα

Ερώτηση: Που πήγαινες σε ποια σχολή

Απάντηση: στο Βαγγέλητον Τσέλο

Ερώτηση: Στο βαγγέλη τον Πήγαινες και συ;

Απάντηση Μπερνά Καραοσμάν: εγώ δύο χρόνια και μετά σταμάτησα

Μεράλ Καραοσμάν: αλλά άμα δεν χορεύεις συνεχίματα ξεχνάσαι το πεντοζάλιπου ξέραμε καλά, είναι το Ικαριώτικο τώρα τίποτα

Μπερνά Καραοσμάν: Ο Μουσταφάς πεθαίνει θέλει να γραφτεί θέλει να γραφτεί αλλά δεν έχει ώρα ο άντρας μου, του αρέσει πάρα πολύ αλλά δεν έχει χρόνο

Ερώτηση: στα γλέντια εκτός από το γάμο, πχ στον αραβώνα και στο σουνέτι υπάρχουν διαφορές όσον αφορά το χορό πάντα ξεκινάνε με τον « τούρκικο»;

Απάντηση: ναιστο σπίτι ο σπιτονοικοκύρης ανοίγει το χορό, στο σουνέτι, η μαμά, ο μπαμπάς και το παιδί χορεύουν, ανοίγουν το χορό, στο γάμο και στην χέναη νύφη με το γαμπρό ανοίγουν το χορό με Βάλζόταν έρθει η ώρα να βάλει την χένα η νύφη χορεύει η νύφη με τις κοπέλες .

Ερώτηση: Πώς το λένε εκείνο το χορό που χορεύει η νύφη με τις ελεύθερες κοπέλεςέχει κάποια ονομασία

Απάντηση: είναι ειδικά τραγούδια για την χένα θαβρείς αμα γράψεις Κνα κετζεσίθα το βρεις

Ερώτηση: Στο Σουνέτι φορεί κάποιος κάποια συγκεκριμένη ενδυμασία;

Απάντηση: Ναι, πάμε στην Τουρκία και παίρνουμε ειδική στολή, κουστούμι, κάπα καπέλο με φτερό και ένα μπαστούνι όλα Λευκά αυτή είναι ειδική στολή για το σουνέτι . Ανεβάζουν το Αγόρι πάνω στο άλογο και κάνουν το γύρο της γειτονιάς . Μετά το γλέντι γινόταν το σουνέτι(περιτομή) πιο παλιά γιατί το έκαναν στο σπίτικαι μετά φόραγε κελεμπία το παιδί τώρα είναι αλλιώς λόγω της προόδου της επιστήμης και έτσι η περιτομή γίνεται στο Νοσοκομείο και μετά το παιδί μπορεί να χαρεί την στολή του πιο πολύ ώρακαι να χορέψει στο γλέντι .Στο σουνέτι μετά από 2-3μέρες φωνάζουμε το χότζα καλάμε και κόσμογια να διαβάσει το παιδί

Ερώτηση: γιατί το κάνετε αυτό

Απάντηση: για το καλό για να μην έρχεται κακό πάνω του

Ερώτηση: και μετά το διάβασμα έχει καιχορό

Απάντηση: όχι

Ερώτηση: Στο Κνά φοράτε κάποια ειδικήστολή;

Απάντηση: Ναι, έχει ή τουλάχιστον πιο παλιά είχε Κόκκινο χρώμα .Αποτελούταν από παντελόνιβράκα και μια κελεμπία και σκουφάκι τώρα έχει και φόρεμα και με άλλα χρώματα όπως μπορντό, πράσινο, μπλέ

Ερώτηση: Στα αγόρια κάνετε σουνέτιτα Νύχια τα κάνετε μόνο στα κορίτσια;

Απάντηση: Και στα αγόρια τα κόβουνε, κανονικά γίνεται στους έξι μήνες φέρνουμε πάλι το χότζα κάνει το διάβασμα, και η μαμά του παιδιού παίρνει δώρα στην νονά ή στον νονό και η νονά ντύνει το μωρό, αν θέλει η μητέρα ντύνει την νονά και νονά θα ντύσει το μωρό. Τα δώρα τα βάζουμε πάνω στο πανέρι τα στολίζουμε και τα βλέπει ο κόσμος τα δώρα, τι δώρο έκανε ο ένας στον άλλο και όταν τελειώσει το διάβασμα έρχεται η νονά κάθεται πιάνει το μωρό βάζουμε την κόκκινη μαντίλα τα σκεπάζουμε κόβει το νύχι του μωρού το βάζουμε σε μια πετσέτα και το δίνουνε στην τσέπη του Μπαμπά, και μετά η νονά ντύνει το μωρό με αυτά που έχει αγοράσει η ίδια

Ερώτηση: γιατί τα βάζετε στην τσέπη του Μπαμπά;

Απάντηση: για καλό λέει

Ερώτηση: και του αγοριού και του κοριτσιού στον μπαμπά τα δίνουν;

Απάντηση: ναι στον μπαμπά

Ερώτηση: Που μάθατε να χορεύετε;

Απάντηση 1^η Ζελίμ Σαλεπτισί: Στους Γάμους απ αυτά που έβλεπα

Απάντηση 2^η Κιουνγκιούς Χαλεμπτι: (έμαθε, χορεύει;Μάλλον όχι)

Απάντηση 3^ηΜπερνά Καραοσμάν: Με τις φίλες στο σπίτιερχόταν η Μαχάνη της Ναζλής καιμας έδειχνε ένα –δύο- τρία, και μάθαμε εκεί

Απάντηση4^η Μεράλ Καραοσμάν: Με τις φίλες στο σπίτι η μία έδειχνε στην άλληπήγε και σε σύλλογο χορού για ν μάθει χορό πιο μεγάληπρίν είκοσι χρόνια Τώρα έχει σχολή τα παιδιά μου πήγανε και μάθανε, αλλά εκείνα τα χρόνια ήταν διαφορετικά και οικονομικά και δεν είχαν που να μαςστείλουν, σου λέει «εσείς είστε κορίτσια καθίστε σπίτι»

Ερώτηση: έχει διαφορά να χορέψει μια νέα ή μια πίο μεγάλη «τούρκικο»- καρσιλαμά

Απάντηση: Ναι χορεύουν διαφορετικά

Ερώτηση: έχει διαφορά ο καρσιλαμάς, ο «τούρκικος»στην Τουρκία με εδώ;

Απάντηση: Εκεί δεν χορεύουν Καρσιλαμά, μόνο εδώ χορεύουν καρσιλαμά «τούρκικο»

Ερώτηση: «ο τούρκικος» δεν είναι παραδοσιακός σας χορός;

Απάντηση: παραδοσιακός είναι εκεί χορεύουν άλλα εκεί ο γάμος σαν το δικό μας δεν είναι, καμία σχέση

Ερώτηση: αφού σε όλες σας τις εκδηλώσεις χορεύετε τον «τούρκικο», Δεν το φέρατε από κει αυτόν το χορό;

Απάντηση: όχι αυτό έμεινε από παλιά εδώ από προπάππου την προγιαγιά

Ερώτηση: Εσείς όταν ήσασταν μικρές θυμάστε την γιαγιά σας να το χορεύει αυτό τον χορό;

Απάντηση: Ναι το θυμάμαι, είχα πάει στον Γάμο της ανιψιάς μας στην Τουρκία και μετά το Βαλς και μετά σε στυλ τσιφτετέλι κάπως κουνήσου κουνήσου κουνήσου και κάπως έτσι τελειώνει ο Γάμος αυτό είναι!. Δεν είναι σαν και μας διαφορετικά καλαματιανά, τούρκικο κτλ . εκεί. Άντε μετά έχει κάτι που χορεύουν άντρες το Χαρμάνταλι . Αυτό το χορεύουν και εδώ κάποιον που το έχουν μάθει στο σύλλογο κατάλαβες, είχε ένα γρουππου σου λέω στις γιορτές στο Μπαϊράμι που κάνουμε την εκδήλωση την χοροεσπερίδα, ο σύλλογος πιάνει κάποια παιδιά τους μαθαίνει και όταν γίνει η χοροεσπερίδα πώς φωνάζουμε εμείς να χορέψουνε, κάπως έτσι χορεύουν και τα παιδιά ότι έχουνε μάθει στο σύλλογο, αλλά αυτά είναι από την Τουρκία δηλαδή

Ερώτηση: Τον «τούρκικο» ποίοι τον χορεύουν άντρες γυναίκες;

Απάντηση: Χορεύουν, όλοι αλλά σε ζευγάρια δεν έχει σημασία το φύλλο αν κάποιος δεσ έχει με ποιον να χορέψει μπορεί να μπει με ένα ζευγάρι και να χορέψου τρεις μαζί

Ερώτηση: και χορεύουν μόνο δύο;

Απάντηση: όχι όλοι

Ερώτηση: μόνο στην περίπτωση που χορεύουν οι συμπεθέρες είναι μόνες τους;

Απάντηση: μόνο οι συμπεθέρες

Ερώτηση: Τι σημαίνει η ονομασία καρσιλαμάς;

Απάντηση: Απέναντι, αντίκρυ

Ερώτηση: Η ορχήστρα τι όργανα έχει;

Απάντηση: Μπουζούκι, κλαρίνο, ντράμς, αρμόνιο, πιο παλιά ήταν ο Σελτζούκ έπαιζε αρμόνιο και τραγουδούσε τούρκικα .

Ερώτηση: πιο παλιά τι όργανα είχε;

Απάντηση: Πιο παλιά ο Σαλαμαστράκης έπαιζε μπουζούκι, και έπαιζαν βιολί,

Ερώτηση: Πριν μας μιλήσατε για ένα σύλλογο πως το λένε αυτό το σύλλογο και τι κάνει;

Απάντηση: Είναι ο Σύλλογος Μουσουλμάνων Αδελφοσύνη, Εκεί γίνονται εκδηλώσεις πάνε εκεί γυναίκες και πίνουν καφέ εκεί μαθαίνουν τα παιδιά τούρκικα και παραδοσιακούς τούρκικους χορούς, ότι χορεύουν στην Τουρκία και στην χοροεσπερίδα μας στο Μπαϊράμι γίνεται γλέντι που το κάνει ο" σύλλογος " κάνουν σαν παράσταση αυά

Ερώτηση: εδώ στους γάμους άκουσα ότι τώρα αρχίζετε και βάζετε κάποιους χορούς από την Τουρκία που μαθαίνουν από το σύλλογο όμως τι λένε τους αρέσουν εδώ στις γυναίκες;

Απάντηση: τους αρέσει γιατί ξέρεις χορεύουν και τα μικρά παιδιά οι νέες κοπέλες και είναι διαφορετικός χορός όσο να ναι οι άλλοι που το βλέπουνε τους αρέσει, είναι ωραία

Ερώτηση: αυτοί οι χοροί είναι μόνο για κοπέλες ή είναι και για αγόρια;

Απάντηση: είναι και για αγόρια και κοπέλες και αγόρια μαζί χορεύουν γιατί είχε χορέψει ο Ερτρού μια εποχή χόρευε, δεν ξέρουν να τους χορεύουν καλά εδώ Η κοπέλα που κάνει τούρκικα τους (χορούς από την Τουρκία) η Αζού, είναι δασκάλα φιλόλογος

2^η Συνέντευξη: Συνέντευξη με την Ουμαχάν Πεμπέ

Πληροφορίες συλλέξαμε επίσης από μια άλλη οικογένεια μουσουλμάνων από το χωριό Σγουρού εκεί μας μίλησαν για τον χορό «τούρκικο» η κυρία Ουμαχάν Πεμπέ.

Στοιχεία για των πληροφορητή

Όνομα:	Ουμαχάν Πεμπέ
Ηλικία:	55 Ετών
Τόπος γέννησης:	Στα Σγουρού
Γραμματικές γνώσεις:	Δημοτικό (στην παλιά πόλη τούρκικο σχολείο). Έμαθε τούρκικα και ελληνικά.
Επάγγελμα:	Οικιακά

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

Ερώτηση: Πότε χορεύετε σε ποιες περιστάσεις;

Απάντηση: Σε Γάμους, σε γλέντια, σε σουνέτια και στο κνά πάντα

Ερώτηση: Υπάρχουν επετειακές περιστάσεις που χορεύετε;

Απάντηση: ναι στο Μπαϊράμι στην πρώτη και την δεύτερη μέρα

Ερώτηση: Πώς ξεκινάει το γλέντι σε ένα γάμο;

Απάντηση: Μετά το γάμο που θα πάνε στο κέντρο αρχινάνε με τον χορό το «τούρκικο» ότι και να είναι γάμος είναι, σουνέτι είναι και στο μπαϊράμι η νύφη και οι συγγενείς όλοι . Είναι παραδοσιακός χορός.

Ερώτηση: Μετά τι άλλους χορούς χορεύετε;

Απάντηση: αα ντάξει τσιφτετέλια αλλά και τους ελληνικούς χορούς δημοτικά νησιώτικα τα πάντα

Ερώτηση: Σούστα;

Απάντηση: ναι αμέε πρώτη και καλύτερη στη σούστα (μιλάει για αυτήν)

Ερώτηση: Υπάρχει κάποιος που για σας είναι πολύ κάλος χορευτής

Απάντηση: εδώ; πριν τριάντα χρόνια Υπάρχει μια κοπέλα στην ηλικία μου που χόρευε πολύ ωραία με τα ξανθά μαλλιά χόρευε τσιφτετέλια κόμα ωραία χορεύει αλλά όχι το ίδιο πια

Ερώτηση: Τον τούρκικο τον χορεύει κάποιος πολύ ωραία

Απάντηση: “Τον τούρκικο;” αα όλοι ωραία τον χορεύουν

Ερώτηση: Δεν θα ξεχωρίζατε δηλαδή κάποιον;

Απάντηση: για καλύτερο; όχι κανέναν

Ερώτηση: Κατά την διάρκεια των εκδηλώσεων στο σουνέτι ή στο κναφοράτε κάποια ιδιαίτερη ενδυμασία;

Απάντηση: Στο Σουνέτι στην “βάπτιση” το αγοράκι φοράει ειδική στολή. Βάζουν σαν φανταχτερά, γυαλιστερά με πούλια κεντητά, κουστούμι, καπέλο με φτερό από πάνω και από πάνω στο σώμα του έχει μια κάπα κεντητή, με πούπουλα και γράφει πάν ω με πέτρες «ΜΑΣΑΛΑΧ» με πέτρες .

Ερώτηση: τι σημαίνει «Μασαλάχ»;

Απάντηση: να μην πιάσει το μάτι κάτι τέτοιο

Ερώτηση: Σε κάποια άλλη περίπτωση που να ντύνεται κάποιος;

Απάντηση: όταν Βάζουν τη χένα, το “κνά” πριν το γάμο, πριν δυο μέρες μετά απ τα κρεβάτια κάνουν το “κνά”, πάλι και αυτό με γλέντι ντύνουν τη νύφη, και αυτή με σαλβάρια με κάπελα κόκκινο χρώμα όμως

Ερώτηση: Το κνά σε ποιες περιπτώσεις γίνεται;

Απάντηση: Στο γάμο και στο Σουνέτι

Ερώτηση: Μπορείτε να μας το περιγράψετε με δύο λόγια όταν κάνετε “κνά” τι κάνετε;

Απάντηση: Ένα πολύ ωραίο γλέντι μπορεί να είναι και πιο ωραίο απ το γάμο βάζουμε τη χένα που την φτιάχνουν από φύλα καρδιάς που τα επεξεργάζονται τοκάνουν σαν λάσπη και το βάζουν στο χέρι του αγοριού στο “σουνέτι” και της νύφης στο “Κνά” και μένει πάνω στο χέρι όλη την νύχτα έχει καστανό χρώμα και μυρίζει πολύ ωραία. Στο σουνέτι βάζουν τα τρία δάχτυλα μέσα στο Κνά όλο το χέρι .

Ερώτηση: Στο γάμο φοράνε κάτι άλλο εκτός του νυφικού;

Απάντηση: Όχι τα ίδια τα ίδια με τα «Ελληνικά» είναι

Ερώτηση: Μια κόκκινη κορδέλα που φοράνε;

Απάντηση Ουμαχάν (μητέρα): α στο τζαμί; ε την βάζουμε όταν είναι παρθένα η νύφη όταν δεν είναι παρθένα δεν την βάζουν .όταν είναι δεύτερος γάμος που το ξέρουν όλοπιά καθαρά δεν την βάζουμε, αυτό συμβολίζει.

Ερώτηση: Στον πρώτο γάμο όταν παντρεύεται μια κοπέλα βάζει κόκκινη κορδέλα;

Απάντηση (κόρη): πολύ καθυστερημένη (οπισθοδρομική)

Ερώτηση: Στα γλέντια η μουσική είναι ζωντανή;

Απάντηση: Έχουμε ναι και Έλληνες μουσικούς

Ερώτηση: τι μουσικά όργανα χρησιμοποιείτε;

Απάντηση Ουμαχάν: Τα αυτά τα δικά μας τα ‘ελληνικά’ μπουζούκι, αρμόνιο, ντράμς αυτά, βιολί

(κόρη):Επειδή δεν υπάρχει στην Ρόδο κάτι άλλο

Ουμαχάν:ε εντάξει όταν κάνουν μπαϊράμι φέρνουν από πάνω νταούλια και ούτι αλλά δεν μας αρέσει εμάς

Ερώτηση: Λύρα χρησιμοποιείτε;

Απάντηση: Ναι αμέ!

Ερώτηση: Οι οργανοπαίκτες είναι έλληνες ή τούρκοι;

Απάντηση:

Έλληνες

Ερώτηση: χρησιμοποιείτε τούρκους (μουσουλμάνους) μουσικούς;

Απάντηση: Ναι(και οι δύο μαζί), ε είχε έναν πέθανε, αυτός τραγουδούσε μερικά τραγούδια στην αρχή τούρκικα παραδοσιακά και τέτοια ο Σελτζούκ ήταν πολύ καλός

(Κόρη): μπορείτε να μιλήσετε με τον γιό του

Ουμαχάν: ο σιγά, (δεν της φαίνεται τόσο αξιόλογος)

(Κόρη): Τι σιγά; θα ξέρει όμως από τον πατέρα του και ξέρει και πολλά τούρκικα τραγούδια αυτός είναι και μουσικός

Ερώτηση: Πιο παλιά τι όργανα είχατε;

Απάντηση: Νταραμπούκα κάνανε, εγώ θυμάμαι πιο παλιά νταραμπούκα(τουμπελέκι,είδος κρουστού)

Ερώτηση: και με τουμπελέκι όλα τα τραγούδια τα λέγανε;

Απάντηση: όχι μόνο αυτά τα τούρκικα, κανα σαν τσιφτετέλι κάνανε όχι όλα

Ερώτηση: Και το όργανο ήταν μόνο αυτό (τουμπελέκι) τια άλλα είχε;

Απάντηση: Κάναν μπουζούκι μαζί αυτά, παλιά παλιά πριν σαράντα χρόνια τώρα

Ερώτηση: τότε είχε αρμόνιο;

Απάντηση: ε εντάξει είχε αλλά δεν είχανε και τόσα λεφτά, δεν ξέρωδεν ήταν και τα τρομερά τα γλέντια, θυμάμαι πήγαινα από μικρή γύριζα με τον πατέρα μου την μάνα μου, εγώ κρατάω από την Αρνίθα (χωριό στη νότια Ρόδο κοντά στην Απολακκιά)

Ερώτηση: Μπορείτε να μας πείτε για τον καρσιλαμά που χορεύετε;

Απάντηση: Τον “τούρκικο”, ναι αυτός είναι ένας παραδοσιακός χορόςέτσι τον βρήκαμε και εμείς από παππούδες από γιαγιάδες είναι ωραίος χορός, δεν αυτό τώρα, από’τι ξέρω έρχεται από την Αττάλεια (παράλια Μ. Ασίας) αυτός ο χορόςαλλά τώρα δεν το χορεύουν εκεί

Ερώτηση: Και αυτόν ποίοι τον χορεύουν; (άντρες-γυναίκες)

Απάντηση: όλοι, όλοιαπέναντι ναι καρσιλαμάς, δηλαδή ζευγάρι,ζευγάριάντρας γυναίκαότι θες γυναίκα με γυναίκα, άντρας με άντρα

Ερώτηση: Και παλιά έτσι ήταν ή χόρευε μόνο ένας;

Απάντηση: Όχι, όχι και οι δύο μαζί

Ερώτηση: Στα ελληνικά ξέρετε τι σημαίνει καρσιλαμάς;

Απάντηση: καρσί-καρσί απέναντι-απέναντι καρσιλαμά θα πει απέναντι μου, αντίκρου μου

Ερώτηση: Εσείς πώς μάθατε να χορεύετε;

Απάντηση: εμένα μου έμαθε η θεία μου από μικρά παιδιά όλοι το χορεύουν στο σπίτι και στους γάμους(το μαθαίνουν είναι εύκολος)

Ερώτηση: Ο καρσιλαμάς είναι ένας ή έχει και άλλες εκδοχές;

Απάντηση: εντάξει καρσιλαμάδες λέγονται κι άλλοι χοροί

Ερώτηση: ο «τούρκικος» χορεύεται διαφορετικά σε άλλο μέρος στην Ρόδο;

Απάντηση: όχι ο «τούρκικος» είναι ένας, λίγο τον απτάλικο χορεύουν οι έλληνες δεν είναι αυτό μοιάζει με τον καρσιλαμά με την ίδια μουσική αλλά λίγο διαφορετικά τα βήματα

Ερώτηση: έχει διαφορά αν κάποιος χορεύει «τουρκικό» είναι απ τα Σγούρου ή είναι απ τον Αρχάγγελο;

Απάντηση: όχι καμία, το ίδιο χορεύουν

Ερώτηση: έχει διαφορά όταν χορεύει κάποιος μεγαλύτερος ή κάποιος νεότερος τον «τούρκικο»

Απάντηση: Όχι όλοι το ίδιο τον χορεύουν

Ερώτηση: Ξέρετε ένα τραγούδι που λέγεται Ραμπι- ραμπι μασαλάχ;

Απάντηση: το βάζουν κι αυτό αλλά πρώτος είναι ο «τούρκικος»

Ερώτηση: αυτό το τραγούδι πότε το βάζουν;

Απάντηση: όταν μεθάνει! (γελάει) αναλόγως τα κέφια, όχι ο «τούρκικος» είναι η αρχή του γλεντιού

Ερώτηση: Όταν στο κνα η νύφη χορεύει ένα χορό μαζί με τις υπόλοιπες ελεύθερες κοπελιές, ξέρετε πως το λένε το χορό αυτό;

Απάντηση: είναι τούρκικα τραγούδια που τα τραγουδάνε λένε για αυτό το πράγμα

Ερώτηση: υπάρχουν συγκεκριμένα βήματα στο χορό ή ότι θέλει η νύφη και ακολουθούν;

Απάντηση: υπάρχουν κάνουν ένα γύρο μεγάλο, μεγάλο και βαστούν αυτό το «κνά» που το έχουν ζυμωμένο με κεράκια απάνω, μετά βάζουν την νύφη στην μέση κάθετα και της βάζουν αυτό στο χέρι της, βάζουν και χρυσό μέσα στο χέρι βάζουν λεφτά

Ερώτηση: τα μικρά παιδιά πως μαθαίνουν χορό;

Απάντηση: Εγώ τα παιδιά μου τα έστειλα σχολείο (εννοεί σύλλογο χορού, χορευτικό)

Ερώτηση: όταν ξεκινάει ο καρσιλαμάς, ο τούρκικος στο γάμο τι κάνουν οι συγγενείς την ώρα του χορού πάνε να πληρώσουν;

Απάντηση: Ναι το χρήμα εκεί πέφτειγια αυτό το βάζου και περισσότερο, όλοι θα πάνε να κολλήσουν λεφτά και τα παίρνει η ορχήστρα, η ορχήστρα πληρώνεται κατευθείαν από εκεί

Ερώτηση: Γιατί το κάνουν αυτό;

Απάντηση: Δεν ξέρω

Ερώτηση: κάνουν κάποια συγκεκριμένη κίνηση με τα χρήματα;

Απάντηση: ναι πάνε μπροστά από το ζευγάρι και κουνάνε τα χρήματα από πάνω τους και ύστερα τα βάζουν στην κούτα

Ερώτηση: τι συμβολίζει αυτό;

Απάντηση: Δεν ξέρω και σε εσάς το κάνουν.

Συνέντευξη3^η: Συνέντευξη από τον μουσικό Γιάννη Κλαδάκη

Στοιχεία για των πληροφορητή

Όνομα:	Γιάννης Κλαδάκης
Ηλικία:	46 Ετών
Τόπος γέννησης:	Ρόδος (Εμπωνα)
Όργανο:	Λύρα (Δωδεκανησιακή)
Επάγγελμα:	Αγρότης και μουσικός

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

Ερώτηση: Τι μπορείτε να μας πείτε για τον “τούρκικο” χορό

Απάντηση: Λοιπόν μιλούμε για τον “τούρκικο”, ο “τούρκικος” λοιπόν είναι ο χορός που τον εχορεύαν (χόρευαν) λογικά, για να λέγεταιτούρκικοςτον χόρευαν οι τούρκοι της Ρόδου οι μουσουλμάνοι της Ρόδου, οι Τουρκοροδίτες, τους μουσουλμάνους της Ρόδου δεν τους έλεγαν μουσουλμάνους τους έλεγαν Τούρκους και τους χριστιανούς τους έλεγανΡωμιούς ή χριστιανούς ας πούμε, λοιπόνόταν εγώ θα πάω σε ένα Σουνετιή σε ένα

τούρκικο γάμο ο πρώτος χορός που θα παίξω θα είναι αυτός (τούρκικος)στο Σουνέτι (περιτομή και ονοματοδοσία του παιδιού) θα έρθει το παιδί που είναι γύρο στα 6-7 χρονών το έχουνε ντυμένο με πριγκιπικά ρούχα ξέρετε θα χορέψει και όλοι όλοι η “διασκέδαση” (οι καλεσμένοι) θα σηκωθεί να ρίξει λεφτά στα όργανα, αυτός ο χορός βαστά 20 λεπτάκαι παραπάνω μπορεί, πρέπει να σηκωθούν όλοι(με έμφαση) όλοι πρέπει να σηκωθούνα δώσουν λεφτάστα όργανα για το χατίρι του μικρού, του μικρού μας Μουσταφάκτλ.

Ερώτηση: πάντα δηλαδή ο πρώτος χορός είναι ο “τούρκικος”

Απάντηση: αυτός ναι, ναι, στο σουνέτι ή και στον τούρκικο γάμο. Ο Τούρκικος γάμος, ο πρώτοςχορός που α παίξουμε θα είναι αυτός, θα σηκωθείτο αντρόγυνο να χορέψει και πάλι όλη η “διασκέδαση”όλη, δηλαδή και ο άντρας και η γυναίκα που’μαστεζευγάρι θα σηκωθώ να ρίξω(χρήματα στην ορχήστρα εννοείται) θα σηκωθεί και η γυναίκα μου να ρίξει, δεν θα ρίξω εγώ 20 ευρώ, θα ρίξω εγώ 10 και 10 η γυναίκα μου να φανεί και αυτή.

Λογικά ήταν ο πρώτος τους (των μουσουλμάνων) χορός ο καλός τους χορός των τούρκων και τον επήραμε και εμείς οι χριστιανοί.

Ερώτηση: Και τώρα χορεύεται και από χριστιανούς;

Απάντηση: Ναι ναι και μόνο από άντρες παλιότερα μόνο από άνδρες

Ερώτηση: Τώρα το χορεύουν και οι γυναίκες;

Απάντηση: ε χορεύουν και οι γυναίκες τώρα αλλά παλιά μόνο άντρες εχόρευαν τούρκικο . Θα χορέψουν αντικριστά 2 άτομα, όχι δεν θα μπουν πολλά άτομα πάνω και ύστερα από τον τούρκικο θα το γυρίσω στη σούστα

Ερώτηση: πάντα;

Απάντηση: πάντα, παλαιότερα Πάντα! (με έμφαση) και μετά το χορέυαν δύο, σούσταμοναχική δυο άντρεςκι ύστερα γνέφανε, στις γυναίκεςξέρεις στις πεζούλες που είχαν στα χωριά καθόντουσαν διασκεδάσεις και μετά πιάνανε το γεστό που λέμε

Ερώτηση: τι είναι ο γεστός;

Απάντηση: ο γεστή η σούστα δηλαδή και πια ξεκίναγε η σούστακαι μάλιστα θυμάμαι έναν άνθρωπο από τα Μαριτσά μου έπαιζε βιολίτο Φύλλη, Φύλλης Σάββας και μάλιστα αυτός είχε κάνει και ένα βιβλίο για τη «φορεσιά των Μαριτσών»(Οι Ρίζες μας’ το 1998) Και αυτός έλεγε: όταν ήμουννεαρός και έπαιζα βιολί εβρέθηκα λέει στονΑϊ Σουλάστο πανηγύρι και έπιασα να παίξω στο Αϊ Σουλά έπαιξα όσον έπαιξα, μπωνιάτες είχε εκεί, έπαιξατό “τουρκικο”κι ύστερα ήτανε λέει δυο άντρες καιμάλιστα ήτανε και βακάδες ήταν

με βράκες δηλαδή έγω μου είπε να ήμουν δεκαοχτώ χρονών κάπου εκιά διακαεπτά – δεκαοκτώ χρονώναν ήμουν και ύστερα έγενεψε μου, Σούστα και γυρίζω το στη σούστα και χορέψασιν (χόρευαν) οι δύο άντρες κι ύστερα γνέψασιν (έγενεψαν) στις γυναίκες έπαιξα κάποιαν ώρα και σε κάποια φάση τελείωσε και ήρθανε με ένα ύφος άγριο: «τι έκαμες μωρέ; παίζε βρε ακόμα λέει βράζουμε» και έπιασα λέει και έπαιζα έκαμνε μου «πρέπει να έπαιζα δύο ώρες σούστα», αφού λέει τα δάχτυλά μου μουδιάσανε και καλή μου τ'άθχη μου λέει είχε έναν από τη Σάλακο που έπαιζε βιολί το Βαρέλη έχετε ακουστά τον Βαρέλη το συγγραφέα; το Φώτη Βαρέλη; γνωστός συγγραφέας, συγγενής του και μάλιστα λέει ήταν λέει με τρία δάχτυλα έλειπε του το μικρό δάχτυλο(έπαιζε με αυτά τα τρία έτσι)και κατάλαβε το και μου λέει «πρέ μικρέ δός μου το βιολί» και ξημερώθηκε αυτός να παίζει το βιολί. (Σάββας Φύλλης)

Ερώτηση: Γιατί παίζανε τόσες πολλές ώρες σούστα;

Απάντηση: Γιατί αν είχε πενήντα άντρες οι διασκέδαση χόρευαν όλοι και όλοι θέλανε να χορέψουν μπροστάγια αυτό το λόγο, σου λέει χόρεψα εγώ μπροστά, χόρεψα την γυναίκα μου, την αδερφή μου, τις κόρες μου, τισανιμιές μου, ήτεν ο άλλος έκατσε μου μπρός και εστάθηκε με τις “κουστιέρες» του που λέμε θα τον δέσω, έδεσε χόρεψε κι αυτός, έδωσε και αυτός στα όργανα ύστερα ο άλλος, οπότε τα όργανα δεν μπορούν να κόψουν, για αυτό έχει και πολλά όργανα αυτό ακόμα στην Κάρπαθο το κάνουν.

Ερώτηση: Το ίδιο πράγμα (όπως στην Κάρπαθο)ο τελευταίος πάει μπροστά ή κάτι διαφορετικό;

Απάντηση: Όχι, όχι

Ερώτηση: από την μέση;

Απάντηση: Όχι από την μέση, από κάτω, από κάτω που κάθονται, δηλαδή: ποιος χορεύει;έλα χορεύει ώρα σηκωθείτε, λέω εγώ στις γυναίκες και πάω και στέκομαι όρτιος (όρθιος) και έρχεται ο χορός, είναι δίπλα μου οι γυναίκες στα αριστερά μου και έρχεται ο χορός και λαμένω πίο (περιμένω), να έρθει κοντάμου να απλώσει το χέρι του να δέσει στις δικές μου γυναίκες να χορέψω και γω

Ερώτηση: και έρχεται η άλλη ομάδα μπροστά !

Απάντηση: Ναι πάει η άλλη ομάδα μπροστά, ύστερα θα χορέψω και γω κάποιος άλλος θα σηκωθεί με τις “κουστιέρες” του και είχε φορά που είχε πολλούς, περίμεναν πολλοί στη γραμμή και εκεί ήταν που δεν τον έδενε ο άλλος και γίνονταν οι παρεξηγήσεις, κατάλαβες;

Απλώς στην Κάρπαθο ακόμα πάσιν (πάνε) πολλά όργανα σε μία διασκέδαση, καταλαβεις; δεν μπορεί ένας Λυράρης τώρα να κάθεται να παίζει όλη την νύχτα και μετά αλλάζουν, ε και δω έτσι ήταν πρώτα, είχε πολλά όργανα και επειδή ήταν σούστα μετά αλλάζανε οργανοπαίκτη.

Ερώτηση: Η σούστα δηλαδή κρατάει πολλή ώρα, “τούρκικος”δεν κρατάει το ίδιο

Απάντηση: Η σούστα κρατούσε μέχρι το πρωί ο “τούρκικος”όχι αυτό στην αρχή τέλος (και χτυπάει τα χέρια σαν να τέλειωσε)

Ερώτηση: Είπατε πριν μια ονομασία για τις γυναίκες:

Απάντηση: “Κουστιέρες” (custodia=συνοδεία)

Ερώτηση: είναι οι ντάμες δηλαδή;

Απάντηση: Ναι είναι οι ντάμες κουστιέρες και ο κουστιέρος λέει καμία γυναίκα: έχω το κουστιέρο που χορεύαμε σούστα με τον τάδε, είχα τονκουστιέρο

Ερώτηση: αυτή ονομασία είναι από κάποιο χωριό ή το λέγανε σε όλη τη Ρόδο;

Απάντηση: Στην Έμπωνα έτσι το λέγανε, εμένα η καταγωγή μου είναι από την Έμπωνα, δηλαδή οι γυναίκες όλες, ας πούμε που ακούω και από παλαιότερους από την μάνα μου και από την μάμη (μάλλον γιαγιά..)μου που άκουγα είχαν μάντρα ήταν τσοπάνισσες όλες οι γυναίκες ανεξαιρέτως κι αν κάποια γυναίκα δεν είχε ζώα δεν είχε πρόβατα, έπαιρνε «θύμισα»(δανεικά) πρόβατα, αλληνής«θύμισα» τα έπαιρνε δικά της και εμοιράζασιν (μοιραζόντουσαν) το κρέας, το γάλα και το μαλλί, αν κάποια δεν είχε έπρεπε και αυτή να κάνει αυτή την δουλειά για να πάρει και αυτή .

Ερώτηση: Αυτό το έκανε για να βιοποριστεί;

Απάντηση: Όχι πιο πολύ για να κάνει τα προικιά της που ήταν ελεύθερες κόρες να κάνουν τα χρέμια τους τα αυτά τους έπρεπε να δουλέψουν, το 95% είχαν μάντρα, λοιπόν οι γυναίκες ελείπαν από το χωριό ξωκοιμούνταν που λένε είχανσιν κάποιους οικισμούςπάνω στον Αττάβυρο πάνω στο βουνό είχε κάτι οικισμούς ένα μέρος που λέγεται «Παναχλές» εκεί είχε πολλούς στάβλους και εκεί εμένασι κοπέλες πολλές, είχε ένα άλλο οικισμό στους «Πλουμάες» και εκεί μένανε είχε και κει στάβλους και μένανε κι εκεί πολλές. Λοιπόν αυτές οι γυναίκες ένα χρόνο εκάμανε μία φορεσιά, μια ορεσιά κάνανε όλο το χρόνο κεντούσαν πλουμίζανε τα ρούχα τους για να τη βάλλουν το Πάσχα . Το Πάσχα πιο κατέβαιναν κάτω την Λαμπρή Τρίτη που ήταν η καλή τους μέρα και στέκονταν στην εκκλησία, κάθονταν στις πεζούλες έχω και κατι φωτογραφίες παλιές που φαίνονται δυο γυναίκες

«σταυρωμένες» (έχουν σταυρώσει τα χέρια τους) εγίνονταν ο χορός και λαμέναν ποιο να τις φωνάζει, κάποιος που τις εγάπα (αγαπούσε).

Ερώτηση: Έτσι γίνονταν και προξενιά σαν να λέμε;

Απάντηση: Όχι προξενιά, αγαπιούνταν, ε σε άλλα χωριά ήταν προξενιά, εκεί πέρα ήταν κάποιος που τις είχε συμπάθεια ή κάποιος συγγενής: «ο ξάδερφος μου με χόρεψε» ξέρω γω κατάλαβες;; ε κάτι τέτοιο να την πάρει στο χορό να χορέψουν.

Ερώτηση: Εσείς έχετε κάποιο παρατσούκλι με το οποίο είστε γνωστός;

Απάντηση: Όχι, όχιόταν ήμουν πιτσιρικάς με λέγανε οι φίλοι μου Λιβανέζο αλλά όχι γενικά

Ερώτηση: γιατί;

Απάντηση: Επειδή είμαι μελαχρινός! (γελάει)

Ερώτηση: έχετε παρατηρήσει διαφορές ανάμεσα στα χωριά και με τους ‘τούρκους’ που χορεύουν τον “τούρκικο”; Δηλαδή είναι ένας ο χορός ο “τούρκικος” ή το χορεύουν διαφορετικά στην Έπμωνα διαφορετικά στα Αφάντου κτλ;

Απάντηση: όχι, όχι ένας χορός είναι απλώς ορισμένους ανθρώπους τους εβλέπω που κάνουν ένα τσάκισμα, κάτι τσακίσματα ωραία και οι ‘τούρκοι’ οι παλιοί τον χόρευαν κάπως ..ετσι ψιλοκεντημένα που λέμε οι καινούργιοι τώρα για τι το χορεύουν όλοι, αν παίζουμε “τούρκικο” όλοι θα ανεβούν πάνω γιατί δεν είναι μόνο ο πρώτος χορός στο Σουνέτι ή στον «τούρκικο Γάμο» τον παίζουμε και ενδιάμεσα του χορού, της διασκέδασης θα σηκωθούν όλοι και άνδρες και γυναίκες και είναι πιο απλουστευμένα πλέον τα βήματα του, ενώ οι παλιοί εκάμνασι είχε ορισμένους παλιούςκι είχαν μια κορμοστασιά τέλος πάντων είχαν ένα σχέδιο ένα ύφος.

Ερώτηση: Τώρα αυτό δεν το βλέπετε πλέον;

Απάντηση: Ε σε ορισμένους, σε ορισμένους το βλέπω σε κάτι παλαιότερους

Ερώτηση: Παππούδες;

Απάντηση: Ναι

Ερώτηση: Αυτοί(μουσουλμάνοι) είναι “τούρκοι” ή χριστιανοί;

Απάντηση: Και “τούρκοι” και χριστιανοί στα χωριά

Ερώτηση: Εσείς παίζετε Λύρα, πού μάθατε να παίζετε;

Απάντηση: Εδώ στη Ρόδο

Ερώτηση: Από ποιόν;

Απάντηση: Εγώ εγοητεύτηκα από Λυριστή που είχε στη Έμπωναπου τον έλεγαν Βασίλη Καραγιαννάκη αυτός ήταν ένας γέρος που τον έλεγαν «Βασιλαρά» το παρατσούκλι του ήταν έτσι μεγαλόσωμος, ο «Βασιλαράς». Πήγαινα στο καφενείο να βρώ τον παππού μου, όταν ήμουν μικρός και μέσα στο καφενείο τύχαινα το “γέρο”(Βασιλαρά) που έπαιζε λύρα και τραγουδούσαν οι γέροι που ήταν έτσι(και μας δείχνει περίπου πόσο μικρό ήταν το καφενείο) όλο το καφενείο μία παρέα λοιπόν και τραγουδούσαν, και όταν καθόμουν και τον άκουγα δεν έφευγα όταν τον τύχαινα εκεί καθόμουν

Ερώτηση: Σε τι ηλικία τον γνωρίσατε;

Απάντηση: Πρέπει να ήμουνα 7 χρονών 8 επάνα στο χωριό και καθόμουν με τον παππού μου και πιο μικρός, πήγαινε το απόγευμα ο παππούς μου στο καφενείο και γώ με τα ξαδέρφια μου επαέναμε για να μας κεράσει λεμονάδα: πάμε με να βρούμε τον πάππου να πιούμε λεμονάδα, ήταν πιο μικρά τα ξαδέρφια μου, τα ξαδέρφια μου εβαριούνταν φεύγανε εγώ εκάθομουν ήμουν ακουμπισμένος στην καρέκλα του πάππου μου έτσι στο πλευρό του και άκουγα τον γέρο.

Ερώτηση: Εκείνος έπαιζε μόνο λύρα δεν είχε κάποιο άλλο όργανο δίπλα;

Απάντηση: όχι μόνο λύρα, μια λύρα τρίχορδη με κουδουνάκια το ψάρι, από εκεί γοητεύτηκα

Ερώτηση: έχετε κάποιον άλλο στην οικογένεια που παίζει;

Απάντηση: Της γιαγιάς μου ένας αδερφός που παίζει κλαρίνο

Ερώτηση: Το κλαρίνο πως ήρθε στην Ρόδο;

Απάντηση: Το φέρανε εδώ οι ξενιτεμένοι Ροδίτες της Αμερικής, αυτοί το πρωτοφέρανε εδώ όταν είχαν πάει κάμναν παρέες με “πανωμερίτες”

Ερώτηση: όταν λέτε “πανωμερίτες” τι εννοείτε;

Απάντηση: ε Πανωελλαδίτες(από την ηπειρωτική Ελλάδα) από την πάνω Ελλάδα και ξέρεις ήρθε το κλαρίνο εδώ όταν ντύναν τη νύφη και λαλούσαν(τραγουδούσαν) το αντρόγυνο να πάει στην εκκλησία κι έπαιζε το κλαρίνο δυνατά ή έπαιζαν όξω σούστα ξέρω γω εντυπωσίαζε το κλαρίνο

Ερώτηση: οπότε είναι αδερφός της γιαγιάς σας;

Απάντηση: Ναι πρώτη είναι η γιαγιά μου και ο τελευταίος από τα αδέρφια είναι ο μπάμπας μου ο Παναγιώτης

Ερώτηση: Είναι εν ζωή;

Απάντηση: Ναι

Ερώτηση: έχει τύχει ποτέ να συνεργαστείτε να παίζετε;

Απάντηση: Πολλές φορές απλώς τώρα πλέον δεν παίζει

Ερώβτηση: μεγάλωσε πολύ για αυτό;

Απάντηση: Μεγάλωσε, αλλά όταν με βλέπει επειδή έχω εγώ εκείτα κτήματα, έχει και αυτός παραπάνω και περνάει και πάντα σταματάει μιλούμε τι κάνεις; κτλ, και καμιά φορά μου λέει εγώ δεν παίζω πιο (πιά) αλλά μου λέει στο σπίτι παίζω ηλαδή έχω ακόμα εγγονές να παντρέψω, έχω εγγόνια να παντρέψω και θέλω λέει να παίζω και γώ κάτι στο γάμο έτσι.

Έπαιξε καλά αυτός, και οι γνώσεις του είχαν εύρος, δεν ήταν μόνο στο τοπικό ρεπερτόριο, ήξερε πολλά πράγματα έπαιξε και πανωμερίτικα αυτός

Ερώτηση: Χρησιμοποιείτε το κλαρίνο γενικότερα στην Ρόδο τώρα;

Απάντηση: Τώρα πλέον όχι, υπήρχε αυτής της ηλικίας, υπήρχε μια φουρνιά που έπαιζαν κλαρίνο και που το αγαπούσαν το κλαρίνο, δηλαδή ήθελαν στην σούστα με κλαρίνο

Ερώτηση: Μπορείτε να μας πείτε ποιά όργανα χρησιμοποιούνται στην Ρόδο;

Απάντηση: Κοίταξε τα βασικά όργανα είναι η λύρα, το λαούτο και παλαιότερα η τσαμπούνα, το ασκί αυτά ήταν τα βασικά όργανα, ύστερα σιγά, σιγά αυτά, η τσαμπούνα εχάθηκε το μόνο εγώ που ξέρω από τσαμπούνα είναι από φωτογραφίες δεν άκουσα ούτε έφτασα (πρόλαβα) μόνο φωτογραφίες από παλιούς τσαμπουνιέρηδες ο τάδε ξέρω γω και από μαρτυρίες: έπαιζε λέει ο πάππους του τσαμπούνα και κάποιες φωτογραφίες που ήταν τσαμπουνιέρηδες με την τσαμπούνα.

Μετά η λύρα ήταν ..είχε πρωταρχικό ρόλο εδώ έπαιζαν τα τοπικά τα τοπικά

Ερώτηση: Εκτός από εσάς που παίζετε λύρα υπάρχουν άλλοι εδώ που παίζουν παραδοσιακά όργανα λύρα και λαούτο;

Απάντηση: Ναι υπάρχουν αλλά τώρα αυτοί οι καινούργιοι έχουν “Κρητικοποιηθεί” κρητικά παίζουν και οι λαουτιέρηδες και οι λυράρηδες

Ερώτηση: Το λαούτο εδώ στην Ρόδο ήταν νησιώτικο ή κρητικό λαούτο ή κάτι άλλο; η κατασκευή τους

Απάντηση: Θα σου πώ τώρα κοίταξε να δεις, όχι η κατασκευή του το κούρδισμα της να πείς, λογικά το λαούτο παίζει από την μέση και κάτω το βιολί θα κουρδίσει PE όχι MI, PE κούρδιζε το βιολί οπότε το λαούτο το νησιώτικο που λέμε από την μέση εδώ (μας δείχνει

) είναι το PE στην μέση του μπράτσου από εδώ και κάτω δηλαδή η λύρα ΔΕΝ κούρδιζε PE αλλά δεν εκούρδιζε και ΛΑ όπως κουρδίζει τώρα, κούρδιζε παραπάνω οπότε και το λαούτο έπρεπε εδώ (μας δείχνει) να είναι η πρώτη χορδή της λύρας οπότε καμία φορά μου λένε είναι κρητικό λαούτο γιανησιώτικο; εγώ νομίζω ότι είναι το ίδιο όργανο απλώς το ένα είναι πιο μπάσο κουρδισμένο και το άλλο είναι ακριβώς το ίδιο πιο πρίμο κουρδισμένο 'τώρα' οι λυράρηδες είπαμε εκουρδίζαν το λαούτο εδώ (μας δείχνει) τώρα τι χορδές εβάζαν τι νούμερα εβάζαν αυτά δεν τα ξέρω και τι ..; εντάξει μεταλλικές χορδές τώρα εκείνη την εποχή .., να σου πώ την αλήθεια και γώ παλιούς λαουτιέρηδες δεν έφτασα (πρόλαβα) μόνο φωτογραφίες και κάτι βιντεάκια παλιά που έπαιζαν κάτι γέροι λαούτο, παίζαν όμως εδώ κάτω οπότε εκουρδίζαν όπως κουρδίζουν... (σκέφτεται)· εγώ θα πώ όπως κουρδίζουν οι Καρπάθιοι, ούτε PE ούτε ΛΑ

Ερώτηση: το Λαούτο;

Απάντηση: το λαούτο (φαίνεται να μπερδεύτηκε μάλλον εννοούσε την Λύρα) η Λύρα η καρπάθικη δεν είναι ούτε ΛΑ είναι πιο ψηλά κουρδισμένη ούτε PE τόσο ψηλά είναι κάτι ενδιάμεσο ΣΙ

Παύλος Παππαμανώλης (Καρπάθιος): ΣΙ ύφεση ανάλογα και αν παίζει και τσαμπούνα

Ερώτηση Γιάννης Κλαδάκης: Εσείς ξέρετε μουσική;

Απάντηση Π Π: Εγώ ασχολούμαι λιγάκι, παίζω λίγη Λύρα στο σπίτι

Μιχάλης Χατζηαντωνίου: εγώ ασχολούμαι με την βυζαντινή μουσική, είμαι ψάλτης και ασχολούμαι γενικά με την μουσική κιθάρα, τουμπερλέκι αυτά

Ερώτηση: Υπάρχουν άνθρωποι εδώ που να ακούτε την γνώμη τους για το αν ένας μουσικός είναι καλός;

Απάντηση: Τώρα ο καθένας έχει την γνώμη του, εμένα μ'αρέσει αυτό του αλλουνούδεν του αρέσει ξέρω γω λέω εγώ

Ερώτηση:

ΠΠ: Πιο παλιά όμως υπήρχε μια ιεραρχία

ΜΧ: αν κάποιος έκανε υπερβολές

Απάντηση: Υπάρχουν ας πούμε κάτι μαρτυρίες που λένε ο τάδε λέει ήταν καλός, εγώ τον έκουσα; να μπορέσω να κρίνω ή αυτό το γέρο που σας έλεγα που τον άκουγα εγώ κι όταν τον άκουγα εκστασιαζόμουν, ήμουν 7 χρονών παιδάκι ύστερα όταν έμαθα λύρα και μεγάλωσα και κατάλαβα με την μουσική, έλεγα τώρα ο άνθρωπος τι παίζει; δηλαδή έπαιζε

αρχαία μέλη που είναι έτσι ο Καραμάνης ας πούμε τα έκαμεν έτσι(εξεζητημένα)εντάξει άστον τον Καραμάνη και τον Χρύσανθο και τον άλλο αλλά τα αρχαία είναι αυτά

ΜΧ: άμα πάρεις τα κλασικά “μαθήματα”του Πέτρου πχ είναι απλό

ΓΚ: Ναι απλό ας ήταν ο Πέτρος!(ο Πελοποννήσιος) τώρα ο Νικόλαος της Σμύρνης έκανε, έβαζε κι άλλα πράγματα, ίσως ήταν κι ο πρωτεργάτης της εποχής του

Ερώτηση: Δάσκαλός σας είπατε ήταν ο Βασίλης Καραγιαννάκης;

Απάντηση: Όχι δεν ήταν δασκαλός μου από αυτόν εμπνεύστηκα ύστερα άκουσε να δεις εγώ ήθελα να μάθωλύρα, αγοράζω μια λύρα, πού να βρώ λύρα εδώ στην Ρόδο;, αγόρασα μια λύρα από την Αθήνακρητικιά λύρα από έναν Κρητικό το Αλεφαντινό ξέρετε τους Αλεφαντινούς, είναι δύο αδέρφια ο Μιχάλης και ο Νίκος και ο πατέρας τους ο Μανώλης ο Αλεφαντινός, αυτοί ήταν στην «οδό Γιατράκου» δεν ξέρω αυτή η Οδός που βρίσκεται στο κέντρο είναι αλλού είναι δεν ξέρω και πήρα μια λύρα από αυτόν, και πήγαινα εδώ σε ένα δάσκαλο που έκανε εδώ πέρα μαθήματα «ο σύλλογοςΚρητών» στη Ρόδο ήμασταν 5-6 παιδάκια έρχονταν από τα χωριά κάποια παιδάκια και μια κοπέλα από την Μαλώνα την έφερνε ο πατέρας της

Ερώτηση: Αυτό πότε έγινε θυμάστε χρονολογία;

Απάντηση: αυτόέγινετο... εγώ είμαι το 1972 γεννηθείς, το 1982 ήμουν 10 χρονών πρέπει να ήμουν 14 χρονών το 1984(ή 1986) πρέπει να ήταν .Λοιπόν αυτή η υπόθεση κράτησε 5-6 μήνες μετά ύστερα ο δάσκαλος ήταν κρητικός «ο Παραγιός ο Γιώργος»έφυγε νομίζω εκαλοκαίρεψεν επήγε στην Κω να παίξει λύρα δεν εξέρω και έμεινε εκεί και διάλυσε η υπόθεση. Μετά από κει και πέρα μόνος μου, άκουγα κασέτες, ηχογραφούσα τις γριές τις άκουγα, όταν έπαιζα λύρα ήταν ο πάππους μου δίπλα μου ο πάππους μου ο Γιάννης .

Ερώτηση: Ο παππούς σας ο Γιάννης ήταν ιερέας; επειδή είχα δει μια συνέντευξη που δώσατε στο «Αλάτι της Γής» και φαίνεται πίσω σας ένα κάδρο με έναν ιερέα ηλικιωμένο

Απάντηση: όχι δεν ήταν παπάς απλώς ήταν μερακλής, ωραίος, τραγουδούσε, δεν ήξερε να μου πει το λάθος ακριβώς, αλλά ήξερα να μου πει εκεί είναι λάθος δεν ήξερε να μου το διορθώσει, αλλά στο άκουσμά του (όταν το άκουγε έλεγε) όχι έτσι

Μ.Χ.: είχε το άκουσμα

Γ.Κ.: Ναι είχε το άκουσμα

Ερώτηση: εσείς εδώ ποιους θεωρείτε καλούς οργανοπαίκτες;

Απάντηση: Από τους παλιούς;

Ερώτηση: Παλιούς και αν υπάρχουν και καινούργιοι

Απάντηση: Κοίταξε να δείς για να μην πούμε κανένα έχει καλούς, την αλήθεια να την πούμε ότι έχει καλούς; έχει καλούς, έχει και μέτριους καλούς, από την στιγμή που έχει πληθώρα έχει, τώρα βγήκε πολύ νεολαία σε αυτά τα όργανα λύρες, λαούτα βγήκαν αλλά όπως σας είπα είναι «κρητικοποιημένοι» αυτό είναι αρέσκονται να παίζουν κρητικά (τραγούδια) ορισμένοι απ αυτούς είναι καλοί, ορισμένοι είναι πιο μέτριοι αλλά εντάξει την δουλειά τους την κάνουν

Ερώτηση: Έχει σχέση η κοινωνία δηλαδή το κοινό που παίζει ο οργανοπαίκτης;

Απάντηση: ε τώρα το κοινό είναι πολύ «κρητικοποιημένο» σου λέω όχι εδώ μόνο δηλαδή και στα Νησιά στην Κάλυμνο στην Κώ να πάεις κρητικά... χορευτές δηλαδή το κοινό που χορεύουν από κάτω, μπορούν να συναγωνιστούν χορευτές της Κρήτης τόσο καλοί χορευτές είναι στα κρητικά όμως

Ερώτηση: Πιστεύετε ότι παίζει κάποιο ρόλο ο χορευτικός σύλλογος του νησιού;

Απάντηση: Μπορεί και οι σύλλογοι να παίζουν ρόλο αλλά μπορεί να παίζει ρόλο και η διαφήμιση που έχουν κάνει οι κρητικοί στην δική τους μουσική, δηλαδή η τόση προώθηση που έχουν κάνει στην μουσική τους .Αυτή η επιχείρηση οι δισκογραφικές που λέμε η φουρνιά αυτή που βγάζει συνέχεια δίσκους κρητικούς και ακούγονται κτλ κτλ

Ερώτηση: Εδώ στην Ρόδο υπάρχουν δάσκαλοι καλοί να μαθητεύσει κάποιος και για τα Ροδίτικα;

Απάντηση: Δασκάλους καλούς έχει, αλλά θα μάθεις την τεχνική του οργάνου, θα μάθεις κάποια τραγούδια όμως μην περιμένεις τώρα να σου ροδίτικα, ροδίτικα γιατί οι πιο πολλοί δάσκαλοι εδώ δεν είναι και ροδίτες ας πούμε και αν αυτοί οι κάποιοι ροδίτες έχουν γύρει στο κρητικό...

Ερώτηση: Εσείς κάνετε μαθήματα;

Απάντηση: Εγώ έκαμνα αλλά τώρα δεν κάνω

Ερώτηση: Δεν προλαβαίνετε;

Απάντηση: Είχα ένα παιδάκι από τα Απόλλωνα, που είχα εγώ μια λύρα που την εβρήκα στα σκουπίδια και την πήρα όποτε πήγαινα να παίξω εκεί στα Απόλλωνα ήταν από δίπλα μου αυτό ο πιτσιρικάς κι έδωσα του την λύρα και έκανε του κόσμου την χαρά, έχω λοιπόν μια φωτογραφία που κάθομαι εγώ και παίζω λύρα και δίπλα μου έχει μια καρέκλα κάθετα αυτός και βαστά την λύρα και τα πόδια του δεν εγγίζουν κάτω, τώρα αυτός επαντρεύτηκε

(παντρεύτηκε «πολιτικά» και τον Σεπτέμβρη που θα μας έρθει θα παντρευτεί και πολιτικά)

Λοιπόν αυτό όταν ήταν μικρό παιδάκι ήταν από πίσω μου, αφού επήνενα στα Απόλλωνα να παίζω και η μάνα του πλέον δεν το έψαχνε ήταν ξέγνοιαστη, σου λέει: αφού είναι εδώ ο Γιάννης είναι με τον Γιάννη ο μικρός που ήταν δηλαδή 5 χρονών παιδάκι (είναι μαζί με τον Γιάννη) εντάξει άστοναυό και αυτός ύστερα αγόρασε άλλη λύρα δωδεκανησιακή λύρα του έδειχνα εγώ ήθελε να μάθει την ροδίτικη μουσική κατά γράμμα τίποτα άλλο ήθελε να μάθει δηλαδή ότι έκαμνα εγώ δεν ξέω δηλαδή πόσο είχε εμπνευστεί από μένα ήθελε να του μάθω να μπολιάζει δέντρα, ήθελε να του μάθω να κάμει κρασί, ήθελε να του μάθω να σφάζει, να ξεραίνει δέρματα, ήθελε να τον παίρνω μαζί μου στα γλέντια να βλέπει την διάταξη του γλεντιού, ήθελε να του μάθω τους σκοπούς τους παλιούς ήθελε να του μάθω να χορεύει την σούστα

Ερώτηση: Και τώρα αυτός τα έμαθε! ασχολείται;

Απάντηση: όχι αυτός όχι παίζει λίγο λύρα για την πλάκα του, αυτός είναι αστυνομικός τώρα, όχι δεν ασχολείται επειδή ασχολήθηκε με άλλα πράγματα όμως, αυτά τον πρωτογενή τομέα λίγο τον άφησε εντάξει, ναι ερχόταν μαζί μου έκοβα εγώ σταφύλια έπαιρνε τηλέφωνο: Γιάννη πότε κόβουμε σταφύλια; Κάτσε του λεγα μόνο να τα κόψω θέλω, όχι μου έλεγε θα έρθω να σε βοηθήσω, μαζί μου στα καρπούζια, «θα έρθω» στην πατάτα, Θέλω να πώ μόνο από αυτόν είδα ένα πού χαβάσι για το ροδίτικο στοιχείο, δεν είδα έτσι κανένα άλλο μικρό να είναι έτσι πολύ.. αν και έχει ανθρώπους, που είναι έτσι τοπικιστές και λένε: «πούνε πρε τα ροδιτικά μας: που είναι τα δικά μας τα πράγματα τα παλιά; η μουσική μας οι χοροί μας τα φαγιά μας τα πάντα μας; Πού τα;»; έχει και νέους ανθρώπους που το λένε, πολλοί άνθρωποι ακόμα μου το λένε: «έλα μωρέ στα χωριά τα δικά μας λέει είσαι εσύ Γιάννη τώρα άλλο ο τάδε που παίζει πούνε καλός κι άλλος που είναι καλός, για τα χωριά μας είσαι εσύ κανένας άλλος» δηλαδή έχει πολλούς που μου το λένε (λένε)αλλά έχει κι άλλους οι οποίοι και οι άλλοιέχουν τον κύκλο τους την πελατεία τους που λέμε και παίζουν και οι άλλοι

Ερώτηση: Εσείς εκτός από λύρα που είναι το βασικό σας όργανο παίζεται και κάποιο άλλο;

Απάντηση: Ε ψευτοπαίζω λίγο βιολί

Ερώτηση: Πώς μάθατε βιολί μόνος;

Απάντηση: Ναι μοναχός μου

Ερώτηση: δεν ξέρω έχουν σχέση μεταξύ τους λύρα και βιολί

Απάντηση: Ε παρεμφερή εντάξει, αν και ο Γιάννης ο Κουλιανός μου είπε: «Γιαννάκη όταν είσαι με τούρκους θα μιλάς τούρκικα και όταν είσαι με τους Ρωμιούς θα μιλάς ελληνικά» του λέω: «γιατί μαστροΓιάννη;» «γιατι όταν παίζεις βιολί» λέει» που σ εκουσαπαίζεις “λυρίστικα”»

Π Π: έχει διαφορετική τεχνική μάλλον

Γ Κ: Ο Γιάννης ο Κουλιανός τον ξέρετε το έχετε υπόψη σας; ο Γιάννης ο Κουλιανός ήταν ένας μαθητής του Γιώργου του Μακρυγιάννη, ο Γιώργος ο Μακρυγιάννης τον έχετε ακουστά, ούτε αυτόν;

Π Π Μ Χ: Ούτε

Γ Κ: Λοιπόν ο Γιώργος ο Μακρυγιάννης ήταν από την Νίσυρο και έχει κάτι ηχογραφήσεις του 20 του 25(1920-25) έχει πολλές ηχογραφήσεις αυτός, θεωρείτε ο ΤΟΡ της εποχής έπαιζε βιολί, είχε κάποιους μαθητές, μαθητής του ήταν ο Κουρούνης από την Κάλυμνο, ο( ) από την Κάλυμνο, ο Γιάννης ο Κουλιανός από την Κω ήταν κάποιοι μαθητές του που κατά την γνώμη μου ο Γιώργος ο Μακρυγιάννης διαμόρφωσε το ύφος της δωδεκανησιακής μουσική στα βόρεια Δωδεκάνησα ως επι το πλείστον

Ερώτηση: παίζει το βιολί εκεί δηλαδή (ως όργανο)

Απάντηση: Ναι αυτός κιόλα ύστερα που ήρθε από την Αμερική γιατί έκανε ηχογραφήσεις στην Αμερική, αλλά έζησε και πολύ καιρό στην Κωνσταντινούπολη αυτός και έφερε κάποια τραγούδια και από κει εδώ αν έχετε υπόψη σας ένα τραγούδι που το λένε στην Νίσυρο

Λέει:

Τακ τακ τικι τικι Τακ

κάνει η καρδιά μου

λοιπόν αυτό το τραγούδι το χορεύουν στην Νίσυρο και το θεωρούν “νισύρικο”ένα άλλο που λέει:

Όμορφή νισυροπούλα

Όμορφή μου νισυριά, νισυριά

Αρχικά λέει ομορφήμου συμυρνοπούλα η πρώτη ηχογράφησή ένα άλλο τραγούδι που λέει:

Εγω είμαι η βλάχα

Η βλάχα η παινεμένη

Εγω ειμαι η βλαχα

Η βλάχα η ξάκουστη

Που ζω στα όρη στα βουνά κυνηγημένη

Σαν την τρυγόνα που δεν θέλει να πιαστεί

Κτλ αυτά τα τραγούδια είναι κάποιων συνθετών εκείνης της εποχής της Πόλης της Κωνσταντινούπολης αυτός τα έφερε και τα χορεύουν τώρα στον Νίσυρο «εμπρός που λένε»

Ερώτηση: Σαν άκουσμα πώς σας ακούγεται;(εμένα μου ακούγεται να μοιάζει ΜΧ)

Απάντηση: Ξένο είναι εντελώς ξένο δηλαδή η μουσική τους δομή είναι εντελώς ξένη μ'αυτά τα δικά μας. Νισύριοι επιμένουν: «όχι καλέ αυτά είναι δικά μας είναι νισύρικα» παιδιά..... (δεν είναι έτσι εννοεί)

Π Π:Εχουνε δεθεί πλέον στην τοπική κοινωνία και πιστεύουν ότι είναι δικά τους

ΜΧ: Με αυτή την έννοια το λένε μάλλον

Γ Κ: Όχι τα θεωρούν “δικά” τουςότι είναι κατασκευάσματα Νισύρικα παιδιά η μουσική του κατασκευη είναι από άλλο εργοστάσιο, defacto, όταν μιλάω εγώ έτσι δεν μιλάει κανένας άλλος, όταν πώ εγώ: «παιδιά ΣΤΟΠ μέχρι εδώ είναι αποκεί και πέρα τούτο είναι ξένο ή ετούτο δεν είναι δικό σαςαυτό είναι από κει». Μπορεί να επιμένουν σε άλλους σε εμμένα δεν επιμένουν κανένας (γελάει)

Π Π: γιατί γνωρίζουν ότι αυτό είναι τέλος

Ερώτηση: Η πρώτη σας μουσική θητεία δηλαδή τον πρώτο καιρό που ξεκινήσατε να παίζετε σε πανηγύρια, να κάνετε γλέντια, πως είναι συγκριτικά με τις επόμενες;

Απάντηση: Οι μερακλήδες οι παλιοί φεύγουν και είναι αναντικατάστατοι, οι καινούργιοι είναι του “μπαλέτου”(γελάει) κατάλαβες είναι του μπαλέτου πλέον ενώ οι παλιοί δεν ήταν, ήταν διαφορετικοί. Εμένα μου λέει ο πάππος μου που ήτανε, ιστορίες παλιές, όταν πηγαίναμε λέει στον Αϊ Γιάννη τον Αρταμήτη στο πανηγύρι από την Έμπωνανα πάνε στον Αρταμήτη με τα πόδια ήταν μου λέει μόδα ήμασταν με τα στιβάνια.

Μ Χ: Μπότες

Γ Κ: Ναι το παντελόνι λέει βρακόναμέν το μέσ τα στιβάνια οι νεαροί ήμασταν έτσι, οι πίο παλιοί ήταν βρακάδες . Οι νεαροί λέει όλοι εμείς που ήμασταν άσπρο πουκάμισο, το παντελόνι μέσ το στιβάνι, το στιβάνι λέει να γυαλίζει και με τα πόδια να πάμε στον

Αρταμήτη, με τα πόδια όταν φτάναμε μου λέει στον Αρταμήτη, πίσω ο γιακάς μας ήταν ολόμαυρος από τον ιδρώτα αλλά εντυνόματαν να πάμε στο πανηγύρι

Οι κοπέλες λέει βάζαν τα καλά τους φουστάνια ας πούμε οι Μπωινιάτισσεστώρα; Ήταν θεσμός το πανηγύρι, πιάναμε λέει και τα τουφέκια μαζί μας, όταν τελείωνε το πανηγύρι στρέφαμε από το βουνό από τον Αττάβηρο να κάνουμε λέει καμία πέρδικα, ακόμη και κυνήγι, ξενυχτισμένοι να κάτσουμε στον εσπερινό όλη την νύκτα να χορεύουμε, να σταθούμε το πρωί στη Θεία Λειτουργία

Ερώτηση: Και να σταθούμε το πρωί

Απάντηση: Βέβαια!! ξενυχτήταν θεσμός το πανηγύρι λέει αυτό ήταν, όχι να πάμε να φάμε και να φύγουμε... έχει γίνει ο εσπερινός να κάτσουμε να φάμε εκεί να χορεύουμε όλη την νύκτα το πρωί να σημάνει ο παπάς να σταθούμε στην Θεία Λειτουργία και στρέφαμε μου λέει από το βουνί από πάνω για να κάνουμε μου λέει και κάμια πέρδικα και ορισμένοι που έρχονταν στο πανηγύρι έρχονταν λέει από το βουνό φέρναν λέει καμια πέρδικα κατι ευρήσκασι

Ερώτηση: το πανηγύρι λοιπόν ήταν κάτι που το περίμεναν όλη την χρονιά

Απάντηση: όλο το χρόνο, έχουμε το πανηγύρι ή έχουμε την Λαμπρή ξέρω γω τώρα, πού είσαι στην Κατταβιά; τι βάζει ο νους σου; μπουζούκια; σε μία ώρα είσαι στη Ρόδο! τι τι θέλει κωλόμπαρο; στην Ρόδο κατεβαίνεις τα βρίσκεις τα πάντα, ενώ πρώτα επεξημένασι ας πούμε ο κόσμος μια φορά το χρόνο το περίμεναν αυτό το πράγμα

Ερώτηση: Εσείς βλέπετε δηλαδή ότι φεύγοντας οι παλιές γενιές που χόρευαν μερακλήδικα έχουν αλλάξει τα πράγματα;

Απάντηση: Ατό όμως φυσικό δεν είναι;

Ερώτηση: πιστεύετε μπορεί να αλλάξει;

Απάντηση: Πώς να αλλάξει; είπαμε οι παλιοί άνθρωποι εδουλέυγανε 1 χρόνο, 1 χρόνο ολόκληρο δούλευαν για να εξασφαλίσουν το σιτάρι της χρονιάς να κάνουν ψωμί να τρώνε, τώρα δεν είναι έτσι, δηλαδή ο παλιός ο άνθρωπος την κοπέλα που αγαπούσε την έβλεπε από αλάργου και αν μπορούσε να της εγνέψει κάτι, αν εμπορούσε, τώρα όταν κάποιος αγαπάει μια ζουν μαζί συζούν μαζί, έχει αλλάξει πια, αυτός δηλαδή που την νοσταλγούσε να την δει α της ετραγουδούσε αν την έβλεπε σε ένα γάμο, μες τη διασκέδαση κατάλαβες;

ΠΠ: Έχει αλλάξει ο τρόπος ζωής

Γ Κ: Ζωής γενικά όχι μόνο εδώ στη Ρόδο σε όλο τον κόσμο μόνο κάτω στην Αφρική δεν άλλαξε (γελάει) ο τρόπος ζωής κατάλαβες;

Ήταν κάποιος σε ία διασκέδαση σε γάμο, πρώτα οι γάμοι γίνονταν μέσ τα σπίτια, δηλαδή στην εκκλησία αλλά διασκέδαση γινόταν μέσ το σπίτι το γάμου.

Π Π: δεν υπήρχε και πουθενά αλλού

Γ Κ: Ναι δεν υπήρχε πουθενά αλλού

Ερώτηση: Μέγαρα υπήρχαν πχ της εκκλησίας;

Απάντηση: όχι τώρα τελευταία αυτά γίνανε όπου έγιναν παλιά μέσα στο σπίτι το γάμου αλλού έτρωγαν και μάλιστα έξω από το σπίτι είχε πιθάρια με νερό εκεί που χορεύασι όταν διψούσαν πιούν οι άνθρωποι με το κατσαρόλι κομμάτι νερό, πιθάρια πήλινα τα έβαζαν απέξω, αλλού έτρωγαν και μετά στο γάμο να χορέψουν κι ήταν οι άρεκλες τότε που είχε μπαταρούς;; ξέρεις με μπαταρούς στολισμένους όπως είναι στην Κάρπαθο ήταν πάνω στολισμένες οι γυναίκες χέρι χέρι και κάτω χόρευαν και μπήκε μέσα και μια κοπέλα που την αγαπούσε κάποιος και είπε λέει,:

«είδα τα πάλι σήμερα τα μάτια που με κρίνουν

και που μου πήρασι τον νούν και ήσυχο δεν το φήνουν»

την ώρα που την είδε σου λέει που αλλού να την δεις;

Και στάθηκε στην πόρτα αυτή και αυτό εχόρευε και κάμνει της

«για έλα πιασε στο χορό

Για σύρτου παρα πίσω

Μην κάμω πίσω τον χορόν

Κι έθω και σε πατήσω»

δεν υπήρχε τρόπος να επικοινωνήσει κάποιος με την κοπέλα που αγαπούσε εκείνα τα χρόνια και φυσικά ήταν και .. η νοοτροπία των ανθρώπων άλλη ρε παιδί μου

Ερώτηση: έχω ακούσει ότι στα Δωδεκάνησα υπάρχει μητριαρχία αλλά παρόλα αυτά δεν μπορούσε να μιλήσει κάποιος ελεύθερα;

Απάντηση: Ναι υπάρχει, είχε όμως το φόβο από τον πατέρα της τα αδέρφια της είχε τέτοιους φόβους

Ερώτηση: δεν άλλαζαν δηλαδή αυτά

Απάντηση: εντάξει ρε παιδί μου σε όρια δηλαδή εμένα μου λένε αυτός ο μπάμπας ο Παναγιώτης που είναι 85 χρονών μου λέει εγώ δούλευα και όταν εσχόλου εντύνουμου (σχόλαγα, ντυνόμου) και πήγαινα λέει πάνω στο βουνό να πάω να βρώ την θεία σου την Μαρία που είχε λέει τα πρόβατα που τσοπάνευγε να πάω να την εύρω να γειτονέψουμε που λένε να αποσπερίσουμε όταν “αγαπιούνταν” πριν αρραβωνιαστούν, δηλαδή αυτό υπήρχε ρε παιδί μου εντάξει δηλαδή μέχρι ένα όριο όχι ότι δεν υπήρχαν και ακραία φαινόμενα δηλαδή ας πούμε γεννιούνταν κάποια “νόθα” που αυτά ήταν σε όλες τις κοινωνίες για αυτό υπάρχουν και γυναικεία επίθετα κάποια επίθετα γυναικεία, ξέρω γω έχει στο Άγιο Ισίδωρο «Φωτεινής» της Φωτεινής ο γιός γιατί μάλλον δεν είχε πατέρα, αυτό το παιδάκι και γράφτηκε έτσι και στην Κάρπαθο είχε τέτοια επίθετα γυναικεία και σε τέτοιες κλειστές κοινωνίες ..

ΠΠ: Ήταν η ταμπέλα που έμπαινε αν γεννιόταν κάποιο παιδί “νόθο”

ΓΚ: δεν υπήρχαν οι προλήψεις κατά πρώτον κι ύστερα δεν υπήρχαν και οι εκτρώσεις αφού οι γυναίκες γεννούσαν μες τα σπίτια με μια μαμήγυναίκα του χωριού η οποία ήξερα “κάτι πράγματα”..όταν όλα έρχονταν ομαλά ντάξει, όταν υπήρχαν όμως επιπλοκές τι έκανε τώρα αυτή η γυναίκα; Η μαστόρισσα που την έλεγαν για θα πέθαινε η μάνα για θα πέθαινε το μωρό για και οι δυό μαζί

ΠΠ: ούτε τα εργαλεία ούτε οι γνώσεις

ΓΚ: ναι απλώς πρακτικές γυναίκες ήτανε

Ερώτηση: Εσείς αυτό που είπατε πριν με τα πιθάρια το προλάβετε ως παιδί ή μεγαλύτερος;

Απάντηση: όχι, μας το λέγανε γινόταν ο χορός έπαιρναν απ έξω από το σπίτι απ όξω πιθάρια πήλινα και γέμιζαν τα νερό και είχαν ένα κατσαρόλι στο αυτί του πιθαριού που θα χόρευε μέσα ο κόσμος να πιάνει το κατσαρόλι να πίνει, όχι εγώ κοίταξε να δεις εγώ είμαι το 1972 γεννηθείς από το 1970 πλέον ηλεκτροδοτηθήκαν όλα τα χωριά της Ρόδου πριν ήταν κάπως διαφορετικά αλλά από την στιγμή που ήρθε το ρεύμα ήρθε η .. τα αυτοκίνητα

Ερώτηση: ορόσημο δηλαδή αυτή η χρονολογία

Απάντηση: Ναι εγώ δεν τα έφτασα αυτά, η μάνα μου μου λέει, που ήταν πρώτα τα σπίτια με το χώμα κάτω και στην μέση του σπιτιού ήταν ο στύλος που κρατούσε το κεντρικό δοκάρι του σπιτιού, τα παλιά σπίτια έτσι.. και καθόταν λέει εκεί ένας Μακαρούνας ένας από την Έμπωνα που έπαιζε τσαμπούνα αυτός έπαιζε σούστα (εκείνη την ώρα) αυτός όλη την ώρα (που έπαιζε Ντι ντι ρι ρι ρι ντι) χτυπούσε το πόδι του και όταν τελείωνε λέει ο

γάμοσπου ήταν τα σπίτια χωμάτινα (είχαν χώμα για πάτωμα) είχε από κάτω ένα λάκκο εκεί που ήταν το πόδι του, εγώ αυτά δεν τα έφταξα (πρόλαβα)

Ερώτηση: Εσείς όταν παίζεται λύρα παίζετε διαφορετικά στο ραδιόφωνο, στην τηλεόραση σε στούντιο ή σε κάποιο πανηγύρι ή κάποια διασκέδαση;

Απάντηση: Ε ναι οπωσδήποτε στο στούντιο προσπαθώ να παίζω όσο το δυνατόν πιο απλά πιο Δωρικά όπως σου είπα πιο “τραχιά” το παίξιμο το παλιό ήταν “τραχύ” παίξιμο

Ερώτηση: Αυτό το κάνετε στο στούντιο ή στην τηλεόραση

Απάντηση: ε Ναι αποδοθεί κάπως το Ροδίτικο ύφος ρε παιδί μου, ότι έτσι είναι η Ροδίτικη μουσική και όταν ακούσεις παλιές ηχογραφήσεις και με βιολί όχι μόνο με λύρα το έχει αυτό (το τραχύ παίξιμο) υπάρχει αυτό ενώ τώρα πολλοί νεωτεριστές λένε...: «δεν μ αρέσει έτσι όπως το παίζει ο Κλαδάκης» γιατί είναι πιο “γυαλόχαρτο”

Ερώτηση: αυτό το κάνετε επίτηδες στο πανηγύρι όμως θα παίζετε πιο έντεχνα;

Απάντηση: Γενικά έτσι παίζω είν το ύφος μου τέτοιο προσπαθώ, οι καινούργιοι τώρα προσπαθούν να το κάνουν έτσι πολύ “ασημωμένο”που λέμε το πράμα

Π Π: τώρα με τα ηχοσυστήματα με όλα αυτά αλλάζουν και το ήχο λίγο...

Γ Κ: Με ακόρντα με πράματα πολλά μέσα, ενώ παλιά δεν υπήρχαν ούτε ακόρντα ούτε τίποτα, υπήρχαν οι «πέμπτες»

Ερώτηση: οι πέμπτες...

Απάντηση: οι πέμπτες βέβαια

ΠΠ: τρόπος παιξίματος του λαούτου δηλαδή

Γ Κ: Ναι το λαούτο έπαιζε πέμπτες, δεν έπαιζε ματζόρε ας πούμε τέτοια πράγματα μινόρε, το μινόρε κιόλα καθόλου, το ματζόρε πιάνασι ένα ΣΟΛ ματζόρε αλλά δεν ήξεραν ότι ήταν Σολ ματζόρε επειδή στο άκουσμα τους ταίριαζε το πιάνανε πότε, πότε

Ερώτηση: Τώρα τα νέα παιδιά που μας είπατε ότι μαθαίνουν αρκετοί τη μουσική πώς την μαθαίνουν;

Απάντηση: Τώρα υπάρχουν τα μουσικά σχολεία με δάσκαλο με σολφές κτλ κτλ, και υπάρχουν και τα ωδεία εκεί μαθαίνουν

Ερώτηση: Ενώ παλαιότερα;

Απάντηση: Εμείς τότε που μαθαίναμε καθόμασταν με τον δάσκαλο απέναντι έπαιζε αυτός και βλέπαμε κι εμείς

Ερώτηση: ούτε παρτιτούρα ούτε τίποτα;

Απάντηση: Δεν ξέρω εγώ παρτιτούρα απλώς όταν απολύθηκα από φαντάρος επήγα και έμαθα Βυζαντινή Μουσική μόνο αυτό ξέρω, δεν έμαθα πεντάγραμμα

Ερώτηση: την χρησιμοποιείτε την βυζαντινή για να παίζετε κάποιο κομμάτι;

Απάντηση: όχι, με το αυτί απλώς το έμαθα επειδή ήμουν φαντάρος και ήρθε ο παπάς να μας κάνει αγιασμό στο κέντρο ήμασταν 700 άνθρωποι και δεν βρέθηκε ένας ψάλτης να τον βοηθήσει ..και λέω «για όνομα βρε παιδιά μου ένας άνθρωπος δεν ξέρει;» και είπα όταν απολυθώ θα πάω να μάθω και που έμαθα πάλι, έμαθα την Βυζαντινή μουσική μέχρι εκεί ούτε πήγα να μάθω το τυπικό ούτε ..

Ερώτηση: δεν σα τράβηξε δηλαδήνα ασχοληθείτε περαιτέρω

Απάντηση: Ε καμιά φορά όταν πάω στο χωριό πάω στο αναλόγιο στου Πάσχα τις “εκκλησίες” (ακολουθίες) επειδή δεν έχει πολύ μπλέξιμο σαν τον όρθρο ας πούμε τις εβγάζω που είναι το ένα πίσω από τα άλλο για αυτό το λόγω εμένα το πρόβλημα μου είναι το τυπικό επειδή δεν πολύ πάω στην εκκλησία δεν το ξέρω το τυπικό .

ΜΧ: το τυπικό θέλει να είσαι εκκλησία από τις 7 κάθε φορά

Γ Κ: πρέπει να το έχεις ανοικτό συνέχεια, εσύ το ξέρεις το τυπικό

Μ Χ: Εγώ έχω το μπούσουλα στο κεφάλι μου και όταν πάω το πρωί κοιτάω τι είναι διαφορετικό

Γ Κ: Εγώ το Πάσχα μόνο θα πάω στο αναλόγιο, όταν πάω όμως στο Αναλόγιο το Πάσχα θα το αναλάβω εγώ το αναλόγιο, δηλαδή μου το δίνουν οι άλλοι μου λένε: Γιάννη έλα εσύ

Ερώτηση: Οπότε πάτε και βοηθάτε τότε.;

Απάντηση: Ναι όμως οι εκκλησιές (ακολουθίες) το Πάσχα, τα βιβλία το ένα είναι δίπλα στ’άλλο δεν έχει να (ψάχνεις).. μόνο το μηνολόγιο ας πούμε κάποιες φορές το διαβάζει ο αναγνώστης ας πούμε

Ερώτηση: Υπάρχουν κάποια πανηγύρια που παίζετε σταθερά εσείς;

Απάντηση: Ας πούμε παράδειγμα τον Άγιο Παντελεήμονα στην Τήλο 27 Ιουλίου και τα “εννιάμερα της Παναγιάς”²³ Αυγούστου από το 1994 παίζω εγώ εκτός τώρα εδώ και δυο τρία χρόνια που βγήκαν κάτι παιδάκια, Τηλιακάκια, παραπάνωτέσσερα χρόνια, πέντε και παίζανε αυτοί μια χρονιά στον Άγιο Παντελεήμονα και παρεξηγηθήκαν εκεί με κάποιους άλλους με την επιτροπή κι ύστερα πιο παίζαν ακόμη μια χρονιά και πάλι το ίδιο ξαναπαρεξηγήθηκαν και δεν θέλουν τώρα να παίζουν και παίζω εγώ πάλι

Ερώτηση: Μάλιστα αυτά για την Τήλο, Εδώ στην Ρόδο;

Απάντηση: Λοιπόν εδώ στην Ρόδο παίζω σε ένα πανηγυράκι στην Απολακιά του Αγίου Ευσταθίου το Σεπτέμβρη 20 του Σεπτέμβρη 21 κάπου εκεί είναι, που είναι και προστάτης των κυνηγών, εε παίζω στο Σκιαδί στις 7.. 8 Σεπτέμβρη που είναι το Γεννέσιο της Παναγίας 7 παραμονή αυτά είναι “στάνταρ” παίζω τώρα είναι κάποια χρόνια που παίζω στην «Ά Ρουσαλή» την Λαμπρή Παρασκευή στο Ασκληπιό στην «Παναγιά την Αρουσαλή» έτσι την λένε ημερήσιο πανηγύρι

Ερώτηση: ημερήσιο;

Απάντηση: Ημερήσιο την ημέρα είναι, μετά τις 11-12 ξεκινούμε αν και εκεί “πέφτει πόλεμος” με πολεμούν εκεί πέρα, γιατί έχει ντόπιους οργανοπαίκτες αλλά ο κόσμος πάλι τους το επιβάλλει «όχι θα έρθει και ο Κλαδάκης» έχει τώρα κάποια χρόνια που παίζουν και αυτοί «όχι ο Κλαδάκης πρέπει να έρθει» στραβομουτσουνιάζουν εκεί πέρα οι “ντόπιοι” (οργανοπαίκτες) αλλά όταν με καλούν θα πάω όταν δεν με καλέσουν δεν “εξεσκάζω” να πάω, εντάξει τώρα και αυτοί επειδή είναι επαγγελματίες πάλι αυτοί οι μουσικοί .. εγώ ντάξει και να μην με φωνάζουν να πάω .....έχω και την δουλειά μου αλλά αυτοί.....όμως πάλι με καλούν οι ντόπιοι αρμόδιοι

Μ Χ: οπότε τους κάνετε το χατίρι

Γ Κ: Πάω όταν μου πουν πάω μοναχός μου παίζω αυτούς εκεί, δεν τρέχει τίποτα εντάξει Για μου καλέ μου αυτό... από πίσω μαθαίνω ότι ...και λέω πάει του χρόνου πάλι

Π Π: Σε όλα τα επαγγέλματα υπάρχει αυτό

Μ Χ: Και στους ψάλτες καμία φορά

Γ Κ: Τι καμία φορά; Πολύ, όταν λέμε στους ψάλτες στους μεγάλους ψάλτες, να ψέλνεις τώρα σε μια ενορία μικρή σε ένα χωριουδάκι εντάξει

Ερώτηση: Έχετε παίξει σε Δωδεκανήσιους ή σε Έλληνες της διασποράς στο εξωτερικό

Απάντηση: Ναι στον Καναδά, στην Αμερική, στην Γαλλία αυτά

Ερώτηση: εδώ πηγαίνετε στα γλέντια που κάνουν οι σύλλογοι του νησιού;

Απάντηση: Αμέ πάω! Κάτι κάνουν και αυτοί αν και είναι ψωριάρηδες και οι σύλλογοι δεν θέλουν να πληρώσουν πάντα, πάντα με την κλάψα έλα λέει μωρέ για τον σύλλογο, (γελάει) εγώ είμαι υποχρεωμένος στο σύλλογο να έρθω να παίζω τσάμπα ή με τα λεφτά που μου δίνεις

Ερώτηση: έχω μια ερώτηση οικονομικής φύσεως...αλλά δεν ξέρω ν θα θέλατε να μας πείτε

Απάντηση: τι ντροπή είναι; πόσα παίρνουμε; Να σου πω, παλαιότερα πηγαίναμε σε ένα γάμο μας έπαιρναν τηλεφωνοέχουμε γάμο στην τάδε του μηνός στο τάδε χωριό εντάξει πάμε στο γάμο χωρίς να πούμε «θέλουμε τόσα»

Ερώτηση: Ποιος την έκλεινε την συμφωνία;

Απάντηση: Δεν κάναμε συμφωνία

Ερώτηση: Χωρίς συμφωνία

Απάντηση: τίποτα πηγαίναμε παίζαμε στον Γάμο τελείωσε υπήρχε η κούτα βάζαμε μπροστά μας κούτα και έριχναν λεφτά μέσα

Ερώτηση: Βάζανε με τις παραγγελιές ή όποτε ήθελε ο καθένας;

Απάντηση: Ε ρίχνανε όποιος χόρευε έριχνε λεφτά

Π Π: στη σούστα δηλαδή ο πρωτοχορευτής έριχνε χρήματα..

Γ Κ: Μόνο στη σούστα; Σε όλους του χορούς, ας πούμε στην αυλή της εκκλησιάς όταν φέρναμε το αντρόγυνο από το σπίτι πιο με τα όργανα να πάμε στην εκκλησιά για την στεφάνωση δεν μπαίναμε μέσα στην εκκλησιά στεκόμασταν στην αυλή της εκκλησιάς και εκεί εχορεύαμε βάζαμε ηχεία κανονικά και γινόταν χορός

Ερώτηση: Θυμάστε χορούς να μας πείτε;

Απάντηση: Ο πρώτος ήταν ο καλαματιανός εκτός που ορισμένα χωριά που χόρευαν μόνο Σούστα, όπως στον Αρχάγγελο ας πούμε και στ Αφάντου μόνο Σούστα, τώρα παίζουν κι άλλους χορούς ο πρώτος χορός είναι ο καλαματιανός, “κρητικός”, σούστα ας πούμε παράδειγμα στ ‘Απόλλωνα χορεύαμε δυο ώρες έξω από την εκκλησία

Π Π: εφώναζε λίγο ο παπάς (γελάει)

Γ Κ: Δεν εφώναζε στέκουνταν ή ξερε ο παπάς ότι είναι το έθιμο τέτοιο ρε παιδί μου

Ερώτηση: Ο γαμπρός και αυτός χόρευε;

Απάντηση: Χόρευε πρώτη η νύφη και όλοι έπρεπε να πιάσουν τη νύφη μπροστά όλοι να πιάσω την νύφη να κάνω ένα κύκλο να την αφήσω να την πιάσει άλλος και όλοι έριχναν λεφτά όλοι, όλοι! Ύστερα στην σούστα εντάξει επλακώναμε τους στις μαντινάδες, ξέρεις όταν έχεις και συντακτικό βγάζεις μαντινάδες εκείνη την ώρα αναλόγως με την κατάσταση ξέρω γω με τον γάμο έπεφταν λεφτά .

Ερώτηση: Πάνω στην σούστα τραγουδούσαν αυτοί δηλαδή

Απάντηση: Εγώ πλέον που βάλλαμε ηχεία ο κόσμος χορεύει ότι του παίζω εγώ (και ο κάθε καλλιτέχνης) και ακούει ότι πω εγώ, ενώ πρώτα που δεν είχε ηχεία συμμετείχαν όλοι τραγουδούσανκαι ο κόσμος

Ερώτηση: έλεγε κι άλλος την μαντινάδα του !

Απάντηση: Βέβαια και αυτοί που χορεύανε

Μ Χ: Επειδή χθες είχαμε πάει σε ένα μέρος και παίζανε μουσική είναι δύσκολη η μαντινάδα

Γ Κ: Να την ταιριάσεις;

ΜΧ: Ναι γιατί αμα δεν την βγάλεις εκείνη την στιγμή όλοι λένε ...

Γ Κ: Δεν είναι δύσκολημαντινάδα, το ποιο δύσκολο να ταιριάσεις είναι να ταιριάσεις την «Βλάχα»

Η «Βλάχα» είναι ένας σκοπός που το λέμε στο τελείωμα του Γάμου στην Απολλακιά και στην Μονόλιθο η «Βλάχα». Λοιπόν η Βλάχα είναι δεκατρισύλλαβα δεν είναι δεκαπεντασύλλαβα, δεκατρισύλλαβα ομοιοκατάληκτα, αυτό είναι δύσκολο

Μ Χ: Άρα έχεις χαρτάκι; Να το έχεις έτοιμο

Γ Κ: Ε όχι, άμα σε δει ο άλλος και είσαι με το χαρτί καληνύχτα (γελάει)

Μ Χ:άρα την βγάζετε εκείνη την στιγμή

Γ Κ: Ναι εκείνη την ώρα αλλά επειδή τραγουδούν πολλοί μέχρι να τραγουδήσουν όλοι θα βγάλω και γώ ένα θα το πώ και γώ κατάλαβες, αυτό η μαντινάδα δεν είναι και τόσο (δύσκολη)

Π Π: θέλει εξάσκηση

Γ Κ: Εξάσκηση εξοικείωση είναι νομίζω και να το έχεις και λίγοεπηγόναμε λοιπόν και περνάμε λεφτά χωρίς να κάνουμε παζάρι, εγώ θυμάμαι μια φορά παίξαμε σε γάμο στ' Απόλλωνα και πήρε ο καθένας μας διακόσιες πέντε χιλιάδες δραχμές(205. 000 δρχμ), ο καθένας μας

Ερώτηση: Επειδή εγώ δεν τις πρόλαβα καλά τις δραχμές, αυτό σε ευρώ πόσο πάει;

Απάντηση: Θα σου πω εγώ το μηνιάτικο του αλλουνού που δούλευε στο κέντρο υγείας στο κέντρο υγείας που δούλευε ο άλλος που παίζαμε μαζί έπαιρνε εκατοντριαναπέντε χιλιάδες το μήνα (135.000 δρχμ), διακόσιεςπέντε πήραμε το Σαββάτο το βράδυ στο Γάμο και την άλλη ημέρα παίξαμε στις Φάνεςκαι πήραμεεννήντα χιλιάδες δραχμές (90.000 δρχμ)ο

καθένας μας και θυμούμαι που μας επιλοκακοφάνηκε που ενενήντα χιλιάδες δραχμές για εκείνη την εποχή δεν ήταν λίγα

Ερώτηση: όλα αυτά μόνο στην κούτα

Απάντηση: τίποτα, τίποτα όλα στην κούτα ύστερα σιγά, σιγά ο κόσμος, εφτώχανε, εφτώχανε, εφτώχανε και τώρα λένε «πόσα θέλετε να έρθετε στον γάμο;» «θέλουμε τόσα» «εε καλά θα σε ειδοποιήσουμε» και βρίσκει άλλους με πιο λίγα και παίρνει τους άλλους κατάλαβες, ενώ εμείς λέμε «εμείς θέλουμε τόσα αν πέσουν στην κούτα εντάξει αν πέσουν παρακάτω θα μας τα συμπληρώσετε αν πέσουν παραπάνω δικά μας» αλλά έχει άλλους που είναι πιτσιρικάδες και γουστάρουν να πάν να παίξουν και πάνε και με πιο λίγα και πάνε .

Π Π: Θέλουν να φτιάξουν και το όνομα τους

Γ Κ: ε ναι έτσι

Ερώτηση: τον κόσμο πως τον βλέπετε να συμπεριφέρεται στους μουσικούς όσον αφορά το ρεπερτόριο; τι σας ζητάνε να παίξετε;

Απάντηση: όπως είπαμε και προηγουμένως ζητούν πολλά κρητικά τώρα πλέον και εντάξει βολικός είναι ο κόσμος, όπως το όπως τον μάθεις

Ερώτηση: Σας ζητάνε κι άλλα παραδείγματος χάρη πολύ άσχετα που δεν είναι, που είναι έντεχνα; σας ζητάνε και εσάς με την λύρα να παίξετε;

Απάντηση: όχι επειδή βλέπουν ότι βαστώ λύρα, τώρα να έρθει ο άλλος τι μου ζητήσει ζεϊμπέκικο; να πάρει μια ορχήστρα που είναι η ειδικότητά του τα ζεϊμπέκικα, σε εμένα να ζητήσει, ντάξει ε μπορεί να παίξουμε και κάνα ζεϊμπέκικο επειδή στην Τήλο τώρα που πάμε και παίζουμε, παίζουμε Λύρα, τουμπερλέκι και Λαούτο όλη την βραδιά είναι ένα είδος μουσικής, μπορεί στα τελειώματα κάποιος που θέλει, έλα μωρέ να του παίξουμε και κάνα ζεϊμπέκικο με την λύρα, λιγοστά πράγματα μην φανταστείς ότι τώρα θα κάνουμε το πανηγύρι “Κόμπα Καμπάνα”

Ερώτηση: Τα τραγούδια τα ζητάνε με τον τίτλο του τραγουδιού ή λένε ένα χορό ας πούμε ένα τύπο;

Απάντηση: Ορισμένοι με τον τίτλο του τραγουδιού ορισμένοι όχι

Ερώτηση: Πιο συχνά;

Απάντηση: Ε ξέρω γω πιο συχνά παίζε ένα κρητικό, «παίζε μωρέ έναν κρητικό» ή όταν χορεύουνε, σούστα (μιλάει στο πλάϊ) « γύρισε το στη σούστα»

Ερώτηση: Για να γυρίσουμε στο θέμα του χορού και του “τούρκικου” αλλά γενικότερα του χορού στην Ρόδοποιούς σας έχουσε πει ότι χορεύανεπιο παλιά σε σύγκριση με τώρα υπάρχει διαφορά στους χορούς δηλαδή έχουσε λιγοστέψει οι χοροί; χορεύουν μόνο σούστα; παλιά χορεύανε πιο πολλούς;

Απάντηση: Πιο λίγους

Ερώτηση: πιο παλιά χορεύανε λιγότερους χορούς έ;

Απάντηση: Σούστα μόνο και ένα τούρκικο και στα τελειώματα ε παίζανε και κανέναν “κρητικό” στα τελειώματα ο οποίος ο “κρητικός” ήρθε από την Κρήτη τώρα πότε ήρθε....

Μ Χ: Έχει μείνει εδώ πάντως

Γ Κ: Ήρθε από την Κρήτη αλλά τώρα επειδήδω υπήρχε και ανταλλαγή πληθυσμών είχαν έρθει εδώ πολλοί Τουρκοκρήτες με την ανταλλαγή των πληθυσμών επειδή η Ρόδος ανήκε ακόμα στην Τουρκία όταν η Κρήτη απελευθερώθηκε

ΜΧ: το 1912;

Γ Κ: Όχι, το 1897 νομίζω είχαν έρθει οι πρώτοι

Μ Χ: Τότε που έγινε η ύπατη αρμοστία ναι

Γ Κ: νομίζω το 1897 οι πρώτοι και μετά είχαν ξαναέρθει το 1907 είχανε ξανάρθει πάλι κάποιοι, Τουρκοκρήτες λοιπόν αυτοί ήταν Έλληναςμιλούσαν ελληνικά ήταν ελληνόφωνοι μόνο που ήταν Μουσουλμάνοι, είδες εδώ που πάμε στην Ρόδο στα “Κρητικά”; αυτά τα “Κρητικά” τους τα έδωσε το κράτος εκείνη την εποχήτο Οθωμανικό κράτος για αυτό και τα σπίτια είναι όλα στην γραμμή και τα έδωσε στους Τουρκοκρητικούς

Ερώτηση: και μένουν ακόμα μουσουλμάνοι; έχει πολλούς;

Απάντηση: Έ έχει ορισμένοι τα πουλήσανε τα πήρανε και κάποιοι άλλοι τώρα είναι mix αλλά έχει πολλούς ακόμα που είναι τουρκοκρητικής καταγωγής λοιπόν αυτοί ... τώρα η παράδοση μας λέει για κάποιον που έπαιζε βιολί Τουρκοκρητικό που τον ελέγαν « Χασάναλι»

ΜΧ: Χασάναλι

Γ Κ: Χασάναλι δεν ξέρω το επίθετο του πώς ήταν ο γνωστός ως «ο Χασάναλης» έπαιζε βιολί αυτός ίσως.. γιατί ήταν “έντονη” η εμφάνιση του την εποχή αυτή και ήταν και κάποια άλλη κοπέλα που την ελέγαν « Φατμέ»που έπαιζε ταμπουρά η γιαγιά μου, μου έλεγε

«ταμπουρά λέει έπαιζε» τι είναι ο ταμπουράς δεν μπορώ να καταλάβω δηλαδή τι εννοούσε η γιαγιά μου εννοούσε λαούτο; εννοούσε ούτι; εννοούσε μπουλγαρί; έπαιζε λέει ταμπουρά

Π Π: υπάρχει όμως ένα όργανο που το λένε ταμπουρά

Γ Κ: Ε αποκλείεται να είναι αυτό .. “παντουρίς”; που είναι στην κλασική τουρκική μουσική αποκλείεται να είναι αυτό το όργανο αυτό το όργανο για να το παίζεις πρέπει να έχεις γνώσεις μουσικής, πρέπει να το σπουδάσεις

ΜΧ: Είναι άταστο αυτό

Γ Κ: ε έχει τάστα νομίζω αλλά είναι πολύ λεπτά τα τάστα του εγώ έχω την εντύπωση ότι μάλλον πρέπει να ήταν μπουλγαρί που έπαιζε αυτή λογικά γιατί .. και είχε και έναν τούρκο που ήταν τραγουδιστής ο «Σελτζούκ» τραγουδούσε στα τούρκικα (γλέντια;) ...στους “τούρκικους γάμους”

Ερώτηση: Σελτζούκ;

Απάντηση: Σελτζούκ πέθανε τώρα ο κακόμοιρος πέρυσι ακόμα με καρδιά, πήγε στην Τουρκία να κάμει εγχείρηση και τον εφέρασιν πίσω στην κάσα, τέλος πάντων δεν ήταν και πολύ γέρος και μου λέει: Γιάννη θυμόταν αυτή (η Φατμέ) έπαιζε λέει στο Σουνέτι μου εγώ λέει θα ήμουν εφτά χρονών την εθυμούμα ιλέει την Φατμέ που έπαιζε, δεν μπορούσα να διευκρινίσω τι όργανο έπαιζε, λοιπόν αυτοί οι άνθρωποι ίσως έφεραν κάποιους σκοπούς από την Κρήτη κάποια συρτά Χανιώτικα όπως και ο “Κρητικός” που χορεύουμε είναι συρτά Χανιώτικα διαμορφωμένα στα ροδίτικαπλαίσια, ίσως από αυτούς να ήρθαν οι μελωδίες ή και ο χορός δεν εμπορώ δεν ξέρω τώρα τι ακριβώς ..

Μ Χ: Πάντως εκείνο το τραγούδι έχω ακούσει που λέει: « Τούρκοι με δέρνουν με σπαθιά και Φράγκοι με μαχαίρια; σεαυτό είναι ροδίτικοι οι στίχοι;

Γ Κ: όχι οι στίχοι είναι πλαστοί τους κάμνεις εσύ βάζεις .. η μελωδία υπάρχει τους στίχους τους βάζεις εσύ ότι στίχους θέλεις

Μ Χ: πάντως μοιάζει με την Ιστορία της Ρόδου γιατί πέρασαν από δω και Τούρκοι πέρασαν και Φράγκοι

Γ Κ: Εντάξει τώρα τους στίχους αυτούςεγώ τους, κατέβηκαν στο κεφάλι μου και τους έβαλα

Ερώτηση: Αυτό δηλαδή σημαίνει ότι μπορεί να βγαίνουνε τραγούδια ροδίτικα καινούργια έτσι δεν είναι;

Απάντηση: Μελωδίες; μιλούμε για τις μελωδίες

Μ Χ: η μελωδία είναι ίδια απ ότι κατάλαβα τα λόγια αν μπορεί να αλλάξουν;

Γ Κ: Τα λόγια είπαμε μπορείς να βάλεις, αυτές οι μαντινάδες που έβαλα εγώ εκεί πέρα είναι παλιές μαντινάδες δεν είναι δικές μου αλλά είναι κάποιες μαντινάδες που τις είπε κάποιος κάπου, δεν ξέρω που

Μ Χ: αυτή είναι η παράδοση

Γ Κ: Ναι τις έβαλα εγώ εκεί οι μελωδίες υπάρχουν

Ερώτηση: Το θέμα μεαυτό που λέτε αυτός ο Χασάναλι που έπαιζε βιολί μπορεί έφερε τον “κρητικό” πώς όμως μεταδόθηκε και στα υπόλοιπα Δωδεκάνησα γιατί τον παίζουνε και στην Κάρπαθο και στην Λέρο και σε άλλα νησιά;

Απάντηση: Στα άλλα Δωδεκάνησα τον λένε Ροδίτικο, στην Λέρο ας πούμε τον λένε ροδίτικο απ ότι ξέρω

ΜΧ: Είδανε εδώ μάλλον

Π Π: ίσως με τις σχέσεις που υπήρχαν

Γ Κ: Τώρα νομίζω στην Κάσο στηνΚάσο νομίζω ον λένε “Κρητικό”

Π Π: Και στην Κάρπαθο

Γ Κ: Τώρα να σου πώ κάτι άλλο οι μελωδίες του “κρητικού” που έχουμε εδώ μοιάζουν πολύ με μελωδίες της Ανατολικής Κρήτης και αν ακούσεις ηχογραφήσεις με κρητικά το 1920 του 1925 είναι πιο κοντά εκείνες οι ηχογραφήσεις με τις μελωδίες που έχουμε εδώ τώρα οι αυτοί οι οργανοπαίκτες οι Τουρκοκρήτες τα φέρανε ή μπορεί και να α φέρανε οι ξενιτεμένοι Ροδίτες που έμεναν στην Αμερική και φέρναν δίσκους για το φωνόγραφο με ελληνικά τραγούδια, ξέρεις επειδή εδώ ήταν Ιταλοκρατούμενα και ως συνήθως εφέρναν κρητικάεπειδή οι κρητικοί είχαν πάντα, πάντα μια φωτογραφία απ όξω το δίσκο με μια λύρα σου λέει αυτή η μουσική είναι πολύ συγγενική με εμάς επειδή και εμείς παίζουμε λύρα και έφερναν πολλούς δίσκους με κρητικά και ίσως οι ντόπιοι οργανοπαίκτες να τα μάθαν και από την δισκογραφία δηλαδή από τις πρώτες ηχογραφήσεις κρητικών που εγίνονταν στην Αμερικήγιατί κρητικά έχουμε ηχογραφήσεις παλιές στην Αμερική ενώ ροδίτικα δεν έχει

Ερώτηση: Οι μουσικοί εδώ πέρα τα αναγνωρίζουν τι είναι ροδίτικο ή όχι;

Απάντηση: Ποιοι μουσικοί;

Ερώτηση: οι μουσικοί που πλέον παίζουνε;

Απάντηση: Ε νομίζω πως όχι

ΜΧ: δεν το καταλαβαίνουν;

Π Π: Η νέα γενιά των μουσικών

Γ Κ: αυτό λένε δικό μας είναι ή αυτό λένε όχι δεν είναι δικό μας ξέρω γω

Ερώτηση: Το καταλαβαίνουν εύκολα ή .....(όχι και τόσο);

Απάντηση: Δεν νομίζω, μην βλέπεις τώρα εγώ, κοίταξε για να μπορείς να .. συγκρίνεις και να μπορείς να... αξιολογήσεις πρέπει οι γνώσεις σου να είναι πολλές δηλαδή πρέπει να ξέρεις κατά γράμμα, κατά γράμμα την μουσική της Ρόδου, πρέπει να ξέρεις κατά γράμμα την μουσική της Καρπάθου, την μουσική της Κάσου, την μουσική της Κω, της Τήλου, της Καλύμνου, εκεί μπορείς να συγκρίνεις .

- «Αυτό τον σκοπό τον λένε και στην Κω»

- «ναι σιγά; πού το λένε στην Κω;»

- «ακούστε τον αυτός είναι

- «α πρώτη φορά τον ακούω»

Ή ασ πούμε αυτό έχουν το πολλοί καρπάθιοι “είναι όλα δικά μας”

«αυτό είναι δικό μας» λέει

Π Π: το παίζουνε και εκεί αλλά δεν ξέρουν ότι το παίζουνε και στην Ρόδο τον ίδιο σκοπό

Γ Κ: Μόνο στην Ρόδο;μα εγώ να σου πώ τώρα ένα σκοπό ..

Π Π: “το μαρούλι” νομίζω;

Γ Κ: μόνο “το μαρούλι” κάτσε το σκοπό που λένε στην Όλυμπο του Κωσταντάρου (μας τραγούδησε το σκοπό με το στόμα εκεί) αυτός ο σκοπός που καμιά φορά που μιλούμε με οργανοπαίκτες καρπάθιους, αυτός ο σκοπός είναι λέω από την Κωνσταντινούπολη να το ακούσεις;θα πάρεις ένα διπλό CD που έκανε ο Αϊδωνίδης με τον Νταλάρα και το έχει μέσα ηχογραφημένο, το παίζει και ο Καβακόπουλος ο Παντελής με το βιολί συρτό χορός Προποντίδας το λέει και είναι διαμορφωμένος αυτός ο σκοπός στα εδώ πλαίσια αλλά είναι από εκεί, ή έναν άλλο (σκοπό) που λένε οι.. που το πα και γώ (τραγουδάει τα εξής λόγια)

«Μια φουρτουνιασμένη μέρα

και μια βροχιανή βραδιά» αυτό το σκοπό αυτό λέει «βρε είναι δικό μας γιατί μας το πήρατε;»

Από πού είναι λέω δικό σας και σας; ποιος σας το “έδωσε”(δεν είμαι σίγουρος για την λέξη)

Ερώτηση: οι Καρπάθιοι το λένε αυτό;

Απάντηση: Οι Καρπάθιοι εσείς λέω από πού το προικιστήκατε; αυτό το λένε και δώ στην Ρόδο το λένε και στην Κύπρο, λέει «εμείς δεν το ακούσαμε» λέω «μα εσείς δεν ακούτε τίποτα άλλο εκτός από καρπάθικα και δεν “εξεσκάβετε να βρείτε» εδώ έχει γράψει και ο Αϊδωνίδης πάλι τραγούδια Ανατολικής και Δυτικής Θράκης με τον δικό του τρόπο ας πούμε

Π Π: Μα είναι λογικό όταν έχετε τις γνώσεις που λέτε και ξέρετε κι από ιστορία ότι ήρθαν πρόσφυγες από την Μικρά Ασία και φέρανε μουσική μαζί τους αυτοί οι άνθρωποι

Γ Κ: μα άκουσε να δείς τώρα, τώρα είμαστε δίπλα-δίπλα με τους απέναντι μα πριν μερικά χρόνια ζούσαμε μαζί λογικό δεν είναι; είχαμε δηλαδή μεσοτοιχία εδώ έμενε ο χριστιανός και δίπλα ο τούρκος λογικό δεν είναι να ήταν καλεσμένος στην δική μου χαρά; αυτός ο άνθρωπος; να τον καλέσω (όταν) πάντρευα εγώ το παιδί μου; ή να με καλέσει αυτός; έτσι δεν είναι;

Ερώτηση: Οι μουσουλμάνοι καλούν τον χριστιανό μουσικό να “παίξει”;

Απάντηση: όχι έχουν και δικούς τους, έχουν και δικούς τους αλλά καλούν ... δηλαδή... εμένα με ξέρουν και όχι μόνο, εδώ (στην Ρόδο) έχουμε ένα τηλεοπτικό σταθμό το “Θάρι” το ξέρετε;

Μ Χ: το Θάρι Ναί

Γ Κ: Ξέρεις πόσοι “τούρκοι” μου λένε «ρε σε είδα στην τηλεόραση, με τον Παπανεκτάριο, ρε καλός παπάς αυτός» που είναι “τούρκοι” αλλά το βλέπουν το «Θάρι» και οι “τούρκοι”

Μ Χ: Ναι επειδή είναι .. τηλεόραση τους

Π Π: έχουν εντάχθη πλέον στην... Ροδίτες είναι

Γ Κ: Έχουν βέβαια και το ταψί που πάνω να “πιάνουν” Τουρκία

Ερώτηση: Έχουν ποιο;

Απάντηση: το Ταψί από πάνω την Δορυφορική (τηλεόραση)

Μ Χ: αα μάλιστα

Γ Κ: έχουν το κι αυτό

Π Π: εντάξει είναι “τούρκοι” θέλουν και τα δικά τους πράγματα αλλά έχουν εντάχθη και στην κοινωνία

Γ Κ: Ναι

Ερώτηση: Τώρα εδώ δεν την έχετε να μας την δείξετε την Λύρα αλλά γενικά να μας πείτε λίγα πράγματα για την λύρα αν πιστεύετε ότι δεν έχει νόημα ας μην το κάνουμε

Απάντηση: όχι σιγά

Ερώτηση: Τα μέρη της λύρας και γενικά μια περιγραφή για το σκοπό της έρευνας

Απάντηση: Λοιπόν η(Δωδεκανησιακή) Λύρα είναι τετράχορδη συγγνώμη τρίχορδη, τρίχορδη λύρα “αχλαδόσχημη” όπως την λέγαν της Καρπάθου, αχλαδόσχημη τρίχορδη

Ας πούμε ότι η πρώτη χορδή είναι η ΛΑ, η μεσαία είναι η ΡΕ και η πίσω είναι ΣΟΛ η ψηλή ΣΟΛ όχι η χονδρή ΣΟΛ όπως είναι το βιολί η ψηλή.

Μ Χ: ΛΑ, ΡΕ, ΣΟΛ

Γ Κ: Λοιπόν όλο αυτό έχουμε την δυνατότητα να το ανεβάσουμε μια φωνή πάνω κατάλαβες; να μην σου πω: ΣΙ, ΜΙ, ΛΑ πές ότι κουρδίζει μισή φωνή πάνω, μία φωνή πάνω αναλόγως πώς είναι και αναλόγως θα κουρδίσει και το λαούτο.

Λοιπόν παίζουμε στην πρώτη χορδή μόνοσπάνια να “μπούμε μέσα” (να παίζουμε την 2^η χορδή)την πίσω χορδή δεν παίζουμε ποτέ

Ερώτηση: Καθόλου;

Απάντηση: Καθόλου ως επί το πλείστον παίζουμε μπροστά στην μέση είπαμε σπάνια

Π Π: ελάχιστα

Γ Κ: στην πίσω καθόλου

Ερώτηση: είναι δηλαδή απλό παίξιμο;

Απάντηση: Απλό παίξιμο, είπαμε δωρικό παίξιμο, απλό, λιτό

Π Π: παρόλα αυτά έχουμε τόση ποικιλία στους σκοπούς

Γ Κ: Έχουμε και τώρα να σου πώ εγώ μια φορά όταν ήρθε η τηλεόραση επήγα και δανείστηκα μια λύρα από τη Σορωνή, από έναν άνθρωπο που είχε γιατί εδούλευα εκεί στην Σορωνή μια φορά κι ήρθε ένας εκεί που δούλευα και μου λέει: «βρέ Γιάννη έλα να σου δείξω που έχω μια λύρα του πάππου μου» και.. πήγα και μου έδειξε μια λύρα λοιπόν με το που την κάνω «έτσι»(μας δείχνει) είχε έναν ήχο γεμάτο δηλαδή πολύ γλυκό όργανο με

εντέρινες χορδές γιατί το άντερο “χάνει” έχει ελαστικότητα το άντερο και όταν το κουρδίζεις και πάλι χάνει ξεκουρδίζει αυτό ήταν πολύ καλό!

Λοιπόν εδώ μπροστά (μας δείχνει) στην πρώτη χορδή το ξύλο είχε λάκκους από τα δάχτυλα του (οργανοπαίκτη) πίσω δεν είχε τίποτα

Μ Χ: άρα δεν παίζουν εκεί

Γ Κ: δεν έπαιζαν κατάλαβες, παίζει ως επί το πλείστον μπροστά, τώρα εγώ πάλι λέω το εξηγήσι το όργανο αυτό δεν έχει να ζηλέψει κάτι άλλο από άλλα όργανα και όταν οργανοπαίκτης είναι δεξιότεχνης μπορεί το όργανο αυτό να το κάνει να παίζει πολλά πράγματα, μέσα στα πλαίσια τα επιτρεπτά είπαμε, δεν μπορούμε τώρα να κάνουμε την λύρα βιολί

Π Π: Παρότι η σημερινή νεολαία κάνει έχει κάνει ας πούμε την λύρα τετράχορδη την κρητική λύρα την έχει κάνει σαν βιολόλυρα

Γ Κ: ναι όντως

Ερώτηση: Αυτό σημαίνει ότι έχει την ευχέρεια να παίζει κάτι παραπάνω;

Απάντηση: Ναι κάτι παραπάνω, κοίταξε και το μπουζούκι κάποτε ήταν τρίχορδο αλλά κάποιος το έκανε τετράχορδο και παρέμεινε πλέον όταν το έκανε αυτό όποιος ήταν νομίζω θα το... θα είχε... θα είχαν αντιρρήσεις οι υπόλοιποι και επικράτηση ως τετράχορδο το μπουζούκι

Ερώτηση: Υπάρχουν διαφορετικοί τρόποι που μπορείς να κάτσεις για να παίζεις λύρα για παράδειγμα όρθιος .καθιστός;

Απάντηση: Εγώ προσωπικά θα κάτσω στην καρέκλα για να παίξω λύρα τώρα αυτές οι ‘φαντασμάρες’ που σηκώνονται όλοι όρθιοι αυτά δεν μου αρέσουν εμένα α κάτσω στην καρέκλα μου .. ή που ανεβαίνουν οι άλλοι στο σκαμπό να παίζουνε, «γιατί ανεβαίνεις στο σκαμπό;» ή να βάλλουν το πόδι τους στην καρέκλα να παίζουν, μα γιατί να πιαστεί το ένα μου πόδι και να μην κάτσω στην καρέκλα να παίξω;(γελάει) είναι σαν φαντασμάρες πια αυτό να παίξω κάπου όρθιος γιατί επιβάλλεται, ας πούμε στα κάλαντα αναγκαστικά θα παίξω όρθιος, λογικό δεν είναι;ε εκεί ναι αλλά...

Ερώτηση: και είπαμε προηγουμένως η κομπανία ηζυγιά στην Ρόδο ήταν;

Απάντηση: Λύρα – λαούτο και παλαιότερα υπήρχαν και τσαμπούνες

Ερώτηση: Σήμερα κάπου το είδα χρησιμοποιούν:όργανο έτσι το είδα αρμόνιο,μπουζούκι..

Γ Κ: παίζουν και αυτά και λύρα

Μ Χ: και λύρα στο πανηγύρι ας πούμε

Απάντηση: ή σε έναν γάμο τώρα πάνε όλα μαζί πλέον

Ερώτηση: αυτό γίνεται για οικονομικούς λόγους να μην δώσουνε πολλά;

Απάντηση: όχι ίσα, ίσα πιο πολλά θα δώσουν αφού έχει παραπάνω όργανα και “τούμπανα” παίζουν μαζί και λαούτο και λύρα γιατί θέλουν να έχουν και λαϊκό αν και η λύρα τραβάει όλο το γάμο, όλο το γάμο το τραβάει η λύρα και το πανηγύρι ειδικά η λύρα το τραβάει αλλά θέλουν έτσι μια, σου λέει τι με τρία όργανα βγάλουμε το πανηγύρι;

Ερώτηση: θέλουν μεγαλύτερη ποικιλία ουσιαστικά

Απάντηση: ε ναι το γάμο;

Ερώτηση: οπότε λύρα παίζει την μελωδία και το λαούτο παίζει τον ρυθμό;

Απάντηση: Ναι

Ερώτηση: Εσείς πως βλέπετε που έρχονται κι άλλα όργανα;

Απάντηση: είπαμε είναι εξέλιξη της εποχής

Π Π: πρέπει να υπάρχουν άνθρωποι πίσω που να κρατήσουν τα ινία ουσιαστικά

Γ Κ: εντάξει βγαίνουν είπαμε βγαίνουν και νέα παιδιά λαουτιέρηδες, λυράρηδες βγαίνουν και παιδιά που μαθαίνουν βυζαντινή μουσική βγαίνουν πολλοί

Ερώτηση: Με τον ενισχυτή αλλάζει πολύ ο ήχος της λύρας;

Απάντηση: Λογικά πρέπει αλλάζει αλλά πλέον δεν μπορούμε να παίξουμε χωρίς ενισχυτές

Μ Χ: Δεν γίνεται

Γ Κ: πώς να γίνει σε ένα πανηγύρι, σε ένα γάμο

Ερώτηση: μέσα στο σπίτι σε πολύ μικρό γλεντάκι;

Απάντηση: ναι μόνο μεσ’το σπίτι που ντύνουμε το αντρόγυνο εκεί παίζουμε έτσι

Μ Χ: Λαούτο λύρα χωρίς μικρόφωνο

Γ Κ: Ναι ή λαούτο βιολί ξερω γω

Ερώτηση: μπορεί να υπάρχει βιολί και λύρα και να εναλλάσσονται;

Γ Κ: μέσα στο ντύσιμο της νύφης;

Μ Χ: Γενικά και στο πανηγύρι και να παίζει μία ένας μία ο άλλος

Απάντηση: Ναι γίνεται, γίνεται εγώ έτυχα ας πούμε πολλές φορές

Μ Χ: δεν είναι και πιο ξεκούραστο;

Γ Κ: Ναι γίνεται ή δύο λύρες δύο ανθρώπους να παίζουν λύρα σε ένα πανηγύρι ας πούμε στο Ασκληπιό επήγα ήταν τρεις λυράρηδες

Ερώτηση: Παίζανε ταυτόχρονα ή διαδοχικά;

Απάντηση: έπαιζα εγώ, έπαιζε ένας άλλος λύρα κι ο άλλος που έπαιζε λύρα λέει να πιάσω λίγο λαούτο, ντάξει τι; κι εγώ με τον άλλο λυράρη «μεταλασσόμασταν»(εναλασσόμασταν) έπαιζα μια εγώ μια εκείνος

Ερώτηση: η Λύρα τι συμβολίζει;

Απάντηση: τι συμβολίζει;(γελάει)

Ερώτηση: συμβολίζει κάτι;

Απάντηση: τι συμβολίζει; ξέρω εγώ, ένα όργανο μουσικό συμβολίζει ξέρω κι εγώ

Ερώτηση: θα θέλαμε να σας ρωτήσουμε για το ακροατήριο, τι “κόσμος” έρχεται να ακούσει να χορέψει και να διασκεδάσει;

Απάντηση: Ως επι το πλείστον οικογένειες ας πούμε, έτσι

Ερώτηση: έρχονται νέα παιδιά και παρέες;

Απάντηση: Ναι ναι, έρχονται και νέοι

Ερώτηση: κρατάνε δηλαδή όλο το γλέντι και μένουν τα νέα παιδιά;

Απάντηση: ναι έρχονται και νέοι την αλήθεια να την πούμε έρχονται νέοι έρχονται και πιο μεγάλοι, οι πιο μεγάλοι έρχονται και κάθονται να καμαρώσουν τους πιο νέους τα παιδιά τους τα εγγόνια τους και τα λοιπά

Ερώτηση: Μόνος παίζετε καθόλου;

Απάντηση: στο σπίτι;

Μ Χ: ναι

Γ Κ: ε παίζω πότε, πότε αλλά δεν με αφήνουν τα παιδιά

Ερώτηση: ορίστε;

Απάντηση: τα παιδιά μου δεν με αφήνουν, μόλις πιάσω την λύρα μου λένε «μπαμπά θέλω να πιάσω εγώ» «θέλω να παίζω εγώ θέλω να παίζω εγώ»(γελάει).....

Ερώτηση: μαθαίνετε στα παιδιά σας; παίζουνε έχουν αρχίσει ή είναι μικρά ακόμα;

Απάντηση: Ο γιός μου ήθελε να μάθει λαούτο και έχω ένα λαούτο και το έπιασε αλλά δεν το “αγκαλιάζει”

Ερώτηση: είναι μικρός ακόμα για αυτό;

Απάντηση: ναι είναι έξι χρονών

Μ Χ:δεν φτάνει

Γ Κ: θα πάρουμε λέει πιο μικρό λαούτο, δεν έχει λέω πιο μικρό, τα λαούτα είναι αυτά τέλος, είδε(ο μικρός)κάποιους στην τηλεόραση που έπαιζαν μαντολίνο λέει «αυτό εδώ τι είναι;λαούτο δεν είναι;» λέω «αυτό βρε είναι μαντολίνο» «να πάρουμε ένα τέτοιο» και ψάξαμε στο ιντερνέτ κι ήύραμε μια “μαντόλα!”στην Αθήνα την επουλούσε ένας ο οποίος ήταν μπουζουξής αυτός, μεταχειρισμένο όργανο, παλιό και το πήραμε κι όταν το έστειλε κάτω έναν όργανο δηλαδή“Ντάν” κουδούνι πολύ καλό όργανο παλιό φαίνεται που είναι παλιό

Μ Χ: Είχα ακούσει το έρημο σκοπό σε ένα βίντεο του Μποντ-Μποβί νομίζω είναι η ηχογράφηση

Γ Κ: είναι με μαντολίνο;

Μ Χ: που παίζει με μαντολίνο αν δεν κάνω λάθος αν το έχετε ακούσει, στο youtube το άκουσα δεν ξέρω αν είναι όντως

Γ Κ: Μήπως δεν είναι του Μποντ-Μποβί;

Μ Χ: είναι σίγουρα μαντολίνο τώρα αν είναι του Μποντ-Μποβί..;

Γ Κ: Δεν θα είναι του Μποντ-Μποβί θα είναι πιο μετά, πιο μετά ήρθαν τα μαντολίνα και..στην Κρήτη τα μαντολίνα πότε πήγαν;

Μ Χ: Στην Κρήτη θα σας γελάσω

Γ Κ: Γιατί παίζουν και στην Κρήτη παίζουν, λοιπόν και το επήρε έπαιζε ας πούμε, δεν εξέρει αλλά τραγουδά, τραγουδά σωστά

Π Π: ασχολείται εντάξει

Γ Κ: Εντάξει ο “Αρχάγγελος”(το χωριό) έπαιζεμαντολίνα, παίζει παίζει μαντολίνο αλλά παλαιότερα παίζανε και εκεί λαούτα δεν επαιζαν μαντολίνα

Ερώτηση: Στεριανά (λαούτα) που λένε νησιώτικα;

Απάντηση: Τώρα εδώ οι γνώμες δίστανται είπαμε ότι πρέπει να ήταν κάτι το ενδιάμεσο, πρέπει... όπως τακαρπάθικα πρέπει να είναι τα λαούτα

Μ Χ: Μάλιστα, τα οποία σαν κατασκευή μοιάζουν πιο πολύ (με κρητικά;)

Π Π: Στην κατασκευή δεν νομίζω.

Γ Κ: κοίταξε στο μουσείο στα Απόλλωνα στο λαογραφικό μουσείο έχει ένα λαούτο που είναι κατασκευής ενός κρητικού κατασκευαστή που ήταν στην Αμερική, αυτουνού, λοιπόν αυτό το όργανο δεν είναι αυτά τα τεράστια που έχουν οι κρητικοί, είναι πιο συμμαζεμένα και μάλιστα το “χέρι” (μπράτσο) του είναι σαν Ούτι με κλειδιά όπως το ούτι με μπερντέδες και είναι πιο μικρό συγκριτικά με το τωρινά κρητικά λαούτα, είπαμε λογικά αυτά τα όργανα επειδή είναι πιο μικρά είναι και λίγο πιο πρίμα (υψίφωνα) από τα κρητικά αυτά που έχουν σήμερα και πρέπει να είναι όπως σου είπα στο ενδιαμέσο ούτε κρητικό ούτε νησιώτικο πρέπει να κουρδίζουν εκιά που κουρδίζουν τα καρπάθικα λαούτα δηλαδή το ΛΑ δεν είναι ΛΑ είναι .. λίγο σηκωμένο

Ερώτηση: ήθελα να σας ρωτήσω κάτι για την γλώσσα των τραγουδιών-στίχων εσείς τραγουδάτε ελληνικά

Γ Κ: ελληνικά

Μ Χ: υπάρχει περίπτωση να τραγουδήσετε και τούρκικα; αν είστε σε Σουνέτι ας πούμε να παίξετε κάτι

Απάντηση: Δεν ξέρω εγώ τούρκικα, δεν εξέρω τούρκικα αλλά αυτός ο «Σελτζούκ» που πηγαίναμε και παίζαμε σε “Σουνέτια” που τραγουδούσε τα τούρκικα, τραγουδούσε παρότι τις ας πούμε τις μελωδίες τις έπαιζα εγώ, ένα τραγούδι που λέει (μας τραγουδάει τον σκοπό) αυτό το τραγούδι το έλεγε όταν ήταν να κάνουν το “Κνα”, ας πούμε ο γάμος είναι Κυριακή το “Κνα” το κάνουν την Πέμπτη προηγουμένως που βγαίνουν οι κοπέλες ξέρεις τι είναι το “Κνα” θα δέσουν τα χέρια τους την «χένα» εδώ με μαντήλια η νύφη και κοπέλες άλλες πολλές κτλ κτλ και θα έβγουν μετά και βαστούν κεριά εδώ έτσι (μας δείχνει) με φωτιές κρατώντας το δεν το αφήνουνε ... και την ώρα που έρχονται και χορεύουν γύρου, γύρου θα παίξω αυτό τραγούδι, ο Σελτζούκ λοιπόν ετραγουδούσε δεν εξέρω τώρα τι λόγια έλεγε στα τούρκικα

Ερώτηση: Το όνομα του τραγουδιού το θυμόμαστε;

Απάντηση: Αυτό «θα παίζουμε» λέει «για το Κνά; Γιαννάκη;»

Π Π, ΜΧ: α και ξέρατε

Γ Κ: Ναι και το ξέραμε το ήξερα αυτό, τώρα αυτό, την ίδια μελωδία την έχει ηχογραφήσει η Πελαγία Κυριακού την εξέρετε την Πελάγια Κυριακού; μια που τραγουδάει κυπριακά

Μ Χ: Ακουστά την έχω κάτι μου λέει

Γ Κ: Λοιπόν αυτή είπε το εξής:

«Σηκώννουμε που το πρωίν φορώ τα ρούχα μου
βάλλω τζαι το σκουφίν μου τζαι τα παπούτσια μου
βάλλω τζαι το σκουφίν μου τζαι τα παπούτσια μου

Έπιασα το ποδήλατον να πάω στο χωρκόν» κτλ, κτλ αυτή είπε, αυτοί εδώ οι “τούρκοι” το παίζουν στο “Κνα” και λένε κάποια τραγούδια τούρκικα

Ερώτηση: Εσείς τους μουσουλμάνους τους βλέπετε ως εε, όχι μόνο εσείς προσωπικά αλλά και γενικά οι χριστιανοί τους βλέπουνε σαν κάτι ξένο ή σαν κάτι που είμαστε όλοι μαζί;

Απάντηση: Όχι, σαν κάτι που είμαστε όλοι μαζί

Ερώτηση: Οι μουσουλμάνοι απ την άλλη τους χριστιανούς τους βλέπουνε διαφορετικά;

Απάντηση: Όχι, Ροδίτες, είμαστε Ροδίτες λένε και αυτοί

Ερώτηση: Και στον χορό υπάρχει κάποια διαφορά; έχετε παρατηρήσει εσείς όταν βλέπετε και ξέρετε ότι κάποιος είναι μουσουλμάνος και κάποιος είναι χριστιανός;

Απάντηση: Όχι

Ερώτηση: δεν θα έχει κάτι άλλο;

Απάντηση: όχι, όχι δεν θα έχει κάτι άλλο, το χορεύουν το “κρητικό” οι τούρκοι της Ρόδου, βέβαια οι “τούρκοι” της Ρόδου είναι τουρκόφωνοι μέσα στα σπίτια τους δεν είναι ελληνόφωνοι όπως ήταν οι τουρκοκρήτες, οι τουρκοκρήτες ήταν ελληνόφωνοι, εε και μάλιστα και τα επιθετά τους ήταν ελληνικά οι τουρκοκρητικοί, εγώ είχα ένα ζευγάρι στιβάνια που μου τα έκανε δώρο ένας τουρκοκρητικός από την Ιεράπετρα ήταν αυτός και τον ελέγαν Μεχμέτ Ρετζεπάκης, (καθαρίζει το λαιμό του) λοιπόν οι δικοί μας οι τουρκοροδίτες είναι τουρκόφωνοι μέσ το στο σπίτι τους δεν παντρεύονται με εμάς

Μ Χ: δεν παντρεύονται

Γ Κ: δεν παντρεύονται πολύ σπάνιο φαινόμενο, πολύ σπάνιο φαινόμενο να κάνουν πολιτικό Γάμο

Μ Χ: άμα κάνουνε Θρησκευτικό:...

Γ Κ: εε Θρησκευτικό εγώ δεν έτυχα ποτέ σε θρησκευτικό γάμο

Π Π: αφού πρέπει να αλλάξει κάποιος θρήσκευμα (σε αυτή την περίπτωση)

Γ Κ: σε πολιτικό Γάμο έτυχα αλλά σε όλη την καριέρα μου μια φορά το έτυχα

Ερώτηση: Και ποιος ήταν ο Γαμπρός;

Απάντηση: ο Γαμπρός ήταν “τούρκος” και η κοπέλα “Ροδίτισσα”χριστιανή

Ερώτηση: Και τα παιδιά; (κατάλαβε αν έτυχε ξανά σε μικτό γάμο)

Απάντηση: νομίζω ακόμα μια και το αντίθετο μια τουρκάλα Ροδίτισσα είχε πάρει έναν χριστιανό ο οποίος ήταν Αστυπαλίτης στην καταγωγή, Αστυπαλίτης γέννημα θρέμμα στην Ρόδο, οι γονείς του Αστυπαλίτες εδώ αυτός, τα παιδιά τώρα εκεί πέρα δεν εξέρω τι άκρη βρίσκουν

Π Π: νομίζω ότι τα αφήνουν να μεγαλώσουν και να αποφασίσουν αυτά τι θέλουν

Γ Κ: νομίζω ο πατέρας “τούρκος” και η μητέρα χριστιανοί τα παιδάκια τα έκανε...

Ερώτηση: Χριστιανά;

Απάντηση: όχι

Ερώτηση: Μουσουλμάνους

Απάντηση: Ναι μουσουλμάνους τα παιδάκια, βέβαια είπαμε είναι μαζί συμβιώνουμε μαζί στα πανηγύρια και τα λοιπά και μάλιστα όταν είχαμε ορισμένες φορές που είχαμε ελληνοτουρκικές κρίσεις αυτοί εδώ δεν το θέλανε αυτό καθόλου

Ερώτηση: Ποιο τι;

Απάντηση: Να γίνουν συρράξεις ελληνοτουρκικές, έτσι στα πρόθυρα να γίνει ας πούμε πόλεμος αυτοί δεν το γουστάρανε, γιατί επειδή πάνε τακτικά απέναντι και βλέπουν ότι ο κόσμος εκεί πεινά που λέμε και εμείς εδώ είμαστε ωραίοι, γιατί να αλλάξουμε κάτι το οποίο είναι καλό;

Ερώτηση: οπότε δεν υπάρχει τέτοια θέληση

Απάντηση: Όχι τέτοια θέληση δεν υπάρχει μάλιστα ορισμένοι παλιά το 1974 και πριν, το 1964που ήταν στην Κωνσταντινούπολη κάτι ..κάτι .....

ΜΧ: απελάσεις

Γ Κ: κάτι πράγματα εκεί κάτι γεγονότα και το 74 με το «Κυπριακό» από δώ από την Ρόδο έφυγαν πολλοί τουρκοροδίτες και πήγαν απέναντι (στην Τουρκία) πολλοί, λοιπόν αυτοί οι άνθρωποι εμετανιώσανκαι μάλιστα εγώ τώρα το καλοκαίρι πρέπει να πήγαινα στηνΛέρο με το “Σπανό” με το γρήγορο το καταμαράν και μέσα είχε τούρκους ένα group τούρκους και μιλούσαν αναμεταξύ τους κι ήμουν εγώ με το λαουτιέρη μου και μιλούσαμε λέω: «αυτοί λέω Γιάννη πρέπει να είναι λέω τούρκοι αλλά όχι “δικοί μας τούρκοι” πρέπει να είναι τούρκοι από την Τουρκία πρέπει να είναι λέω κανένα group» και γυρίζει από μπροστά

μου ένας και μου λέει: «εγώ είμαι λέει “δικός σας τούρκος” αυτοί είναι “» λέει « όντως από την Τουρκία εγώ είμαι Ροδίτης τούρκος»

-«Ναι από πού είσαι;» μου λέει

-«ζώ στην Σμύρνη εδώ λέει και πολλά χρόνια πάρα πολλά χρόνια και κάμνω λέει χρέη ξεναγού, όταν έρθουν Έλληνες στη Σμύρνη κάμνω τον ξεναγό ή Τούρκοι από εκεί όταν θέλουν να έρθουνε στην Ρόδο σε group κάμνω ξεναγώ επειδή ξέρω και της δύο γλώσσες και τώρα λέει πάμε, ήρθαμε» λέει «στην Ρόδο και τώρα πάμε και στην Κω» επειδή και στην Κω έχει μια μουσουλμανική κοινότητα, και μου λέει «εγώ είμαι δικός σας Τούρκος» και μάλιστα μιλούσε ελληνικά.... Ροδίτικα

Μ Χ: με την προφορά

Γ Κ: ναι με την προφορά και μάλιστα μου έλεγαν ότι καταγόταν και από την Σάλακο, ένα χωριό εδώ ξέρεις την Σάλακο που είναι

Μ Χ: έχει την Φάτνη τώρα εκεί και έτυχε να περάσουμε από την Σάλακο (τα Χριστούγεννα κάνουν μια αναπαράσταση της φάτνης στο Χωριό Σάλακος περισσότερο για να προσελκύσουν ανθρώπους στο χωριό)

Γ Κ: από εκεί ήταν η καταγωγή του, του πατέρα, «ο πατέρας μου ήταν από εκεί μου» λέει “τούρκος” Σαλακινός βέβαια

Ερώτηση: έχει τύχει να πάτε, υπάρχει εδώ ένα σύλλογος μουσουλμάνων “Η Αδελφοσύνη” έχει τύχει να πάτε εκεί να παίζετε;

Απάντηση: Όχι, απλώς αυτοί που είναι μέσα τους εξέρω είναι ..

Μ Χ: Είναι και ομάδα ποδοσφαιρική

Γ Κ: παίζουν νομίζω όμως, κάπου παίζουν σε τοπικό πρωτάθλημα, ένας που είναι εκεί μέσα είναι μηχανικός στα “μηχανάκια” στα “μηχανάκια” κι ο αδερφός του είναι ηλεκτρολόγος αυτοκινήτων και τους εξέρω προσωπικά τους ανθρώπους και μου το λέν αλλά ντάξει όχι δεν έτυχε να πάω να παίξω, καμία φορά φέρνουν και από “απέναντι”(την Τουρκία) μουσικούς

Ερώτηση: οι οποίοι τι παίζουν ας πούμε; παίζουν και αυτοί λύρα;

Απάντηση: όχι αυτοί παίζουν όργανα και τέτοια .., ντράμς, όργανα..

Μ Χ: Αυτό που δεν το περίμενα με τίποτα είναι ότι παρόλο που είστε και μουσικός κάνετε και αγροτικές εργασίες δουλεύετε δηλαδή τα χωράφια αν κατάλαβα καλά

Γ Κ: ναι η δουλειά μου αυτή είναι για αυτό δεν με πολυνοιάζει αν παίζω λύρα ή αν δεν παίζω (γελάει) ας έχει την έννοια ο επαγγελματίας μουσικός

Π Π: για αυτό και κρατάτε τόσο πολύ πιστά τα Ροδίτικα έθιμα

Γ Κ: ε εντάξει κοίταξε να δεις υποχρεούμαι, υποχρεούμαι πάνω σε αυτό που λέεις, αλλά υποχρεούμαι και στην εργασία μου διότι έχω από πίσω μου οικογένεια τέλος πάντων

Ερώτηση: Και τι αν επιτρέπεται τι καλλιεργείτε;

Απάντηση: Λοιπόν άκου εγώ έχω αμπέλια, αμπέλια έχω, κάποτε έκοβα τριάντα τόνους σταφύλι και τα δίνουμε στην Cair

Μ Χ: που κάνει τα chevalier

Γ Κ: τα κρασιά, από κάποιο σημείο και μετά η εταιρία άρχισε να μην πληρώνει πλήρως το 15% ύστερα από τρεις μήνες το άλλο 15% ύστερα από τρεις μήνες.. και ερχόταν η νέα σεζόν να κόψουμε τα σταφύλιακι ακόμα δεν είχαμε ξεπληρώσει κι όμως λιπάσματα ψεκάσματα αυτά όλα τα βάζαμε, και πιάνω λοιπόν και βγάζω τα μισά και κόβω καμία δεκαπενταριά τόνους μόνο και έπιασα την κηπουρική από τον Απρίλιο εγώ θα πιάσω να φυτέψω καρπούζι, καρπούζι και θα έχω καρπούζι μέχρι και τον Σεπτέμβριο

Ερώτηση: οπότε έχετε σταφύλια και βάζετε και άλλες ποικιλίες ανά τους καιρούς;

Απάντηση: Σταφύλια όχι τα σταφύλια μου είναι ..

Π Π:Καρπούζιπατάτες άκουσα

Γ Κ: πατάτες..η πρώτη φορά που δεν έβαλα είναι τώρα, πέρυσι είχα τέτοια εποχή πατάτα και πρόπερσι ..φέτος δεν έβαλα γιατί μας εφοβέρισαν με τα νερά ..γιατί για να βγάλω εγώ τώρα πατάτα έπρεπε να φυτέψω Αύγουστο και μας εφοβέρισαν με τα νερά.. είμαι εκεί στην Σάλακο εε στης Σαλάκου τα μέρη είμαι αλλά είμαστε όλοι Μπωνιάτες εκεί που έχουμε χωράφια και η γης είναι της Σαλάκου και κάπου δεν γουστάρουν αυτοί ποτίζουμε από το δίκτυο της Σαλάκου κατάλαβες; και είμαστε όλοι Μπωνιάτες τα μετόχια όλα τα χωράφια είναι μπωνιάτικα και δεν το θέλουν οι ντόπιοι που είναι τέλος πάντων, λοιπόν έπρεπε να φυτέψω πατάτα Αύγουστο, Αύγουστο είχα ακόμα καρπούζι εγώ και τα νερά ήταν λίγα επειδή δεν έβρεξε, φέτος έβρεξε αλλά πέρσι δεν έβρεξε και φοβήθηκα λέω μήπως δεν μου γίνουν μήπως κάνω τα έξοδα γιατί η πατάτα μπορεί να σε βάλει μέσα, ο σπόρος κοστίζει 1,30(ευρώ) και λέω μην με βάλει και μέσα λέω άστο λέω φέτος, έχω και λίγες ελιές φέτος

Ερώτηση: αυτό θα ρωτούσα αν έχετε ελιές

Απάντηση: ε επειδή φέτος είχα ελιέςαπάνω στο χωριό, εντωμεταξύ η γυναίκα μου δεν μπορεί να με βοηθήσει γιατί έχω τέσσερα (παιδάκια)

Π Π: να σας ζήσουνε

Γ Κ: ευχαριστώ(γελάει) ε και δεν μπορεί δηλαδή να .. με βοηθάτέλος πάντων όποτε μπορεί αλλά έχει και τόσα παιδιά έχει και μωρό στο βυζί που λέμε, κατάλαβες; δεν μπορεί να αφήσει τα παιδιά και για αυτό δεν θα βάλω εγώ φέτος πατάτα και μάλλον ούτε την άνοιξη θα βάλω, γιατί βάζουμε και την άνοιξη βάζουμε δύο φορές πατάτα, επειδή δεν έχω και χωράφια, τα χωράφια που έχω εγώ είναι ξένα, είναι.. “αγκαρεμένα” που λέμε θα βάλω καρπούζι τώρα του χρόνου βλέπουμε.

Μ Χ:και αγρότης λοιπόν

Γ Κ:και αγρότης κάνω και την “σούμα” μου ξέρεις τι είναι η “σούμα”;

Ερώτηση: κάνετε δικιά σας;

Απάντηση: ναι κάνω και την σούμα μου και έχω κάποιες ταβέρνες όλο τον χρόνο και τους τροφοδοτώ ας πούμε σούμα ε παίζουμε και την λύρα..

Ερώτηση: Συνοψίζοντας, μας είπατε πριν τι χορούς χόρευαν παλιά θα θέλαμε να μας πείτε και τώρα τι χορεύουν στα πανηγύρια;

Απάντηση: Κοίταξε να δεις από παλιά τον “τούρκικο” τον εχορεύανε από παλιά από του πάππου μου τα χρόνια τον εχορεύνε τον “τούρκικο” και την σούστατο.. και τον “κρητικό” τον εχορεύανε από παλιά ίσως ήρτε εκείνο το διάστημα που ήρθαν οι τουρκοκρήτες ίσως και πιο νωρίς δεν εξέρω δεν εξέρω πως εκόλλησε αυτός ο χορός εδώ πάντως δεν είναι και μακριά η Κρήτη από ην Ρόδο, δεν είναι και αλάργου που λέμε κάπως ήρθε τέλος πάντων, ύστερα οι εε οι Συμιακοί έφεραν και τον συρτό, συρτό δεν εχορεύανε εδώ

Ερώτηση: Παίζετε εσείς δηλαδήστο πανηγύρι θα παίζετε συρτό;

Απάντηση: θα παίζουμε συρτά, όχι πολλά δεν τα πολύγουστάρουν τα συρτά αλλά θα παίζουμε συρτά

Ερώτηση: Μφάλους παίζετε;

Απάντηση: όχι, όχι οι Συμιακοί τα έχουν αυτά, οι Συμιακοί τα έχουν, λοιπόν επειδή εδώ στην Ρόδο είχε πολλούς Συμιακούςίσως αυτοί.. και είχε και πολλούς οργανοπαίκτες Συμιακούς, ο Γρηγόρη ο Γρηγοράκηςπου έπαιζε βιολί από την Σύμη, ο Ηλίας ο Βασιλαράκης, βιολί Συμιακός, ένας άλλος που έπαιζε σαντούρι που ήταν το παρατσούκλι του ήταν «Κατρούλης» δεν ξέρω το όνομα του πως ήταν το επίθετο του, σαντούρι

Συμιακός, ένας άλλοςκι αυτός στην περίοδο του πολέμου εκεί προπολεμικά, μεταπολεμικά που έπαιζε βιολί Συμιακός το παρατσούκλι του ήταν το «Λουμπουναδί»

Ερώτηση: Πως το είπατε;

Απάντηση: «Λουμπουναδί» παρατσούκλι ούτε αυτού το όνομα ξέρω κι αυτός Συμιακός κάποιος Γιακουμάκης, Συμιακόςκι περισσότεροι ήταν Συμιακοί αυτοί τα βιολιά που παίζαν δεν ήταν Ροδίτες ο Κουλιανός που είπαμε από το Πετρούνι ο Κουλιανός ο μαθητής του Μακρυγιάννη από το Πετρούνι από το «Μπουντρούμ»(;;;;);ο Γιώργος ο Μακρυγιάννης κι αυτός έδρασε εδώ εκείνη την περίοδο κατάλαβες; αυτοί όλοι ήταν νησιώτες αυτοί επαιζανε συρτά, παίζανε συρτά πολιτικά, συλιβριανούς συρτούςκι ήταν η ζυγιά βιολί και σαντούρι

Ερώτηση: α όχι λύρα και λαούτο

Απάντηση: όχι. βιολί κατάλαβες; και κάπου εντυπώσιασε αυτό το άκουσμα με το βιολί που είχε μεγάλες ευχέρειες το όργανο συγκριτικά με αυτά που έπαιζε η λύρα κατάλαβες;και σιγά, σιγά η λύρα επήγε στην άκρηα.

Λοιπόν οι Συμιακοί έφεραν το συρτό όπως είπαμε ύστερα το εξήντα (1960) περίπου είχε ξηρασίες πολλές στα Νησιά και ήρθαν εδώ πολλοί κτηνοτρόφοι από την Κάλυμνο, έφεραν τις μάντρες τους εδώ τσοπάνηδες Καλύμνιοι πολλοί δηλαδή στα ορεινά χωριά είχασιν τέσσερεις πέντε οικογένειες τρεις σε όλα τα ορεινά χωριά και έφεραν τις μάντρες τους, έβαλαν τις μάντρες τους στα καΐκια κι ήρθαν εδώ και εγκατασταθήκαν εδώ λοιπόν αυτοί όλοι λίγο πολύ έπαιζαν τσαμπούνα οι Καλύμνιοι

Μ Χ: α να και η τσαμπούνα!

Γ Κ: Αστ'την την τσαμπούνα την παλιά την ροδίτικη ασ'την εκείνη ετελείωσε, αυτοί λοιπόν οι τσαμπουνιέρηδες οι τσοπάνηδες ήταν μερακλήδες αφού ήρθαν με την οικογένεια τους που είχασιν πέντε έξι παιδιά η κάθε οικογένεια αμέσως σε κάθε χωριό εκάμασιν μια παροικία, αυτοί λοιπόν χορεύαν το “καλύμνικο”, τότες ήρθεν ο “καλύμνικος” εδώ στην Ρόδο πενήντα (1950) με εξήντα (1960) και επικράτησε και ο “καλύμνικος” στην Ρόδο .

Και άλλος χορός ποιόν να σου πώ..εε και τα.. παλαιότερα, παλαιότερα πριν το πόλεμο, πρίν τον πόλεμο τα ευρωπαϊκά που είχαν πάει αυτοίστο εξωτερικό οι Αμερικάνοι, οι Αυστραλέζοι

Ερώτηση: Ποίον πόλεμο λέτε;

Απάντηση: Το σαράντα (1940)

Ερώτηση: το Ιταλικό στοιχείο όσον αφορά την μουσική δεν πέρασε εδώ;

Απάντηση: όχι γιατί οι Ιταλοί.. οι Ιταλοί ήταν.. στρατιώτες ήταν κατακτητές άσε που πολλοί άνθρωποι .. επειδή οι Ιταλοί από κάποια φάση και μετά γινήκανε σκληροί και αυτοί εξαγρίωσε τους ντόπιους το απεχθάνονταν το ιταλικό στοιχείο δηλαδή, εε έθελες να φυτέψεις ελιές, να πάεις να αγοράσεις από το φυτώριο ελιές έφερναν οι Ιταλοίελιές από την Ιταλία και φυεύγανε για να αγοράσεις ελιές μικρά δεντράκια να φυτέψεις ιταλικές ελιές και πολλοί δεν τις φύτευαν επειδή ήταν ιταλικές ή από το τριαντατέσσερα (1934) νομίζω και μετά απαγορευτήκαν τα ελληνικά στα σχολεία

Ερώτηση: Απαγορευτήκανε

Απάντηση: τα ελληνικά στα σχολεία και πολλοί άνθρωποι δεν επήγαν καθόλου σχολείο για να μην μάθουν ιταλικά

Ερώτηση: έχετε ακούσει για τον υπολοχαγό Αλέξανδρο Διάκο;

Απάντηση: Διάκο, αυτό ήταν ο πρώτος Έλληνας που σκοτώθηκε στην ελληνοαλβανική μεθόριο

Μ Χ:αυτός ήταν Χαλκίτης όμως

Γ Κ: Χαλκίτης στην καταγωγή οι γονείς του ήταν Χαλκίτες, αυτός μεγάλωσε στην Ρόδο και μάλιστα στην Ρόδο που είχα πάει στο νυχτερινό σχολείο που πήγαινα είχε μια μαρμάρινη στήλη και έγραφε άνθρωποι που υπηρετήσαν στο σχολείο μας που ήταν «κάποιοι» γνωστοί και ήταν μέσα κι αυτός

Ερώτηση: Ποιο σχολείο ήταν αυτό;

Μ Χ: όχι το Καζούλλειο

Γ Κ: το Καζούλλειο ποιο είναι;

Μ Χ: είναι δύο το Καζούλλειο και το Βενετόκλειο

Γ Κ: σε ένα από τα δύο στο νυχτερινό (Μάλλον το Βενετόκλειο)

ΜΧ: το ένα είναι αρρένων και το άλλο είναι θηλαίων

Απάντηση: Εγώ που πήγα ήμασταν μικτοί (γελάει), αυτό ήταν οι Ιταλοί δεν ήταν οι.. οι Ιταλοί ήταν κατακτητές κακά τα ψέματα

Ερώτηση: Ερώτηση έτσι έβλεπαν οι Ροδίτες και τους ιπότες;τους έβλεπαν ως ξένους

Γ Κ: εκείνα τα χρόνια;

ΜΧ: πιο παλιά

Π Π:εσυ λες τώρα ..

Μ Χ: τώρα το πάω πίσω, αλλά ρωτάω

Π Π: το πας πολύ πίσω

Μ Χ: αν έχετε ακούσει

Απάντηση: όχι δεν άκουσα, δεν μπορείς να ακούσεις μόνο από πηγές αυτά να τα δείς, μια φορά που διάβασα, κάποτε διάβασα ότι οι ιππότες δεν ήταν πάνω από πεντακόσια-εξακόσια άτομα σ'όλο το νησί κι αυτοί οι ιππότες ήταν οι πιο σκληροί κατακτητές που πέρασαν ποτέ από τα νησιά μας έτσι γράφανε κάποια βιβλία

Ερώτηση: θυμάστε το βιβλίο;

Απάντηση: δεν θυμούμαι, καμιά φορά εγώ διαβάζω έτσι όταν πέσει στα χέρια μου

Μ Χ: θέλω να σας δείξω κάτι για αυτό μιας και το συζητάμε στα «Τριάντα»(το χωριό) ..

Γ Κ: τώρα βέβαια κάποιοι άλλοι θέλουν να δείξουν κάποια άλλη όψη, θέλουν να δείξουν την «ιπποτική Ρόδο» δηλαδή ένα πράγμα μεγαλοπρεπές για τα δεδομένα της Ρόδου

Π Π: για να προσελκύσει και τουρισμό ας πούμε

Γ Κ: ναι δηλαδή παρουσιάζουν σαν την «ιπποτική Ρόδο» κτλ κτλ την, «θαλασσινή Ρόδο» που αυτά όλα που λένε είναι βλακείες γιατί η Ρόδος ούτε θαλασσινή ήταν ποτέ, αν ήταν στην «Αρχαία Ελλάδα»(εκείνα τα χρόνια)

Μ Χ: κοιτάξε αν το βλέπετε

Γ Κ: τι είναι αυτό;

Μ Χ: αυτό είναι μια εκκλησία που είναι στα «Τριάντα» ο Αϊ Νικόλας και δείχνει τον Χριστό και αυτοί που τον πηγαίνουν για σταύρωμα δeneίνai... (στις αγιογραφίες του Ναού)

Γ Κ: Ναι, ναι είναι ιππότες

Μ Χ: δεν είναι Ρωμαίοι είναι ιππότες

Γ Κ: όντως γιατί η ιστορία λέει την Ρόδο την επήρε ο Σουλεϊμάν ο Μεγαλοπρεπής βλέπατε το έργο «ο Σουλεϊμάν ο Μεγαλοπρεπής»;

Π Π: όχι

Μ Χ: δεν το έβλεπα αλλά το είχα ακουστά

Γ Κ: λοιπόν αυτός την επήρε την Ρόδο, αυτός ο Σουλεϊμάν όταν ήρθε να πάρει την Ρόδο οι ιππότες εβάλαν φωτιά σε όλο το νησί και κάψαν.. γιατί ήταν Ιούνιος νομίζω και η Ρόδος επαραδόθηκε στους Τούρκους παραμονή Χριστουγέννων 24 Δεκεμβρίου από τον Ιούνιο δηλαδή οο.. οι κατακτητές δοκίμαζαν την αντοχή των ντόπιων, οι ιππότες λοιπόν από το

Ιούνιο εκάψαν όλο το νησί για να μην έβρουν σιτάρια τα πάντα τα διαλύσανε οι ιππότες, όχι οι Τούρκοι, οι Τούρκοι ήταν απ όξω το λιμάνι ήταν δεν ξέρω πόσες φρεγάτες εκοντέβαν να φτάσουν μέχρι την Τουρκία τα τουρκικά πλοία, τόσα πολλά ήτανε αλλά δεν εκάμαν πολιορκία εκλείστηκαν οι Ροδίτες μέσα στο κάστρο και είπανε αυτοί (οι Τούρκοι) «ε θα πεινάσουν και θα βγουν» και παραμονή Χριστουγέννων η δημογεροντία των Ροδίων εβγήκε και πήγε στον Σουλεϊμάν τον Μεγαλοπρεπή και το είπασι δεν έχουμε φαΐ δεν έχουμε νερό κτλ, κτλ,

Και τους ιππότες τους εβάλανε σε ένα καράβι και τους εστείλανε στην Μάλτα και.. ο Σουλεϊμάν εμετέτρεψε τις εκκλησίες σε τζαμιά αλλά δεν έσφαξε κόσμο.. μετέτρεψε τις εκκλησίες σε τζαμιά γιατί, γιατί λέει δεν μου δώσατε το νησί σας αμέσως αλλά εγλυτώσατε την ζωή σας γιατί παραδοθήκατε, τώρα αυτά τα λένε οι ιστορικοί έτσι, όχι από μαρτυρίες παλιών ανθρώπων που να ξέρω και απ 'ότι ξέρω οι ιππότες εκάναν μεγάλες λειλασίες μεγάλες κλεψιές και από εδώ και από την Κωνσταντινούπολη, το 1204 που έπεσε η Κωνσταντινούπολη διέλυσαν τα πάντα οι ιππότες.

Εδώ οι ιππότες απ'ότι είχα διαβάσει εβγαίναν με τα καράβια τους όξω έβαζαν πειρατική σημαία και χτυπούσανε οποιοδήποτε καράβι εβρίσκανε χριστιανικό ή τούρκικο

Ερώτηση: για να το κλείσουμε με το θέμα χορού στον “τούρκικο χορό” υπάρχουν διαφορετικέςμελωδίες;

Απάντηση: όχι ο “τούρκικος” είναι ένας, ο “ τούρκικος” είναι ένας

Ερώτηση: η μελωδία τους είναι μία;

Απάντηση: μάλλον είναι δύο είναι αυτή η μελωδία που έχει τέσσερεις μουσικές ενότητες που είναι οργανικόκαι μια άλλη μελωδία που έχει δύο μουσικές ενότητες που εκεί βάζουμε και λόγια, που λέμε: (μας τραγουδάει)

«Ελα να πά ρα αμαν αμάαν»

αυτή αυτά είναι τώρα κατόπιν όπως σου είπα με την δισκογραφία ορισμένοι παλιοί οργανοπαίκτες εδώ που δεν είχαν και πολλές γνώσεις λένε: «κι αυτά παίζαμεν τα μωρέ, παίζαμεν τα» παράδειγμα να σου πώ: (μας τραγουδάει την μελωδία) τα ρα τα ρα τα..... λοιπόν αυτό είναι το «μεσοτοπίτικο» είναι από τον Μεσότοπο της Μυτιλήνης αυτή η μελωδία ή έπαιζαν τον Απτάλικο: (μας τραγουδάει την μελωδία) νταν ταν ντα ρα ρα ρα..... επαίζαν τα κι αυτά ή επαίζαν έναν άλλο που το λένε «Μπάμ»: (μας τραγουδάει την μελωδία)τα τα ρα τα τρα... αυτά επαίζαν τα και στα Σουνέτια και στους τούρκικους γάμους και μιαν άλλη μελωδία που την επαίριζε ο Μαχραμάς από τα Κοσκοινού επαίριζε σαντούρι

ξέρεις ποια; ξέρεις ένα λαϊκό τραγούδι που το λέει και ο Χρηστάκης; (μας τραγουδάει) «έμαθα πω είσαι μάγκας είσαι» αυτό, αυτή την μελωδία την επαίζανε άρα αυτοί εκεί οι “λαϊκοί την επήραν από την ελληνική παράδοση και την εκάμαν (μας τραγουδάει ην μελωδία)...με ποιο γρήγορο ρυθμό και αυτή την μελωδία την έχουν και στην Κύπρο.

Ερώτηση: μας περιέγραψε μια μουσουλμάννα, γιατί

Γ Κ: στα Ασγούρου;

Π Π: Ναι, όταν δεν είχανε όργανα ξέρω εγώ και ήτανε μικρές και ήθελαν να τον μάθουνελέγανε ας πούμε χωρίς λόγια την μελωδία νάϊ νάϊ κάπως έτσι μας το είπανε

Απάντηση: αυτοί εχορεύανε και κάποιους άλλους χορούς χορεύανε«χαρμάνταλι», «κονταβά»(;;;;) είναι αργοί χοροί, αργοί ....εε αυτό.

Ερώτηση: εδώ στην Ρόδο τα χορεύανε αυτά;

Απάντηση:Ναι αυτοί οι τούρκοι (μας τραγουδάει την μελωδία από έναν χορό απ τους δύο) ντα νταρα ντα ντα ραα ραααααα νταμμμ νταμμ νταμμ)... ξέρεις με το ταψί, καμία φορά τα χορεύανε μόνο οι γυναίκες σε γυναικεία γλέντια

Ερώτηση: εσείς τύχατε ποτέ σε τέτοιο;

Απάντηση: όχι μόνο παλιές γυναίκες, καμία φορά από μαρτυρίες, και βαστούσαν το ταψί και παίζανε με ταψί (μας τραγουδάει)... Αλλά σε Σουνέτια και τούρκικους γάμους τα παίζαμε αυτά αλλά τα χορεύανε άντρες οι γυναίκες δεν εσηκώνονταν να χορέψουν κάποιος άντρας έτσι έκαναν κάτι σχέδια έτσι...

Ερώτηση: έχετε δει να χτυπάνε ποτηράκια;

Απάντηση: Είδα στο Καστελλόριζο

Ερώτηση: εδώ όχι;

Απάντηση: εδώ όχι

Ερώτηση: έναν Καστελλοριζιό είδα μια φορά και στο Καστελλόριζο είδα

Μ Χ: αυτοί είναι Ρωμιοί φαντάζομαι που τα χτυπάγανε

Απάντηση: Ναι, θα ρωτήσετε όπως είπες και συ κάποιους “τούρκους”γέρους

Ύστερα συζητήσαμε για εμάς λίγο και ο Κύριος Κλαδάκης μας είπε κάποια πράγματα για ένα ταξίδι του στην Αίγυπτο:

Γ Κ: Μια φορά που είχα πάει ήμουν στην Αλεξάνδρεια, στην Αίγυπτο

Π Π: για μουσικούς λόγους;

Γ Κ: την μία φορά επήγα για βόλτα και την άλλη φορά επήγαμε να παίξουμε καλεσμένοι από το Πατριαρχείο την Αλεξάνδρειας και πήγαμε στο παλάτι του «Φαρούχ» και μιλούσαμε εκεί πέρα και έρχεται εκεί πέρα ένας άνθρωπος μεγάλος έτσι στην ηλικία λέει: «παιδιά είστε Έλληνες» «να» «και εμείς λέει είμαστε Έλληνες» «από πού είστε;» «μα είμαστε λέει από εδώ Αλεξανδρινοί Έλληνες είμαστε» «εσείς από πού είστε;» λέω «από την Ρόδο είμαστε εμείς» μου λέει «εγώ κατάγομαι από την Ρόδο» «από ποιο μέρος;» μου λέει «έχει κανένα μέρος που το λένε Τριάντα ή Σαράντα;» λέω «Τριάντα» από κει ήταν λέει ο προπάππος του ξέρω γω ο πάππος του αυτοί είχαν πάει τότες εκεί να δουλέψουν στην διώρυγα του Σουέζ είχαν πάει εργάτες και επαραμείναν και επειδή επήγαν πολλοί Έλληνες επαραμείναν εκεί πολλοί.

Ερώτηση: έχει και μεγάλη «αποικία» (;;;)Ελλήνων

Απάντηση: Είχε ..

Ερώτηση: οπότε εσείς είστε Χατζηκλαδάκης πλέον, όχι Χατζηγιάννης;

Απάντηση: όχι

Μ Χ: επειδή πήγατε στα Ιεροσόλυμα το λέω

Γ Κ: δεν επήγα στα Ιεροσόλυμα δεν επήγα, επήγα στην Αίγυπτο, επήγα μέχρι το Σινά. «Χατζής» είναι όποιος πάει στα Ιεροσόλυμα και από τους τούρκους πάλι έχει και από τους τούρκους επίθετα που είναι «Χατζής»: ΧαντζηΧαλίλης, ΧατζηΜουσταφάς είναι όσοι πάνε στην Μέκκα, αυτοί έπαιρναν το όνομα Χατζής όσοι πήγαιναν να προσκυνήσουν στην Μέκκα

Μ Χ: κάνανε το «Χάτζη» τους

Γ Κ: γίνονταν «Χατζήδες»